

LIMBA ROMÂNĂ

Nr.12 1999 • ANUL IX • CHIȘINĂU

BASARABIA,
cuvînt cu patru A
ca o biserică
cu patru turle albe
pe zările istoriei
căreia nu știu cine
i-a furat clopotul.

Tudor PLOP-ULMANU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 12 (54) 1999
decembrie

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCŢI

Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACŢIE

Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Cătălin BORDEIANU (Iaşi), Leo BUTNARU, Valentina BUTNARU, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Corneliu FLOREA (Canada), Ion HADÂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MÂTCAŞ, Vasile MELNIC, Ion MELNICIUC, Valeriu RUSU (Franţa), Petru ŢARANU (Vatra Dornei), Vasile ŢĂRA (Timişoara), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACŢIA

Casa Presei, str. Puşkin nr. 22, Chişinău.
Pentru corespondenţă: Căsuţa poştală
nr. 83, bd. Ştefan cel Mare nr. 134, Chişinău,
2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 76 63, 23 44 12, 23 25 83.
e-mail: limba-romana @ mail. md.
e-mail: clr @ mail. md.

*Schimbați opinia publică,
dați-i o altă direcțiune,
răscoliți geniul național –
spiritul propriu al poporului –
din adâncurile în care doarme,
faceți o uriașă reacțiune morală,
o revoluțiune de idei,
în care ideea românească
să fie
mai mare decît uman,
genial,
frumos,
în fine,
fiți români
și iar români!*

Mihai EMINESCU

LIMBA ROMÂNĂ

**REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI
CULTURĂ**

FONDATOR

colectivul redacției
ISSN 0235—9111

PROCESARE COMPUTER

Maria FRUNZĂ, Galina ZAVTUR

CORECTOR

Ilinca ROȘCA

Coperta I. Mihai POTĂRNICHE, Paul
BUCIUTA. Biserica de lemn din Hiliuți,
Bălți. Monument de arhitectură din
sec. XVIII. Octombrie 1999.

Com. nr. 10377
Concernul PRESA

**Articolele publicate în revistă
reflectă punctul de vedere al
semnatarului, care nu coincide
neapărat cu cel al redacției**

SUMAR

ARGUMENT

Ion BUGA. Primăvara Marii Uniri
5

CONCURS DE CREAȚIE

Dan SAVA. Stare I; Stare II
8

Mihaela AGAPE. Domnișoara Pogony; Masa Tăcerii
9

Olga UNTILĂ. De ce plîngi, oglindo?; Durere
10

Ciprian MIRON. Inima din palmă
11

Natalia GUȚULEAC. Lașul; Tu aparții morții...
13

DIALOGUL ARTELOR

Mihai POTÂRNICHE. Anotimpurile sufletului românesc
15

Expoziție fotografică de Mihai POTÂRNICHE și Paul BUCIUTA
17

LIMBA ROMÂNĂ – AZI

Tamara GOLENCO. Necesitatea revigorării reale a limbii române
25

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Lilia ȚÂMBALĂ. Note privind trăsăturile semantice ale perfectului simplu în raport cu perfectul compus
27

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Ion MELNICIUC. Norma ortografică și uzul
29

Ilie-Ștefan RĂDULESCU. Erori de vocabular (II)
32

ANIVERSĂRI. MARIA COSNICEANU – 65

Nicolae CORLĂTEANU. Contribuție

importantă la studierea numelor
37

PRO DIDACTICA

Constantin ȘCHIOPU. Studiarea operelor epice în școală: neajunsuri și repere
40

Vitalie RĂILEANU. Modernizarea predării textului literar prin intermediul audiovizualului.
43

ANIVERSĂRI. ION IACHIM – 50

Fișier biobibliografic
45

Ion IACHIM. Profesorul literat și actul de creație al elevilor; Nașterea cerbului
46

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Theodor CODREANU. Narcisul baco-vian
51

Felicia CENUȘĂ. Organizarea materialului narativ în nuvelistica lui Vlad Ioviță
58

ARS POETICA

Daniel PIȘCU. Per amorem – o istorie a literaturii române în versuri. *Marin Preda*. Marele Unu; *Marin Sorescu*. Marele doi; *Camil Petrescu*. Procust-justițiar; *Daniel Turcea*. Judecător (Tacit); *Gheorghe Pituț*. Pîine; *Ioanid Romanescu*. Băiet; *Aurel Dumitrașcu*. Înger
61

Ianoș ȚURCANU. Toamnă ieșeană; Căutat de Interpol; Politică
65

ANIVERSĂRI. GHEORGHE VODĂ – 65

Ana BANTOȘ. Despre diferențe, diversitate și diversiune
67

Gheorghe VODĂ. La mal; Domnul pasăre la Galați; De dor; Poeme nescrise; Condiție umană
68

NOTE DE LECTURĂ

Alexandru BURLACU. Modele pre-

zumtive în romanul lui C. Stere
70

PROFILURI

Pavel BALMUȘ. "Figura celui mai bun român din Basarabia..." *Mărturii documentar-epistolare despre Ion Pelivan*
76

LECȚIILE ISTORIEI

Andrei EȘANU, Valentina EȘANU. Un important for științific în capitala Turciei
86

"Istoriografia românească a fost și este de nivel mondial". Dialog: Andrei EȘANU, membru corespondent al A.Ș.M. – Mihai MAXIM, director al Centrului de Studii Turco-Otomane din București
87

TABLA DE ȘAH

George CONSTANTIN. Despre limitele și puterea majorității politice (II)
91

RECTIFICĂRI

Anton BORȘ. O mare rușine cuprinsă între două coperte frumos pictate
94

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Ana BANTOȘ. *Cu cărțile pe față*
98

Radu ROTARU. Ion Popescu-Sireteanu: *De dragoste*
100

Ion POPESCU-SIRETEANU. Poema unirii
102

SEMNAL

Misiune diplomatică în Republica Moldova. 1993–1997
103

CASA LIMBII ROMÂNE

Tamara COTOMAN. Lumina ce se întrezărește
105

M. CRISTIAN. Între speranță și izbîndă
106

JOCURI DE CUVINTE

Andrei MOLDOVEANU. Scrabble
109

PUBLICITATE

112

DRAGI CITITORI,

revista "Limba Română", care din anul 1999 apare lunar;
revista "Limba Română", care abordează un spectru larg de probleme de limbă, literatură, cultură etc.;

revista "Limba Română" în al cărei obiectiv intră realizările intelectualilor de pe ambele maluri ale Prutului și din diasporă vă invită la lectură și colaborare. Abonamentele pot fi contractate, începînd cu orice număr al ei.

Prețul unui abonament lunar este de 4 lei (pentru pensionari, studenți și invalizi – 3,5 lei).

**ABONAȚI-VĂ
LA REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"!**

PRIMĂVARA MARII UNIRI*

Primele două milenii de Creștinism au avut o importanță excepțională și decisivă pentru constituirea poporului român ca popor creștin, pentru formarea națiunii române și crearea statului național român modern. La începutul sec. XX, pe 1 decembrie 1918, a sosit ora astrală a Neamului Românesc – Marea Unire și făurirea României întregite.

Nu putem vorbi despre Marea Unire, despre rolul și semnificația ei istorică, fără a face o succintă retrospecțiune. În mileniul I a avut loc procesul de constituire a poporului român, iar în mileniul II – formarea țărilor, a statelor românești și obținerea independenței lor (Muntenia, Moldova și Transilvania). Tot în mileniul II, în cea de a doua jumătate, s-au produs și cele trei Uniri ale românilor din teritoriile lor naționale: în anul 1600 – prima Unire a țărilor românești (Muntenia, Transilvania și Moldova), realizată de către Mihai Viteazul; la 1859 – Unirea Principatelor Românești (Muntenia și Moldova) în frunte cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, iar în 1918 românii au înfăptuit Marea Unire. Ne mândrim că primăvara Marii Uniri a pornit de la noi, din Basarabia, care a declarat unirea ei cu Patria-mamă, România, la 27 martie/ 9 aprilie, exemplul urmat apoi de Bucovina (15/ 28 noiembrie 1918) și de Transilvania (18 noiembrie/1 decembrie 1918).

Rezultat firesc al unui fenomen istoric generat de tendința obiectivă spre libertate și unitate națională și determinat de necesitatea constituirii statelor naționale independente, trăsături caracteristice tuturor popoarelor, Marea Unire de la 1918 confirmă încă o dată legitatea procesului istoric universal, iar realitățile istorice demonstrează că poporul român a tins permanent spre consolidarea unității sale național-statale în spațiul românesc și spre afirmarea sa destoinică în rîndul popoarelor comunității mondiale. În acest context subliniem că Marea Unire, deși a fost un act firesc, nu s-a realizat de la sine, în mod automat. Marea Unire de la 1918 este consecința unor eforturi și sacrificii enorme și de durată ale mișcării de eliberare națională și ale mișcării unioniste panromânești. Este de asemenea foarte important să subliniem că **forța motrice a mișcării unioniste panromânești a fost și rămîne conștiința națională românească a tuturor românilor cristalizată pe parcursul secolelor.**

Marea Unire, inclusiv unirea Basarabiei cu România, este un act legitim, deoarece constituie efectul direct al luptei românilor pentru realizarea dreptului lor la autodeterminare național-statală, recunoscut pentru toate națiunile de către dreptul internațional. Națiunea română s-a folosit de acest drept firesc, iar acțiunile ei au fost în conformitate cu normele dreptului internațional, fără să afecteze teritorii străine și fără să știrbească drepturile altor popoare sau minorități naționale.

Mișcarea panromânească din anii 1917-1918 a fost susținută pe larg de către Marile Puteri aliate (Franța, Anglia, SUA), care au luptat pentru soluționarea conflictului mondial în baza dreptului națiilor la

* Cuvînt inaugural rostit pe 29 noiembrie 1999 la Casa Limbii Române din Chișinău în cadrul unei ample acțiuni culturale consacrate Zilei Naționale a României.

autodeterminare. Două puncte (10 și 11) din declarația în 14 puncte a lui Wilson (8 ianuarie 1918) se referă direct la România, iar președintele Wilson, la o ședință a Guvernului SUA din noiembrie 1918, a sprijinit oficial principiul unității naționale a României, menționînd: "Guvernul SUA nu este nesimțitor la aspirațiile poporului român din afara și din lăuntrul Regatului. Le-a urmărit atent luptele și suferințele, sacrificiile pentru cauza eliberării de dușmani și opresori. **Guvernul Statelor Unite este pe deplin alături de spiritul de unitate națională și aspirațiile naționale ale românilor de pretutindeni și nu va omite la momentul oportun să exercite influența sa pentru ca drepturile politice și teritoriale ale poporului român să fie cîștigate și respectate de orice agresiune străină**" (subl. n. – I.B.; citat după: Keith Hitchins, *Conștiința națională și acțiunea politică la românii din Transilvania (1868-1918)*, vol. 2, editura Dacia, Cluj, 1992, p. 178).

Prin Tratatul de pace de la Paris, Marea Unire a românilor din 1918 a obținut recunoașterea internațională, ceea ce confirmă caracterul ei legitim incontestabil. Aici e cazul să accentuăm că și unirea Basarabiei cu Patria-mamă, România, a fost recunoscută pe plan internațional prin Tratatul de la Paris, numit și "Protocolul basarabean", semnat la 28 octombrie 1920 de către Franța, Anglia, Italia, Japonia și România.

Marea Unire, fiind o realizare a mărețului ideal național secular al tuturor românilor, și-a afirmat valoarea și semnificația sa excepțională pentru destinul neamului românesc, fapt dovedit și prin ceea ce a urmat ulterior. Să punctăm doar cîteva fapte relevante. Pînă la Marea Unire o jumătate dintre toți românii se aflau în afara hotarelor Regatului român (peste 8 milioane), care după prăbușirea Imperiului Rus și a Imperiului Austro-Ungar s-au eliberat de sub jugul străin imperial și s-au reunit cu Patria lor comună. Teritoriul și populația României întregite s-au dublat. România Mare se plasează astfel printre țările mijlocii ale continentului european, ocupînd primul loc după teritoriu, populație și potențial economic în sud-estul Europei.

Întregul potențial economic, uman și intelectual a fost pus în slujba poporului român întregit, liber și suveran. În pofida crizei mondiale din anii 1929-1933 și a multor dificultăți de ordin intern, această perioadă e considerată de către specialiști drept o "epocă de aur": statul român a înregistrat adevărate performanțe economice și culturale, s-a impus prin afirmarea democrației avansate și respectarea dreptului omului și a minorităților naționale, prin promovarea pe arena internațională a unei politici de pace, de colaborare și de bună vecinătate etc.

Ascensiunea statului român întregit a fost însă barată de Pactul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939, care prin punctul trei al Protocolului adițional secret prevedea fătîș pretenția arbitrară a Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, pretenție realizată la 28 iunie 1940 prin ocuparea și anexarea de către U.R.S.S. a Basarabiei, a Nordului Bucovinei și a Ținutului Herța. Aici e cazul să remarcăm drept rod benefic al Marii Uniri și faptul că toată populația (atît românii cît și neromânii) din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța timp de 22 de ani (1918-1940) a fost ferită de calvarul regimului totalitar comunist, care în U.R.S.S. a terorizat și a nimicit milioane de oameni nevinovați. Acest lucru nu trebuie uitat, deoarece în România interbelică au beneficiat de realizările Marii Uniri și ale democrației nu numai băștinașii (românii), dar și toate grupurile etnice conlocuitoare, care aveau aceleași drepturi constituționale, aveau școli în limba lor maternă, teatre, publicații etc., interzise după 1940 de către regimul sovietic de ocupație.

Vorbind azi despre semnificația istorică a Marii Uniri e natural să ne întrebăm: care este destinul românilor de la est de Prut după prăbușirea imperiului sovietic în 1991? Răspunsurile la această întrebare sînt diferite. Diplomații și politicienii consideră, de exemplu, că reîntregirea este o cauză a generațiilor viitoare: Eu, ca istoric, însă, afirm cu toată convingerea, că, deși nu se cunoaște exact timpul și modul în care se vor împlini, **reunificarea neamului românesc și reîntregirea Țării sînt inevitabile**, deoarece, precum am menționat mai sus, tendința spre unitate național-statală a tuturor națiunilor este o legitate obiectivă și, prin urmare, în condiții favorabile și cu eforturile necesare, această problemă va fi rezolvată neapărat. Prăbușirea imperiului sovietic a creat o șansă reală în acest sens.

Analizînd minuțios argumentele privind esența problemei vizate, am tras concluzia că **Marea Unire a românilor din 1918 echivalează prin valoarea sa cu întregul proces de constituire a poporului român**. Fără Marea Unire și fără România întregită existența și continuitatea neamului românesc ar fi fost problematice. Marea Unire din 1918 a devenit, într-un fel, buletinul de identitate al Națiunii Române pentru includerea ei în Nomenclatorul națiunilor civilizate de pe mapamond. Sîntem convingși că în orice condiții, favorabile sau vitrege, românii vor avea Marea Unire drept Luceafăr, drept stea călăuzitoare pentru tot timpul dăinuirii lor în istorie.

Și pentru ca Reîntregirea să aibă loc cît mai curînd, așa precum o dorește poporul român creștin și tolerant, trebuie să procedăm aidoma martirilor și făuritorilor Marii Uniri. De la ei trebuie să deprindem un lucru simplu, dar principal: **să facem pași neîntîrziți**, unindu-ne ca frați de sînge în numele cauzei naționale, lăsînd la o parte minciuna, ura și intriga. Da, ei înțelegeau că sîntem diferiți de la natură și că fiecare om este o personalitate, dar, în același timp, erau conștienți de faptul că, de rînd cu unele particularități individuale, noi avem incomparabil mai multe trăsături comune, **fiind înainte de toate Români**. Această comuniune permanentă, unică și inepuizabilă are la temelie originea noastră etnică daco-romană, limba maternă, română, istoria bimilenară și patria strămoșească, religia creștină, cultura și conștiința națională exprimată testamentar de către Eminescu astfel: **"Suntem români și punctum!"**

În baza învățămintelor istorice ale Marii Uniri e timpul să conștientizăm pentru totdeauna un adevăr: nimeni decît noi, românii, n-a rezolvat și nu va rezolva problemele noastre vitale. Noi sîntem responsabili de destinul nostru și de cel al urmașilor noștri...

Să facem, deci, pași neîntîrziți, deoarece la Sfînta Judecată fiecare Neam se va înfățișa întregit...

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Ion BUGA,
doctor habilitat în istorie,
profesor universitar,
Chișinău

Dan SAVA
cl. a XI-a, Piatra-Neamț

STARE I

Pe masă doarme un vraf de hîrtii
Cu ele mă hrănesc în fiecare noapte.
Cînd plouă,
Ferestrele plîng cu lacrimi mari, rotunde,
Rostogolindu-se printre șerpii
Rătăciți în pămînt.
Munții bătrîni, fără dantură
Înnebunesc în golul lipsit de măsură
Și plouă...
Cu fiecare lacrimă dispar,
Surîsu-mi rămîne crispăt de durere
Pe marginea tăioasă a unui pahar.

STARE II

Motto:

*Vîntul aleargă turbat printre degetele mele
Le scutură pe rînd, ruginite și grele.*

Peste masa mea de gheață, trec gîndurile adînci,
Corb flămînd, mireasă sacră, trupul tău culcat pe brînci,

Hoții-n mine se deșteaptă, tot mai tare strigă-n noapte,
Să-ți fur ochii, părul galben, mersul tău de mere coapte.

Stau la masa mea de gheață, tu ești rece și departe
Se strecoară-ncet în mine două umbre reci și moarte.

Tinerii condeieri ce și-au prezentat de data aceasta lucrările la concursul de creație al "Limbei Române" – Dan SAVA, Mihaela AGAPE, Ciprian MIRON (Piatra-Neamț), Olga UNTILĂ și Natalia GUȚULEAC (Chișinău) – dau dovadă în primul rînd, că sînt niște caractere bine conturate. Ei nu plutesc prin frumusețile limbii române, nu se lasă seduși de mulțimea orizonturilor ce li se deschid, se exprimă exact, ceea ce face ca sentimentele să nu rămînă umbrite. Franchetea expresiei, prospețimea discursului, evidențierea reușită a detaliilor, jocul perspectivelor temporale sînt doar cîteva trăsături ce conferă textelor un farmec aparte.

Sîntem în fața unor talente ce se anunță.

Leo BORDEIANU

Mihaela AGAPE
cl. a XI-a, Piatra Neamț

DOMNIȘOARA POGANY

Lui Brâncuși

Ochii mari, visînd departe,
Sînt ca două lacrimi sparte.
Mînurile-mpreunate,
Lîngă tîmple închinat,
Lumea mea de-a ta desparte.

Numai ochi ești, domnișoară,
Numai pleoape spre-nafară,
Numai cu adînc al lunii
Peste sufletul furtunii!

Domnișoară fără trup,
Haide, fă-te pui de lup,
Ca de mine să te rup,
Și apoi cerul să-l frîng,
Tot de mine să te plîng...

Cine poate să-ți admire
Nemurirea din privire,
Nesfiala din cioplire?

MASA TĂCERII

Tot lui Brâncuși

Ah, ce sete mi-a fost,
Ce sete a putut să-mi fie!
greu sub sprîncene-mi stă ochiul,
greu în mine-mi doarme cuvîntul.
Acum doar tac.
Ce aș putea să fac mai mult?
Îngerii nefericiți,
Trîști,
Aerieni,
Total aerieni.
Mă fac bună-nebună
Și zdrobesc întunericul de atîta vedere.
Crant! Crant!
Ei bine, v-ați gîndit vreodată?
V-ați gîndit vreodată
Că o să stau cu voi la masă
Și numai cu mine?
Sigur, nu sînt privirea unui ochi de zeu,
Dar nici voi nu sînt,
Dar nici voi.
Nici voi.
Voi?.
Oii!

Olga UNTILĂ,
U.S.M., Chișinău

DE CE PLÎNGI, OGLINDO?

Privesc cum plînge oglinda
cu lacrimile mele.
Încerc să dau perdeaua sărată
la o parte, dar...
ea iarăși apare ca o fantomă
în noapte.

De ce plîngi, oglindo?
Ștergeți fața cu un colț de noapte
și roagă-te la Dumnezeu
să vină mai degrabă ziua.
Nu-ți fie frică de lumină.
Aripa ei te va renaște
și îngeru-ți va mîngîia
necazul din șoaptele durerii.
Vei simți cum paiul sufletului
vibrează puternic și melodios
ca-ntr-o chitară veche și prietenoasă.

Nu plînge, soro,
după povestea pe care ai pierdut-o.
Dacă vrei, îți voi spune asemenea povești în fiecare seară.

Nici un suspin. Tăcere.
Doar într-un colț al tău, oglindo,
răsare soarele.

DURERE

Astăzi m-a sfărîmat o vorbă
aspră, dură și înțepătoare.
Scot din piept durerea cu cîrligul,
dar aud un răspuns:
"Lasă-mă să trăiesc și eu!"
Nu vreau s-o las.
Mă-mprăști în cioburi,
gîndindu-mă că durerea
își va pierde puterea
și va dispărea.
Ce simt? Ușurare. E liniște.
Deodată strîng cioburile la un loc
asemeni zdrențelor care vor
să acopere de fulgere și trăsnete
un corp gol.
M-am bucurat, c-am scăpat de durere!

Dar nu...
Prăpădita!...
A mai rămas într-un ciob.

Ciprian MIRON
cl. a XI-a, Piatra Neamț

INIMA DIN PALMĂ

Ușile se deschideau una câte una. Cîte un buchet de ghiocei, o portocală, un mărțișor erau întinse de mînuțele copiilor.

– Cu ocazia zilei...

– Este cam frig aici – zic – și cam gălăgie. Liniște! Liniște copii!

Însoțit de un puști intrai într-o cameră. Așezat pe pat un bătrînel sorbea cumpătat dintr-o cană cu ceai.

– Cu ocazia zilei de 1 Martie primiți această mică atenție. La mulți ani!

Cu mîini tremurînde, bătrînul îl mîngîie pe puști, zîmbindu-mi și mie destul de trist. Era pentru prima oară cînd mă aflu într-un azil de bătrîni. Mă simțeam ca la un capăt de drum. Eram între două lumi: cea a bătrînilor, trecuți prin greutățile vieții și cea a copiilor, fără griji, cu care mă aflu acolo să aduc o rază de soare.

* * *

Tic-tac, tic-tac, tic-tac ceasul ticăia, vorbind tăcerii.

Norii fugeau grăbiți pe obrazul cerului. Era cald, doar frunzele care cădeau una câte una îmi aminteau că este toamnă. Boala mă ținuse mult la pat. Acum, că puteam să ies, mă simțeam mai liber. Și cînd te gîndești că sînt aici de cinci ani, îmi zic eu cu amărăciune.

– Eu nu mai pot, m-am săturat, așa că...

– Ce-i, băiatule, ce-ai pățit?

– Tată, nu mai pot avea grijă de mata, nu mai pot! Toate greutățile se sparg în capul meu. Nu ne mai putem permite o gură în plus. Cu pensia matală, la azil, poți trăi destul de bine...

Mi-am privit atunci copilul cu ură. Apoi, cu fiecare zi trecută, încercam să înțeleg. De ce? De ce, băiete...? Apoi am înțeles. Fiecare cu drumul și rostul lui în viață. Cine are nevoie de un bătrîn? Nimeni... nimeni...

* * *

Tic-tac, tic-tac, tic-tac, ceasul ticăia, vorbind tăcerii.

După ce îl mîngîie pe puști, cu aceleași mîini tremurînde, bătrînul desprinde de pe perete, de lîngă icoana Mîntuitorului, un îngeraș, din lemn vechi de brad, ros la colțuri, marcînd, parcă, trecerea timpului. Mi-l puse în palmă.

– Să-l agățăm în clasă, domnule învățător, să vă amintească de această zi.

Nu aveam cuvinte și cred că nici nu-și mai aveau rostul. I-am mulțumit din priviri. Atunci am simțit, cu adevărat, admirînd îngerașul, că vizita copiilor la azil își atinsese scopul. Chiar de a doua zi îngerașul își ocupă locul binemeritat în clasă, pe peretele de la răsărit. Niciodată nu m-am gîndit însă la destinul celui bătrîn.

* * *

Tic-tac, tic-tac, tic-tac, ceasul ticăia, vorbind tăcerii.

Nu mi-am pierdut speranța. În cinci ani abia am reușit să mă acomodez cu viața de azil. În cameră, pe pereți, zeci de icoane. Îmi alin bătrânețile privindu-le. Printre ele îngerașul pe care l-am primit în tinerețe. S-a învechit de tot lemnul, s-a înnegrit, dar eu îl păstrez și-l prețuiesc ca-n prima zi, cînd bătrînul acela mi l-a dat drept mulțumire.

– Ce frumos e azi! 1 Martie!

– Da, și uite ce de-a copii în curte. Ce se întîmplă oare?

Icoanele se scîldau în lumina soarelui...

– Domnule Dumitrescu, sînteți acasă? Domnule profesor?!...

Deschid ușa. În cadrul ușii un tînăr împinse ușor înainte un copil.

– Cu ocazia zilei de 1 Martie primiți această mică atenție. La mulți ani!

Am sărutat copilul pe creștet, mîngîindu-i obraji roșii și calzi.

– Și cum zici că te cheamă, puișor?

– Ilie.

– Ilie? Să trăiești, mă Iliuță!

Privii apoi spre tînărul care se recomandă ca fiind învățătorul copiilor. Apoi cei doi părăsiseră camera. Pe hol erau zeci de copii. În mînuțele lor – buchețele de ghiocei, portocale, mărtișoare. Pentru noi, bătrînii de la azil. l-am urmărit pe puști de la fereastră. În curte se adunaseră toți copiii. Învățătorul cu greu reușea să restabilească liniștea.

– Liniște, liniște, se poate, ne dăm cu firma-n cap?!

Mecanic, desprind îngerul de pe perete. Încep să cobor scările care dau în curte. În mintea mea auzeam zeci de voci:

“Cu ocazia zilei... Liniște...”

Treptele se perindau sub apăsarea picioarelor mele bătrîne, cu destulă repeziciune.

“Nu ne mai putem permite o gură în plus... Cu pensia matale...”

În cinci ani nici un elev nu mă vizitase. Nimeni. Cine are nevoie de mine? Cine are nevoie de un bătrîn? Nimeni. Ce de-a trepte...

Simțeam că mă lasă puterile, dar nu renunțam. Treptele erau parcă din ce în ce mai multe. Pentru un moment, pentru un singur moment, am avut impresia că fug după propria mea persoană. Ce de-a trepte...

Simțeam că cel din curte cu copiii, sînt chiar eu. Coboram treptele spre tinerețe. Ce de-a trepte... Și deodată lumina!

– Domnule învățător!

Se întoarse brusc.

– Ce s-a întîmplat, domnule Dumitrescu?

Aș vrea să... Nu mai puteam să zic nimic. Lacrimile îmi inundară obraji. Erau libere să mă trădeze. Și îmi trădau durerea pe care o aveam în mine de atîția ani.

– “Să vă amintească de această zi...” repetă învățătorul și apucă îngerul cu mișcări stînghere. Mă strînse cu putere în brațe și îmi mulțumi. Apoi se îndreptă cu copiii spre ieșire. l-am privit îndelung. Mă întorc și dau să urc în camera mea. Prea tîrziu. Coborîsem scările, dar nu spre tinerețe. Eram la Capăt!

Tic-tac, tic-tac, tic-tac, ceasul ticăia pentru ultima dată vorbind tăcerii. Tic... tac... tic... tac.

Natalia GUȚULEAC,
cl. a XII-a,
Liceul Teoretic "Vasile Alecsandri",
Chișinău

LAȘUL

Nu sînt singur...

Sînt amețit de vorbele celor din jur și nu le mai suport.

"Plecați!" – strigă gîndul, dar nimeni nu mă aude – "Plecați, nu vă mai suport!"

Aș vrea să știu ce gîndesc ei la moment, dar cum dacă nu știu nici eu singur ce gîndesc. Stau fără să fac ceva... Acum e liniște!

De ce? Oare s-a întîmplat ceva? Probabil că e vorba de mine.

Îi privesc și nu înțeleg nimic...

"Ești un laș!" – o voce ce vine de undeva din spate îmi străpunge inima.

"Ești un laș! Lasă-mă pe mine!" – aceeași voce deja pulsează în vine.

Caut această voce cu privirea și simt că explodez dacă nu o găsesc. Nu o găsesc...

Atunci încep a o căuta cu sufletul și... aici nu am dat greș. Am găsit-o!

O privire cunoscută și disprețuitoare. O cunosc, se pare, de o veșnicie. E o privire a prieteniei!

Acum mă simt și mai derutat...!

Ochii ce mă știu de ani de zile îmi reproșează lașitatea.

Stau cu privirea în pămînt și nu o pot ridica.

Fac cîțiva pași, ridic capul și o voce, ce vine din adîncul inimii, destramă atmosfera de mormînt:

"Nu sînt laș! Priviți!"

A durat cîteva minute sau poate mai mult, apoi liniște.

Am făcut-o...

Citesc în ochii celor din jur satisfacție și nici urmă de dispreț. Aceleași chipuri prietenești cu care cîteva zile înainte am fost la un chef...

Stau în fața lor și ei mă admiră, împroșcîndu-mă cu laude.

"Vezi, a fost ușor!" – cineva zîmbi și simții o bătaie prietenoasă pe spate. Nu știu exact cine a spus pentru că-mi acoperisem fața cu ambele mîini.

"Acum nu mai ești laș!" – aceeași voce ce-mi străpunse inima acum cîteva clipe, încerca să convingă că totul e bine.

Fața îmi rămînea îngropată în palme... Simt un val fierbinte ce-mi învăluie picioarele și cad... Cad pe canapeaua moale, ce aș fi vrut să fie un mormînt cît mai adînc. Acest val, ce-mi arde picioarele urcă încetul cu încetul pînă în creier. Nu mai suport. Mă ridic și, fără să-mi descopăr privirea, trec fulger printre toți, părăsind odaia biruinței.

Acum sînt singur... Îmi dezgolesc privirea și citesc în palmele umede disprețul pentru persoana mea. Nu mă recunosc...

Nu mai sînt laș?! Desigur... Am reușit...

Mă gîndesc la ceea ce a fost acum cîteva clipe și nu-mi suport prezența. Acum eu însumi mă disprețuiesc.

De ce a trebuit să fie așa? Eu nu am vrut să fac asta! Sînt un nimeni...
Dați-mi voie să-mi străpung mîinile cu bucățile de oglindă, în care nu va putea privi de acum înainte...

Dați-mi voie să-mi scot creierii la plimbare, prin sticla tăioasă a geamului...
Nu! Eu nu sînt așa cum cred ei. Anume acum, mai mult ca oricînd, mi se atribuie numele de – Laș!

Am fost laș, cînd m-am lăsat convins.

Am fost laș cînd am încercat să fug de adevăratul eu.

Simt că nu mă mai suport!

M-am suportat deja prea mult.

Acum mă urăsc!!!

TU APARTII MORȚII

Tu aparții morții...

Moartea e însăși sensul vieții tale. Ea e stăpîină pe viața ta.

Ești al morții și orice sunet din jurul tău e un glas tăios ce vine din "împărăția răului", adică din infern.

Te învăluie o ură... și aerul mormintelor precum mirosul sîngelui învechit (de vreme!) te domină. Știi că sentimentul ce-l simți nu-ți aparține, ți-e străin, dar îl agreezi sau poate doar te conformezi lui.

Casa ta e un loc funebru învelit în aura frumuseții.

Tu respiri aerul mormintelor și te simți înaripat. Ai aripi negre, lungi (mai lungi decît o zi și o noapte) și ucigătoare. Eleucid prin farmecul înveninat și prin... gingășia penelor.

Tu simți răceala cadavrelor și asta îți dă putere pentru a-ți continua așa numita-ți viață.

Doliul e sufletul tău, pierdut printre umbrele bastarde ale infernului.

E prea dificil pentru un pămîntean, cu o viață reală și o cale sigură spre eternitate, să te înțeleagă.

Destinul ți-a hărăzit umbra funeabră și sclavia.

Tu ai fost, ești și rămîi a fi sclav al morții.

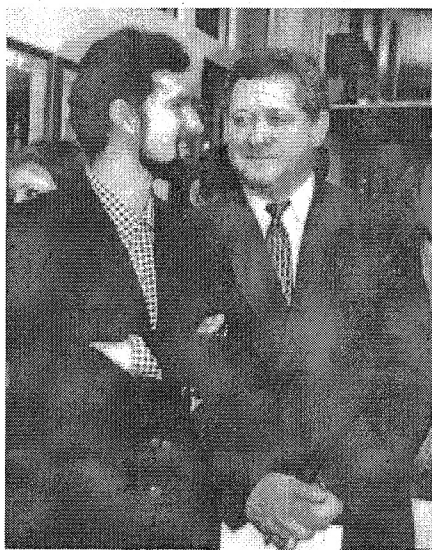
Cu toate că-i aparții, ea nu te trece-n eternitatea ei, ci te ține pentru interpretarea morții prin viață.

Mihai POTĂRNICHE,
director al Departamentului
"Fotomoldpres"

ANOTIMPURILE SUFLETULUI ROMÂNESC

Mihai Potârniche este bine cunoscut cititorului revistei noastre: mai multe numere de "Limba Română" au avut pe coperte și în interior imagini realizate de maestrul Potârniche. Erau fotografii-documente, fotografii-poe-me, purtând amprenta unui timp concret, surprins de un ochi sensibil, care știe a immortaliza frumusețea și dramatismul clipei. Dacă s-ar face o istorie în imagini a Basarabiei din ultimele două-trei decenii, în mod sigur această istorie ar trebui să includă și tulburătoarele metafore ce poartă semnătura lui Mihai Potârniche. În acest număr de revistă invităm cititorul la o nouă întâlnire cu creația cunoscutului artist fotografic, precizând că în tandem cu Paul Buciuta, fotoreporter la Agenția Națională de Presă "Rompres", în preajma zilei de 1 decembrie 1999, Ziua Marii Uniri, au inaugurat, la București și la Chișinău, o amplă și originală expoziție de artă fotografică intitulată "Anotimpuri....".

În anii de la urmă se întâmplă niște lucruri de neînțeles. Se face vîlvă, se vorbește mult despre "punțile" și "podurile" de peste Prut, dar, paradoxal, se face încă foarte puțin pentru realizarea comunicării firești dintre românii situați pe cele două maluri de rîu. Or, gesturile "lirice" nu mai impresionează acum atît de mult. Contează, evident, acțiunile, și nu doar cele de ordin cultural, ce trebuie întreprinse de cît mai multe și mai diverse instituții. Mai e necesar ca fiecare dintre noi să se întrebe: ce ar putea face personal pentru Marea

PAUL BUCIUTA: Născut în 1969, la Viseul de Sus, Maramureș. Este absolvent al Facultății de Geologie a Universității din București.

În arta fotografică – autodidact.

Din 1994 – fotoreporter la Agenția Națională de presă "Rompres".

MIHAI POTĂRNICHE: Născut în 1951 la Pohorniceni, Orhei.

De profesie – vinificator.

În arta fotografică – autodidact.

Din 1970 – fotoreporter la publicații raionale, reviste și ziare republicane, agenții de presă. Din 1997 – director al Departamentului "Fotomoldpres".

Prin decret, în 1993 i se conferă titlul onorific "Maestru în Artă".

Ambii autori sînt participanți la numeroase bienale și saloane naționale și internaționale de artă fotografică.

Unire, care, mai devreme sau mai târziu, se va întâmpla. Cum, însă, realitățile sînt deocamdată altele și Prutul rămîne a fi rîu de hotar, te copleșește un sentiment de jenă cînd treci frontiera. E normal oare ca între frați să se afle grăniceri, vameși, sîrmă

ghimpată? Oare chiar nu ne putem bucura de unirea spirituală, care este fără hotar, fără vamă și care a existat în toate timpurile. Cu aceste gânduri m-am întors acum un an și ceva de la București, unde am participat la semnarea unui nou contract de colaborare dintre Rompres și Moldpres. Atunci a luat naștere ideea unor reportaje fotografice realizate pe ambele maluri ale Prutului. Ne-am zis: hai să facem împreună mai multe expoziții fotografice în Republica Moldova și în România. Primul vernisaj îi aparține lui Paul Buciuta de la Rompres și lui Petru Cazacu de la Moldpres. Dumnealor au colindat 15 zile, în luna octombrie 1998, prin Basarabia și alte 15 zile prin România. În rezultatul acestor expediții au fost inaugurate două expoziții, la București și la Chișinău, cu genericul "Toamna pe malul Prutului". La deschiderea expoziției cineva ne-a reproșat: de ce, domnilor, toamnă și iar toamnă? Noi am vrea ca în relațiile noastre să mai fie și primăvară! Cu această sugestie am pornit la realizarea unui proiect de proporții cu genericul "Anotimpurile sufletului românesc". La finele lui 1998, în ajunul sărbătorilor de iarnă, am plecat în Maramureș împreună cu Paul Buciuta. În localitățile de o frumusețe aparte de pe Valea Izei am filmat datinile și obiceiurile de Crăciun. Impresiile au fost inimaginabile. Pozele ar fi în măsură să exprime parțial emoția pe care am trăit-o la întâlnirea cu fascinanta lume a folclorului maramureșean. Am descoperit acolo atîta bunătate și ospitalitate, cum numai la noi în Basarabia poți afla. În Maramureș am trăit în toată plenitudinea sentimentul profund al unității noastre. Nu înzadar se zice că venim, potrivit legendei, din Maramureș. E afită asemănare între noi, încît ai senzația că nici scurgerea timpului, nici hotarele, nici depărtarea nu au avut puterea să ne îndepărteze... Din Maramureș am mers spre sudul Basarabiei. Am vizitat mai întîi Cetatea Albă, apoi delta Dunării, Ismailul, Chilia, Vlăcovul și am urcat pe Prut în sus, pe la Giurgiulești pînă la Lipcani. Am trecut, de asemenea, prin Herța, Cetatea Hotin, ajungînd

apoi în nordul Bucovinei. Aceasta a fost primăvara noastră. Am intrat din nou în Țară prin județul Suceava, ca să mergem spre Ardeal. Am cutreierat Munții Apuseni, am străbătut mii de kilometri, cunoscînd și filmînd frumusețile fără de seamă ale Transilvaniei aflată în vară. Am întîlnit toamna din nou în Moldova, avînd ca puncte de reper Prutul, Nistrul, Răutul. Acest itinerar s-a încheiat cu o expoziție, vernisată pe 26 noiembrie la Teatrul Național din București și pe 1 decembrie – la Chișinău, iar noi ne-am ales cu întîmplări, amintiri, privilegii, care nu se mai șterg din memorie. M-am convins încă o dată, după aceste călătorii, că avem o Țară bogată și cu oameni frumoși. Evident, sînt probleme suficiente peste tot: și la noi, și peste Prut. Da, există și sărăcie: și aici, și acolo. În ochii oamenilor citești necazuri, greutate. Dar peste tot domină dragostea de viață, dorința de a schimba starea de lucruri.

Aș vrea să mai subliniez că peste tot pe unde am fost – în Basarabia, în Bucovina, în Ardeal, în delta Dunării, absolut pretutindeni, am avut sentimentul că sîntem acasă, că sîntem frați – un suflet și o vrere. Tot ce am văzut și am simțit în acest neobișnuit itinerar își va găsi oglindire într-un album cu imagini despre întreg spațiul românesc. Nu intenționăm să facem poze pentru reclamă. Dorim ca prin imaginile realizate să găsim unghiul, ipostaza, instantaneul care să devină metaforă, operă de artă ce vorbește de la sine despre noi și despre neamul nostru. Pentru anul 2000 avem un proiect la care deja lucrăm și care este intitulat: *Portretul națiunii în ultimul an al mileniului al doilea*. La acest proiect vor fi atrași toți fotografiile Agenției Moldpres și Rompres. Ne-am propus să conturăm un portret al contemporanului nostru. Or, fotografia nu este numai o artă, este și un document al epocii. Dorim ca cei care vor răsfoi albumul nostru, nu numai să cunoască portul, obiceiurile păstrate din strămoși, dar și să citească sufletul nostru, al românilor.

ANOTIMPURILE ...

Paul BUCIUTA (Rompres)
Mihai POTÂRNICHE (Moldpres)

Vatra Dornei, Suceava. Decembrie 1998.

Cetatea Hotin. Mai 1999.

Cîmpulung Moldovenesc, Suceava. Decembrie 1998.

Butuceni, Orhei. Octombrie 1999.

Cheile Bicazului.
Iulie 1999.

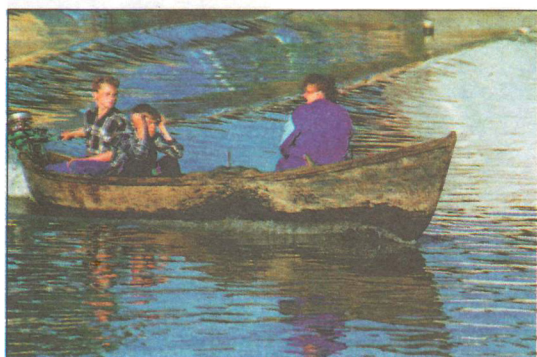
Complexul muzeistic Orheiul Vechi. Octombrie 1999.

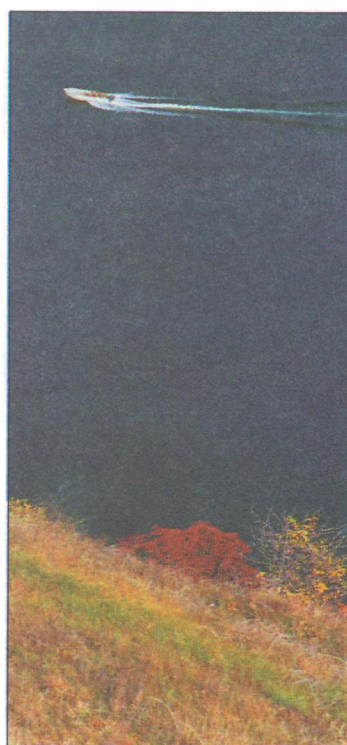
Basarabia de Jos, Chilia. Mai 1999.

Costești-Stîncă, Bălți.
Octombrie 1999.

Vîlcov, Delta Dunării. Mai 1999.

Naslavcea, Edineț.
Mai 1999.

Rîșcani, Bălți. Octombrie 1999.

Luteni, Suceava. Iulie 1999.

Sucevița, Suceava. Iulie 1999.

Complexul muzeistic Orheiul Vechi. Octombrie 1999.

Vânători-Neamț, Neamț. Iulie 1999.

Verești, Suceava. Iulie 1999.

Vânători-Neamț, Neamț. Iulie 1999.

Vîlcov, Delta Dunării. Mai 1999.

Poiana Largului, Neamț.
Iulie 1999.

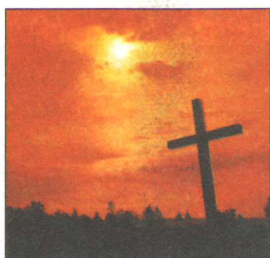
Mera, Cluj. Iunie 1999.

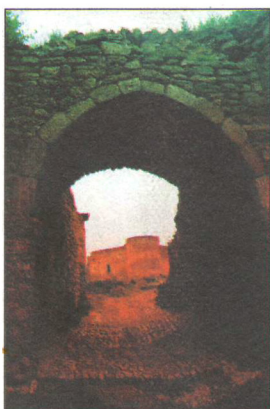
Iara, Cluj. Iulie 1999.

Cogîlniceni, Orhei. Octombrie 1999.

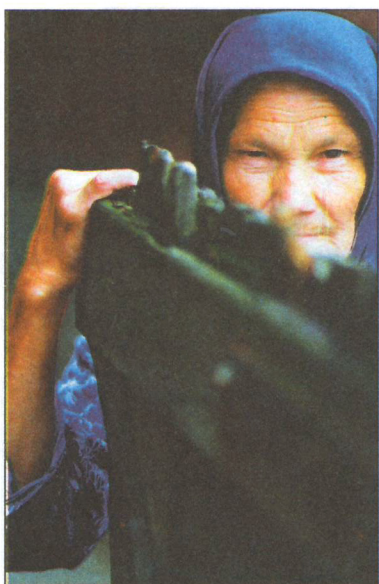
Codrii Cosminului,
Nordul Bucovinei.
Mai 1999.

Cetatea Albă.
Mai 1999.

Saharna, Orhei. Octombrie 1999.

Lona de Sus, Cluj. Iulie 1999.

Ismail, Basarabia de Jos.
Mai 1999.

Iara, Cluj. Iulie 1999.

Săpînța, Maramureș. Decembrie 1998.

Tamara GOLENCO
doctor în economie,
Chişinău

NECESITATEA REVIGORĂRII REALE A LIMBII ROMÂNE

Ținând cont de toate calamitățile socio-antropologice din anii ocupației sovietice, de primitivismul metodic prin care s-a falsificat limba și cultura românească în Basarabia, explozia conștiinței naționale din 1989, soldată cu adoptarea unei legislații lingvistice speciale, a fost o odă adusă adevărului, un mare act istoric. E suficient să menționăm revenirea la alfabetul latin. Prin abilitatea politică și devotamentul față de cauza națională a unor personalități, cum este dl Ion Borșevici, atunci s-a dobândit maximum din ceea ce se putea "stoarce" dintr-un parlament sovietic. A urmat proclamarea independenței. În decurs de 10 ani s-au schimbat multe și nu numai în rău, după cum constată pesimiștii.

Desigur, nu putem afirma că atmosfera lingvistică a societății s-a îmbunătățit, după cum nu putem declara că totul a rămas cum a fost. Putem discuta mult asupra imperfecțiunii legilor, putem cere și emite legi noi, aproba măsuri, acțiuni, sancțiuni, restricții, interdicții, penalități etc. Sînt absolut de acord cu cei care optează pentru o nouă legislație, corespunzătoare unui stat independent și democratic, în care limba oficială să fie numită corect și ... în care legea să funcționeze de facto.

Or, legi există pe hîrtie, dar e greu să numești vreo lege vie, absolut funcțională. Legile se ignoră sau se încalcă nu numai în relațiile sociale, economice, financiare, la nivel de persoane fizice și juridice, ele nu se respectă chiar în raporturile dintre ramurile puterii. Lipsește un cod etic al instituțiilor statului, în sensul corec-

titudinii față de propriile reguli.

Trebuie să ținem cont și de faptul că mecanismele sociale sînt mult mai complexe. Nici cea mai perfectă lege nu poate soluționa *problema fundamentală* care, în cazul nostru, este *malformația limbajului natural la purtătorii de limbă română*. Și nu este vorba numai de aspectul arhaic al limbajului. Mai grave sînt carențele semantice, vocabularul redus și foarte poluat, care *afectează gîndirea, logica, expresivitatea specifică a limbii române*. Vorbind în termeni ecologiei, căci există și o ecologie umană, inclusiv o ecologie culturală, realitatea noastră lingvistică este un fel de "gaură de ozon" în cultura românească, o sociopatie a limbajului (privighetoarea degenerază în niște vrăbii prizărite). Iată de ce eforturile principale ar trebui îndreptate, în primul rînd, spre vorbitorii de limbă română. Ei trebuie să domine atmosfera lingvistică nu numai în mediul rural, dar și în cel urban. Aceasta este cu mult mai greu de făcut, decît să-l obligi pe un aolingv cult să asimileze un minimum lexical românesc.

Noi trebuie să facem efortul intelectual necesar pentru depășirea decalajului ce ne desparte de românofonia contemporană. În acest sens, însă, românul basarabean e mai greu de urnit, chiar dacă este inginer, agronom, economist sau funcționar de stat. Ce să mai vorbim de celelalte categorii sociale? Complexul inferiorității, imunitatea la inovații și la exerciții mentale le îngrădește unora calea spre autoperfecționare.

În teoriile socio-ecologice se consideră că "... un copil lipsit de mediul socio-cultural adecvat în primii 12 ani de viață *pierde capacitatea ereditară de a-și dezvolta gîndirea, limbajul, ca și posibilitățile de integrare socială*". Care este oare numărul celor care și-au pierdut această capacitate?

Nu este normal ca numai o mică parte a intelectualității să stăpînească limba literară. Despre clasa politică s-au scris și s-au vorbit multe. Este anormal cînd aproape toate documentele oficiale, toate legile se întocmesc în două limbi, cu o sumedenie de

inexactități, confuzii terminologice, incoerențe semantice. Încercați să citiți "Monitorul oficial". Ca să înțelegeți ce-a vrut să spună legiuitorul în românește, trebuie să citești și versiunea rusă.

Nu ne rămâne decât să investim mai multe speranțe în tînăra generație din școli și universități. Dar cum se exprimă educatorii, cadrele didactice, profesorii de limba română? E și aceasta o problemă care ar trebui pusă în discuție. Nu sînt împotriva cunoașterii mai multor limbi străine, dar, consumarea orelor de școală timp de 5 ani (de două ori în săptămîină) pentru studierea limbii ruse, atunci cînd mediul lingvistic social este și fără aceasta propice cunoașterii limbii respective, este un lux. Numărul orelor de română, calitatea lor nu au plasat deocamdată școala în cel mai eficient mijloc de revigorare reală a limbii române.

Nu doresc să ofensez pe cineva. Există, însă, o tragică realitate. Noi nu putem numi astăzi măcar o personalitate de la cîrma statului nostru, care ar fi comparabilă, după caracter, etică, voință politică și calibrul intelectual, cu cei care au constituit, în 1917-1918, "creierul" Sfatului Țării. Anemia multor politicieni actuali este o "moștenire" directă a vechiului regim.

Apologia violenței, intoleranța față de diversitatea culturilor și pluralitatea limbilor, falsificarea programată a istoriei, uniformizarea schemelor mentale au condus la mutații nocive în mecanismele raporturilor umane, la degradarea identităților culturale, inclusiv ale românilor de la est de Prut.

Se știe că limba este expresia concentrată a culturii unui popor. Definirea incorectă a limbii oficiale în Constituția Republicii Moldova caracterizează exhaustiv gradul nostru de cultură și conștiință. Unii vorbesc mult despre obligativitatea cunoașterii limbii oficiale (care...?), alții despre necesitatea bilingvismului (fals înțeles). Practic funcționează doar confuzia și subcultura lingvistică.

Dacă noi am avea la conducere, inclusiv în funcția de Președinte al Republicii Moldova personalități de

taliea unui Bismarck sau Charles de Gaulle, dacă accesul analfabeților în Parlament ar fi limitat prin lege (cum este în multe alte țări), dacă Guvernul ar fi format din politicieni profesioniști consacrați, cu viziuni de perspectivă, noi n-am balansa fără nici o noimă între CSI și UE, între independență iluzorie și inevitabila unire (integrare) cu Țara (care, cu cît mai tîrziu se va înfăptui, cu atît mai mult ne va costa), n-am șovăi cu lașitate între glotonimele *limba română* și *limba moldovenească*, între etnonimele *român* și *moldovean*. Din punct de vedere juridic, toți cetățenii Republicii Moldova sînt moldoveni, dar realmente regula este inoperantă. Majoritatea aolingvilor n-o acceptă. Republica Moldova, evident, nu este Franța unde toți cei veniți și care au cetățenie – negri din Africa, asiati din diferite țări, emigranți ruși... etc. – sînt francezi și în mod firesc vorbesc limba franceză.

Dacă în toate cabinetele puterii (căci sînt și excepții) ar fi mai multă lumină, noi ne-am fi debarasat deja de art. 13 din Constituție. Zece ani au fost necesari pentru ca Președintele Statului și Președintele Parlamentului să afirme public că sărbătorim limba română (ani de-a rîndul se zicea timid "limba noastră"). Unii califică acest gest întîrziat drept mare succes. Alții dimpotrivă. De cîte decenii oare vom avea nevoie, dacă se vor păstra asemenea ritmuri, pentru a intra în normalitate și la multe alte capitole? Căci se știe bine: de la declarații pînă la acțiuni reale este o distanță mare. Iată de ce e necesar să fie elaborate legi adecvate, să fie luate decizii care să favorizeze funcționarea prioritară a limbii române, practicarea ei perseverentă. Altfel zis, revigorarea limbii române.

Lilia ȚÂMBALĂ,
doctorandă, U.S.M.,
Chișinău

NOTE PRIVIND TRĂSĂTURILE SEMANTICE ALE PERFECTULUI SIMPLU ÎN RAPORT CU PERFECTUL COMPUS

După cum se știe, perfectul simplu este un timp absolut și perfectiv [1, p. 168]. El prezintă acțiunea verbului ca încheiată, la momentul vorbirii. Spre deosebire de perfectul compus, în cazul perfectului simplu nu putem spune că ar exista o omniprezență a acestuia în toate stilurile limbii române literare contemporane. Doar limbajul artistic recurge uneori la utilizarea lui în unele situații, mai ales în narațiune. Fiind timpuri ale trecutului și exprimând acțiuni încheiate, anterioare momentului vorbirii, ambele forme de perfect se află într-o evidentă apropiere semantică. Și totuși în limba literară sînt norme de reglementare a utilizării acestor aspecte ale timpului trecut.

În gramaticile lui H. Tiktin și Al. Philippide putem înfîlîi afirmația precum că perfectul simplu exprimă o acțiune trecută, fără a o data, spre deosebire de perfectul compus, care desemnează o acțiune săvîrșită în trecut, la o dată anumită [2, p. 5]. Unii cercetători sînt de părere că perfectul simplu indică o acțiune mai îndepărtată sau indiferentă pentru vorbitor, iar perfectul compus – una mai apropiată. Această interpretare se explică prin faptul că în graiul din Moldova se întrebuințează cu precădere perfectul compus. În genere scriitorii moldoveni și transilvăneni, în mod consecvent, întrebuințează perfectul compus, pe cînd perfectul simplu e folosit de scriitorii din Oltenia și Banat [3, p. 40]. În graiul din Muntenia perfectul simplu exprimă o acțiune limitată în desfășurarea ei, iar perfectul compus – una privită din punctul de vedere al prezentului, deci o acțiune terminată. Privite în plan evolutiv, lucrurile nu stau la fel. Astfel, în Psaltirea Șcheiană, una din primele traduceri românești din

slavonă (traducerea originală a fost efectuată în Maramureș în prima jumătate a sec. XVI), înfîlîm perfectul simplu utilizat de 362 de ori, iar perfectul compus – de 48 de ori [4, p. 111].

Cercetarea amănunțită a versiunii slave, după care a fost tradusă Psaltirea, demonstrează faptul că prin perfectul simplu e redat aoristul slav, pe cînd formele de perfect, mult mai rare de altfel, sînt redade prin perfect compus în limba română. Și în *Palia de la Orăștie* (1581) observăm că perfectul simplu este preferabil celui compus: "*La început făcu Dumnezeu cerul și pămîntul și dzise: fie lumina / și fu lumină, Și vădzu c-ar fi bună lumina, și despărți lumina de la întunerice. Și chema lumina dzuia*" [5, p. 12]. În acest caz, utilizarea perfectului simplu poate fi condiționată de influența textului unguresc, după care a fost tradusă *Palia*. Mai tîrziu, în 1795, cînd textul e tipărit la Blaj, formele de perfect simplu sînt înlocuite cu cele de perfect compus [4, p. 112]: *au făcut, au zis, au văzut, au despărțit* ș.a. Cauza o constituie sinonimia aparentă.

În limba română actuală perfectul simplu n-a dispărut din graiul viu. Acest fenomen se observă, mai ales, în Oltenia și Banat. Nu este justă afirmația unora, precum că în aceste regiuni perfectul simplu ține locul celui compus. În realitate, aceste două forme verbale coexistă. Această coexistență se datorează diferențierilor semantice, deși sînt foarte apropiate ca sens. Dacă ar fi să judecăm după părerea pe care o au oltenii, atunci valoarea respectivă a acestor două timpuri vine în contradicție cu tradiționalele opinii stabilite pentru limba literară. Astfel, oltenii pot spune: *sosii* adineauri, *scăpai* trenul, dar, – *mam născut* acum treizeci de ani; *am fost* anul trecut la București. În această regiune perfectul simplu e utilizat pentru a reda o acțiune recentă, săvîrșită în ultimele 24 de ore, iar perfectul compus – pentru una terminată demult.

Se impune o distincție și în ceea ce privește utilizarea după formele de persoană [6, p. 72]. Dacă ne gîndim că în literatura artistică perfectul simplu e întrebuințat mai cu seamă în narațiune, la persoana III, și că dialogurile, în mare parte, sînt redade în graiul curent, deci cu utilizarea perfectului compus, acest din urmă timp pare a fi cel mai potrivit pentru vorbirea persoanelor participante la dialog, adică persoanele I și II, pe cînd perfectul simplu este folosit, de regulă, la persoana III. De aceea, expresiile de tipul – *el veni, ei vorbiră* – sună

normal, pe cînd – **tu veniși, voi vorbi-răți** – ne par comice, neobișnuite.

Perfectul simplu, care în scrierile medievale se utiliza foarte des, mai ales, în cele religioase, ajunge să fie o raritate lingvistică pe la 1800 [3, p. 35], iar astăzi e folosit cu precădere doar în limbajul artistic. Potrivit unor statistici raportul dintre *perfectul simplu* și cel *compus* ar fi următorul: stilul artistic – 3,1% : 28,2%; stilul publicistic – 1,3% : 36,7%; stilul științific – 0% : 7% [7, p. 5].

Spre deosebire de perfectul compus, care exprimă o acțiune trecută, luată în legătură cu prezentul, perfectul simplu indică o acțiune momentană, care aparține trecutului și nu are nici o legătură cu prezentul. Altfel spus, perfectul simplu este anterior față de momentul vorbirii, limitat din punctul de vedere al duratei și nu poate fi raportat la momentul vorbirii.

"Puiu se trezi foarte liniștit și cu o hotărîre fermă în suflet. Își făcu toaleta cu mai mare grijă ca alte dăți. Se privi lung în oglindă și-și găsi o înfățișare demnă." [8, p. 78]

"O iarnă grea împiedică transportul cadavrului la Tîrgu Jiu și înmormîntarea se făcu la București, unde familia fu nevoită să aștepte reluarea circulației pe căile ferate. Grație acestui caz de forță majoră, vîzui pentru prima dată lumina unei lămpi de gaz, în noaptea Sfîntului Ioan Botezătorul." [9, p. 87]

Privit din punctul de vedere al duratei în opoziția iterativ-noniterativ, perfectul simplu este un timp noniterativ, ceea ce înseamnă că nu poate fi utilizat alături de unități lexicale cu valoare adverbială, care ar exprima o repetare, o periodicitate etc. În schimb, perfectul compus, care poate reda atît o acțiune momentană, cît și una durativă, poate fi înțîlnit pe lîngă adverbe de tipul *mereu*, *adesea*, *întotdeauna* etc.

"Tîrgul a frămîntat și a răstălmăcît timp de trei zile, sub liniștitu-i cer de vară, telegrama cea tainică." [10, p. 300]

"Ne-a ajutat totdeauna la vînzarea recoltei și boierului i-a plăcut cum vorbește." [10, p. 58]

Verbele amintite – *a frămînta*, *a răstălmăci*, *a ajuta* – nu exprimă o acțiune momentană și, deci, nu pot fi utilizate la perfectul simplu.

Datorită caracterului momentan al acțiunii, perfectul simplu se opune, nu în ultimul rînd, imperfectului, timp durativ prin excelență. Utilizate în același context, aceste două timpuri accentuează

și mai mult opoziția momentan-durativ. În asemenea situații, perfectul simplu creează o impresie de mișcare, iar imperfectul – o atmosferă statică.

"Cînd doamna Mironeanu, agitînd aceeași mînă, ridică iar ochii, cu bolnavă curiozitate, el mai era încă sus pe stîncă." [10, p. 389]

"De sus, venea, cu bețișorul lui și cu trăistuța, părintele Natanail, se opri mirat, apoi se întunecă." [10, p. 386]

Avînd în vedere cele menționate pînă acum, putem trage concluzia că între perfectul simplu și perfectul compus există o sinonimie, deoarece aceste timpuri exprimă acțiuni săvîrșite în trecut, însă ea nu poate fi absolută. În cazul înlocuirii perfectului simplu cu cel compus, trebuie neapărat să ținem cont de opoziția *momentan-durativă* și de raportarea acțiunilor exprimate de aceste timpuri la momentul vorbirii.

BIBLIOGRAFIE

1. Irimia, D., *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Iași, 1997.
2. Rosetti, Al., *Perfect simplu și perfect compus* // "Cum vorbim", nr. 9, 1949.
3. Georgescu, A., *Perfectul simplu în dialectul dacoromân* // *Studii de gramatică*, vol. II, București, 1957.
4. Călărașu, C., *Timp, mod, aspect în limba română în sec. al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, 1987.
5. *Palia de la Orăștie (1581-1582)*, ed. îngr. de V. Pamfil, București, 1968.
6. *Despre valoarea perfectului simplu* // "Limba română", nr. 4, București, 1955.
7. Marin, V., *Natura corelațiilor sinonimice dintre formele perfectului simplu și ale celui compus* // *Perfecționarea metodelor și procedeele de studiere a limbii moldovenești în școală*, Chișinău, 1986.
8. Rebreanu, L., *Ciuleandra*, Chișinău, 1990.
9. Minulescu, I., *Roșu, galben și albastru* (roman), București, 1991.
10. Sadoveanu, M., *Romane*, București, 1988.

LITERATURĂ

Brăncuși, G., *Sur la valeur du passé simple en roumain* // *Mélanges linguistiques*, București, 1957.

Ghinescu, F., *Formele de perfectiv și imperfectiv în limba română* (rezumatul tezei de doctorat), București, 1957.

Graur, A., *Observații asupra întrebuirii timpurilor în românește* // "Limba și literatură", București, 1955.

Ion MELNICIUC
Chișinău

NORMA ORTOGRAFICĂ ȘI UZUL

Asemenea legilor de care au nevoie membrii unei colectivități umane pentru a conviețui civilizat, normele literare ordonează funcționalitatea limbii. Aceasta pentru că "limba nu poate funcționa decât prin stabilitate, adică dacă sistemul ei este normat" [1, 188]. Deci, *norma* este o condiție sine qua non a unității limbii literare în ansamblul nivelurilor sale.

Prin *norme ortografice* înțelegem anumite "restricții impuse scrierii spre a-i da unitate și stabilitate și spre a-i mări eficacitatea funcțională: ele hotărăsc, potrivit cu principiile adoptate, ce forme grafice sînt considerate corecte și resping, direct sau indirect, alte posibilități virtuale de scriere a aceluiași fapt, dar socotite incorecte din punctul de vedere al principiilor directoare". [2, 18-19] Prin urmare, ortografia ca sistem de norme ce vizează corectitudinea scrisului are, după G. Beldescu, "un foarte important rol social și cultural", din care considerente o numește "poartă de acces la limba scrisă și, prin aceasta, la cultură" [2, 19].

Din cele menționate mai sus rezultă că nerespectarea normelor ortografice generează un anume disconfort pentru vorbitorii limbii date și barează accesul însușirii normelor de către străini.

Vorbirea și scrierea conform normelor acceptate constituie cartea de vizită a oricărui vorbitor (mînuitor de condei) care aspiră la dreptul de a se numi cult.

Dat fiind că cele două aspecte ale comunicării (oral și scris) se condiționează reciproc, nu ar fi corect să dăm preponderență unuia dintre ele, căci ambele, dacă deviază de la normă, supără conlocutorul (cititorul). Și totuși, "vorbele pronunțate zboară în vînt, pe cînd cele scrise (cu atît

mai mult cele tipărite) se păstrează și ne pot atrage critici și mai tîrziu", conchide Al. Graur [3, 88].

Cine mai scrie azi *romîn* se autocondamnă. Și dacă am citi, tot azi, un afiș de felul celui observat de Al. Graur pe ușa vechii Academii Române – *în Chis* – i-am reproșa autorului cu promptitudine.

Indiscutabil că orice deviere de la normele ortografice, care sînt, de fapt, legi ale scrisului, obligatorii pentru toți, ne prezintă într-o lumină deloc favorabilă. Pentru a ne face o impresie de ansamblu asupra decalajului dintre normă și practica uzuală, e suficient să consultăm presa. Aici viața cuvîntului e în fierbere continuă. Ziariștii sînt subiecții-vorbitori care zilnic susțin examen în fața cititorilor la proba "Respectarea normelor ortografice". Situația lor, firește, nu este deloc ușoară, dacă luăm în considerație aflusul de împrumuturi lexicale din limbi străine (engleză, franceză, germană, italiană), parte dintre ele nefiind atestate de dicționarele noastre. În atare situații devierile de la normă sînt explicabile pentru o anume secvență de timp, adică pînă cînd lingviștii vor reglementa starea de lucruri. Problema e însă multiaspectuală: ea vizează și cazurile cînd norma nu se respectă din alte motive. Anume la ele ne vom referi în cele ce urmează.

Este știut că cele mai multe divergențe între norma ortografică și practica uzuală apar în cazul neologismelor. Aceasta pentru că în limba română nu se respectă cu strictețe aceleași criterii în ortografierea cuvîntelor străine. Unele neologisme le scriem în baza principiului etimologic, altele – în conformitate cu principiul fonologic. Comp.: *röntgen/roentgen*, *business*, *management*, *shop*, *show*, *wisky*, *kaki*, *summit*, *pizza*, dar: *fotbal*, *vizavi*, *apropo*, *voiaj*, *parching*. Atare discordanță îi derutează pe mînuitorii de condei. Ce principiu acceptăm totuși pentru încetățenirea împrumuturilor din alte limbi: fonologic sau etimologic? Pînă nu demult avea prioritate principiul fonologic. Astăzi, cînd limbile moderne (străine) sînt mai bine cunoscute de către vorbitorii noștri (în special de către generația tînră), tendința e alta – spre cel etimologic. În cazuri aparte uzul admite ambele principii (la bunul plac

al celor care scriu). În publicațiile periodice de la noi se scrie *apropo*, *vizavi* într-un singur cuvînt, dar și în forma lor originară: *à propos*, *vis-à-vis*. Astfel, facem loc fluctuațiilor.

Distinsa lingvistă Mioara Avram conchide că "anglicismele furnizează cel mai mare procent de abateri de la aplicarea principiului fonetic (mai exact, fonologic) în ortografia limbii române și e greu de imaginat că generațiile care stăpînesc din ce în ce mai bine engleza vor accepta românizarea celor scrise cu ortografia etimologică originară" [4, 14].

Întrebarea vine de la sine: dar ce ne facem cu împrumuturile recente din engleză?

În ultimul timp, în limbajul politicienilor din Republica Moldova se impune, prin frecvența sa, termenul de origine engleză *speaker*. Presa îl ortografiază în mod diferit: *speaker* și *spicher*, deși normele ortografice în vigoare ne recomandă doar o singură variantă – *spicher*. De această regulă se conduc aproape toate dicționarele editate la noi. Se cere însă făcută precizarea: e vorba de o semnificație mai veche, pătrunsă în limba română – cea de "vorbitor, crainic la un post de radio sau televiziune". Ca termen social-politic, echivalent cu "președinte al parlamentului", l-am atestat în **Dicționar de cuvinte recente** de Florica Dimitrescu [5], ortografiat ca în limba de origine – *speaker*. În această formă îl atestă și **Dicționarul politic** [6]. Problema se complică: e vorba de un cuvînt cu două semnificații sau de două cuvinte autonome (omonime)? În limba de origine e un singur cuvînt (polisemantic). Prin urmare, ar trebui să-l ortografiem la fel, dar practica uzuală deocamdată admite arbitrarul.

Soluțiile ar fi diferite:

1) Să respectăm scrierea fonetică, de vreme ce avem deja cuvîntul intrat în limba română cu sensul de *crainic*.

2) Să unificăm scrierea împrumuturilor recente în baza principiului etimologic. Cu atît mai mult că "multe voci cer să se revină la scrierea etimologică și în cazul unor cuvinte scrise acum fonetic, de tipul *aisberg* (*iceberg*), *gheim* (*game*), *lider* (*leader*) sau *meci* (*match*)", ne informează Mioara Avram.

Cercetătoarea crede însă că e

greu de admis acest lucru, chiar dacă ar fi în spiritul unor tendințe internaționale [4, 14]. Dar nu exclude și unele excepții. Domnia sa precizează în continuare: "Să recunoaștem însă că, la unele cuvinte, s-au făcut greșeli de normare asupra cărora ar trebui să se revină: cazuri flagrante, după părerea dumisale, sînt grafiile și pronunțările *cnocaut* și *cnocdaun* (pentru *knock-out*, respectiv *knock-down*), cu *c* inițial, în contradicție cu abrevierile menținute cu *k* (*K.O.*, *K.D.*) pentru că sînt internaționale, fără a mai vorbi de neconcordanța cu pronunțarea englezască (litera inițială *k* nu se pronunță aici)" [4, 14].

În această problemă s-a pronunțat și reputata cercetătoare Flora Șuteu: "Scrierea cu *c*, preluată din DN, contrazice abrevierea *K.O.* cu care este cunoscut cuvîntul și care apare și în DOOM, această scriere contrazice și normele de scriere ale neologismelor internaționale menționate explicit de DOOM la literele *k, q, w, y*. Nu se înțelege de ce îl transcriem pe *knock-out* prin *cnocaut* cînd există *k* în alfabet tocmai pentru asemenea cuvinte. În sfîrșit, pronunțarea *cnocaut* este o pronunțare românească discutabilă. În engleză se pronunță (*nocaut*). Această pronunțare cred că ar trebui popularizată, tocmai fiindcă este internațională. Dacă se va reveni la scrierea *knock-out*, pronunțarea (*nokaut*) se va putea susține mai ușor". [7, 165].

3) În ultimă instanță, s-ar putea admite (cel puțin provizoriu) ambele variante. Așa ceva ar fi posibil și rezonabil, credem, în special în cazul cuvintelor cu două semnificații distante, cum e *spicher* "crainic" și *speaker* "președinte al parlamentului", ca și în cazul cuvintelor înrudite *folclor*, *folk*, *folkist*.

La modul ideal, desigur, s-ar cuveni să aducem la numitor comun scrierea tuturor împrumuturilor (mai vechi și mai noi), ceea ce ni se pare practic realizabil.

Cele trei modalități posibile de soluționare a problemei nu exclud o altă ieșire din impas. Cert rămîne faptul că situațiile de acest gen nu pot fi tolerate mult timp și e de datoria noastră să le reglementăm.

Cuvintele gen *speaker* nu sînt unicele ce ne produc disconfort. Potrivit normelor noastre ortografice

trebuie să scriem *jaz*. În engleză se ortografiază *jazz* și se pronunță (gez). DOOM, semnaleză Flora Șuteu, nu dă nici o indicație de pronunțare. Deci se poate deduce că se recomandă pronunțarea după forma scrisă. Nu cred că este cea mai bună soluție. Ar fi trebuit dată pronunțarea (gez), așa cum la *jab* s. n. "lovitură la box" se indică după DN, pronunțarea (geb) [7, 166].

Reiese, conchidem noi, că *jaz*, în forma atestată de dicționarele noastre, nu e nici în engleză, nici în română, situație ieșită din comun.

Un alt aspect al problemei este inconsecvența mînuitorilor de condei în ortografierea cuvintelor de tipul *redactor-șef*, *mass-media*, *viceministru*, *prim-viceprim-ministru*, *nonsens*, *non-stop*, *minimagazin*, *mini-show*, *mini-shop*, *maxitaxi*, *minibar* etc.

Firește, nu le putem trata în bloc. Pentru unele exemple avem reguli cunoscute de orice elev: două substantive în cazul N. se scriu cu cratimă: *medic-șef*, *inginer-mecanic*, *femeie-cosmonaut*. Se pare că nu avem motive să nu respectăm această regulă elementară. Și totuși realitatea e alta. Marea majoritate a ziarelor și revistelor din Republica Moldova, dar și din România, scriu *redactor șef* (fără cratimă). E o simplă neglijență? Probabil nu, căci acolo unde cratima nu trebuie utilizată, ea apare: *redactor-adjunct*, *vice-ministru*, *membreu-correspondent* ș.a.

Restricții ortografice avem și pentru elementele de compunere *mini-*, *micro-*, *macro-*, *non-* scrise împreună cu radicalul la care se atașează: *minisală*, *microroman*, *macrocontext*, *nonsens*. De multe ori însă ele apar scrise cu cratimă: *mini-market*, *mini-bar*, *non-sens*. Afirmatia noastră poate fi confirmată și prin cele menționate de Mioara Avram: "Grafii greșite cu cratimă se întîlnesc mai ales la anumite elemente de compunere (de exemplu, *cvasi-*, *maxi-*, *mini-*, *semi-*, și *vice-*: se scrie corect *cvasiunanim(itate)*, *maxitaxi* (**Noul dicționar de neologisme** de Florin Marcu, București, 1997, recomandă *maxi-taxi* – I.M.), *minibaschet*, *semiauxiliar*, *vicepreședinte*)..."

Scrierea derivatelor cu prefixe are de asemenea reguli clar stabilite. Grafii greșite cu cratimă se întîlnesc mai ales la derivate cu anumite

prefixe, ca *anti-*, *non-*, *para-* și *pro-* [4, 111].

În această ordine de idei, precizăm: cratima e necesară cînd scriem cuvîntul străin ca la origine: *mini-show*, *mini-shop* ș.a.

Și, în sfîrșit, nu putem trece cu vederea fluctuațiile din presa românească, studiile științifice, manualele, monografiile editate în Republica Moldova și în România, generate de inconsecvența ortografierii mult prea discutatului termen *filozof*. Astăzi discuțiile în jurul acestei probleme ni se par inutile, de vreme ce "codul de legi al limbii române" – DOOM – ne cere să-l scriem cu **z**, nu cu **s**.

Concluzia este univocă: orice abatere de la normă, dacă nu-i justificată într-un anume fel, nu poate fi tolerată. Excepție fac doar cazurile cînd abaterile de la normă urmăresc un scop stilistic. În presa din Republica Moldova, în ultimul timp, cuvintele *colhoz*, *comunist*, *comsomol* ș.a. apar scrise cu **k**: *kolhoz*, *komunist*, *komsomol*. Astfel, cititorii le sesizează ca barbarisme, cuvinte ce provoacă repulsie.

Problema luată în discuție e mereu actuală, deoarece **norma**, de orice natură, nu e o noțiune statică, ci evoluează, se conformează exigențelor timpului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. I. Iordan, Vl. Robu, **Limba română contemporană**, București, 1978.
2. G. Beldescu, **Ortografia actuală a limbii române**, București, 1984.
3. Al. Graur, **Capcanele limbii române**, București, 1976.
4. Mioara Avram, **Anglicismele în limba română actuală**, București, 1997.
5. Florica Dimitrescu, **Dicționar de cuvinte recente**, București, 1982.
6. **Dicționar politic**, București, 1993.
7. Flora Șuteu, **Dificultățile ortografiei limbii române**, București, 1986.

Ilie-Ștefan RĂDULESCU
Călărași, România

ERORI DE VOCABULAR*

● **INVETERAT – ÎNVEDERAT.** Confuzii similare se petrec și în cazul acestor doi termeni, unul fiind folosit în locul celui alt în expresii de felul: "Din cauza faptului că era un tip *învederat*, intra frecvent în "vizorul" poliției de moravuri" (corect: "... *inveterat*...") sau "Este *inveterat* că fără muncă civilizația nu poate progresa deloc" (corect: "... *învederat*..."), căci **INVETERAT** are sensul de "*învechit în rele, în vicii, vicios, pervertit*"; pe când **ÎNVEDERAT** are sensul de "*care se poate vedea sau înțelege bine, vizibil, evident*".

● **ÎNFLORA – ÎNFLORI.** Ca și în cazul anterior, această formă dublă prezintă clare diferențieri de sens, nesesizate însă de toți vorbitorii, de unde și confuziile evidente în exprimări ca: "La horă, cămășile fetelor și flăcăilor erau *înflorite*" (corect: "... *înflorate*") sau "Primăvara, toți pomii sînt *înflorați*" (corect: "... *înfloriți*"), deoarece **ÎNFLORA** semnifică "*a desena flori pe un obiect, a împodobi cu flori țesute, brodate, pictate, încrustate; a ornamenta*", iar **ÎNFLORI** semnifică "*a face, a da flori, a se acoperi de flori*".

● **EMIGRA – IMIGRA.** Deși sînt apropiate ca sens, ele nu sînt totuși identice, asemănarea lor formală generînd nedorite confuzii, ca în enunțuri de felul: "Fascinat de «raiul» de dincolo de hotare, se hotărî să *imigreze*" (corect: "... să *emigreze*...") sau "Ajuns în Canada, se decise să *emigreze* în această țară" (corect: "... *imigreze*..."), pentru că **EMIGRA** are înțelesul de "*a pleca din patrie, a-și părăsi locul de baștină pentru a se*

stabili în altă țară, a se expatria", iar **IMIGRA** are înțelesul de "*a veni într-o țară străină pentru a se stabili aici*".

● **ENERVA – INERVA.** Legătura semantică cu sistemul nervos nu justifică întrebuintarea unuia dintre termeni în locul celui alt, îndeosebi a celui de-al doilea în locul primului, în expresii de genul: "Stați cuminți cît vorbesc cu voi, că altfel mă *inervați*" (corect: "... *enervați*"), adecvat fiind în contextul "După poziția și regiunea pe care o *inervează*, nervii rahidieni sînt cervicali, dorsali, lombari și sacrali", căci **ENERVA** înseamnă "*a (se) înfuria, a (se) irita, a (se) indis-pune*", în timp ce **INERVA** înseamnă "*a produce o stare de excitație a unui organ sau a unui țesut*".

● **INCULCA – INCUMBA.** Mai rar folosite, ele sînt uneori confundate, cel de-al doilea – mai ales – fiind utilizat în locul celui dintîi în formulări de tipul: "Prin formele sale specifice de educație, curente și sistemice școala are capacitatea să le *incumbe* copiilor noțiuni și convingeri morale" (corect: "... *inculce*..."), oportună fiind integrarea lui într-un context ca: "În procesul educării și formării viitorului cetățean, un rol fundamental îi *incumbă* familiei", deoarece **INCULCA** are sensul de "*a întipări în mintea cuiva, prin repetiție, o idee, o concepție etc.*", iar **INCUMBA** are sensul de "*a se impune, a reveni cuiva sarcini, obligații, datorii*".

● **ALIENARE – ALIENAȚIE.** Primul dintre acești doi termeni aparține, de fapt, limbajului juridic, iar cel de-al doilea limbajului medical, de aceea, este nepotrivit să le inversăm sensurile, ca în formularea: "În urma unui șoc psihic, prietenul meu suferă de un fel de *alienare*" (corect: "... *alienație*..."), sau "Murindu-i ambii părinți, a hotărît *alienația* moștenirii" (corect: "... *alienarea*..."), deoarece **ALIENARE** înseamnă "*transmitere a dreptului de proprietate, înstrăinare a unui bun*", pe când **ALIENAȚIE** înseamnă "*boală mintală, nebunie, demență*".

● **COMUNICARE – COMUNICAȚIE.** Confuzia acestor termeni este, de asemenea, frecventă, ilustrată în enunțuri de felul: "Între Călă-

* Continuare. Începutul în "L.R.", nr. 11, 1999.

rași și București există o cale de comunicare importantă: calea ferată" (corect: "... comunicație...") sau "Limba este un sistem de *comunicație* alcătuit din sunete articulate, specifice oamenilor" (corect: "... comunicare..."), căci COMUNICARE conține ideea de "înștiințare, informație, știre, raport, relație, legătură; prezentare într-un cerc de specialiști a unei contribuții personale într-o problemă științifică", iar COMUNICAȚIE are sensul de "mijloc de comunicare între două puncte ori puncte diferite, contact (rutier, telefonic etc.)".

● **EDUCARE – EDUCAȚIE.** Substituirea lor reciprocă se face deseori, în mod greșit, nefiind sinonime, în expresii de genul: "Murdăria și neglijența ce domnesc în orașul nostru sînt efecte ale unei crase lipse de *educare* a locuitorilor" corect: "... *educație*..." sau "Disciplina în școală nu se poate întrona decît printr-o susținută muncă de *educație* e elevilor" (corect: "... *educare*..."), fiindcă EDUCARE denumesc "acțiunea de a educa și rezultatul ei", în timp ce EDUCAȚIE se referă la întregul proces, ca specific și metodă, implicînd atît "influențarea sistematică și conștientă a dezvoltării facultăților intelectuale, morale și fizice ale copiilor și ale tineretului", cît și "totalitatea metodelor folosite în acest scop".

● **INVITARE – INVITAȚIE.** Deși au comun sensul de "poftire, chemare", cele două cuvinte nu sînt identice, fiind neadevătată formularea de tipul: "Pentru concertul de astă-seară am primit o *invitare*" (corect: "... *invitație*") sau "Cu prilejul primei ședințe, le-am adresat părinților *invitația* de a ne întîlni lunar..." (corect: "... *invitația*..."), pentru că INVITARE se referă doar la "acțiunea de a invita și rezultatul ei", pe cînd INVITAȚIE indică și/mai ales mijlocul concret prin care se efectuează convocarea, deci "*comunicare, scriere, document prin care se face o invitare formală, bilet sau scrisoare scurtă prin care cineva este invitat undeva*".

● **MANIFESTARE – MANIFESTAȚIE.** Ca și la perechea precedentă, acești doi termeni au un înțeles comun (aici, de "relevare, mărturie") care nu le conferă însă calitatea de a fi sino-

nime, ca în expresiile de genul: "De 1 Decembrie am participat, la Alba Iulia, în centrul orașului, la o grandioasă *manifestare* omagială dedicată Zilei Naționale a României" (corect: "... *manifestație*...") sau "Universitatea Populară de Vară "Nicolae Iorga" este o *manifestație* științifică și culturală de renume internațional" (corect: "... *manifestare*..."), căci MANIFESTARE înseamnă "*afirmare, exprimare (prin vorbe, fapte, acțiuni) a gândurilor, sentimentelor, personalității cuiva etc.; semn revelator, indiciu, dovadă*", iar MANIFESTAȚIE înseamnă "*demonstrație publică, demonstrație de masă (pe străzile unui oraș) ca dovadă a simpatiei sau a protestului față de un eveniment de interes general sau față de o persoană*".

j) LUCRATIV = LUCRĂTOR?
SPECIOS = SPECIAL?
INTREPID = ÎNTREPRINZĂTOR?
MERCANTIL = MERCENAR?

În comunicarea cotidiană, numeroși cetățeni sînt obligați, prin însuși statutul lor profesional, să utilizeze diverși termeni neologistici aparținînd nu numai verbelor sau substantivelor, ci și adjectivelor, cuvinte ce exprimă calități ale unor obiecte. Unele dintre aceste adjective au o arie circulatorie mai restrînsă, datorită caracterului livresc sau rarism de întrebuintare: *ignobil, mutual, fezabil, lucrativ, ignar, rezidențial, xenofob, specios, insurmontabil, potențial, intrepid, torționar, mercantil* ș.a. Să ne oprim, mai atent, asupra cîtorva dintre ele:

● **LUCRATIV** (din franceză "lucratif" = "bănos") are sensul de "*care aduce cîștig profitabil, rentabil, folositor, util*", deci "*care aduce mari cîștiguri bănești*", iar nu "unde se lucrează" (în latinește "lucrum" înseamnă "cîștig", nu "muncă"). În virtutea înțelesului său corect, este o greșeală să folosești firma "Atelier lucrativ", căci – cum ar spune Al. Graur – "Clienții l-ar evita ca să nu fie despuiați".

● **SPECIOS** (din fr. "spécieux" = "aparență de adevăr") este un adjectiv ce se traduce prin "*care doar are aparență favorabilă, plăcută; amăgitor*,

înșelător, fără fond serios", termen confundat uneori cu cel de *special* (scriindu-se greșit: "Am elaborat un reportaj mai *specios*"), adjectiv ce are o cu totul altă semnificație (*"care se aplică numai la un lucru sau la o anumită categorie de lucruri; deosebit, de strictă specialitate"*).

● **INTREPID** (din fr. "intrépide" = "îndrăzneț") înseamnă "*care nu dă înapoi în fața greutăților, care înfruntă pericolul; brav, curajos, tenace, cutezător*", adjectiv pe care unii îl deformează din neștiință, spunând sau scriind "întreprid" ori "întreprind", deoarece au bănuiala că s-ar înrudi etimologic cu "a întreprinde" ceea ce este fals. (Un om *întreprinzător* este cel "*care are spirit de acțiune, de inițiativă*", pe când un om *intrepid* este cel "*care nu tremură*", deci este "curajos".)

● **MERCANTIL** (din fr. "mercantile" = "negustoresc") are semnificația de "*comercial; preocupat exclusiv de câștig; interesat, materialist*", sens confundat uneori cu cel de *mercenar* (în formulări de tipul: "Este un tip cam *mercenar*, vrînd să se îmbogățească"), ceea ce este incorect, căci ultimul adjectiv menționat înseamnă cu totul altceva ("*militar, angajat cu leafă într-o armată străină*") sau "*persoană angajată pentru bani în slujba oricărui interes, care să fie adeptă a oricărei convingeri*").

DEMULT = DE MULT?

DELOC = DE LOC?

DEVREME = DE VREME?

ALTĂDATĂ = ALTĂ DATĂ?

Între *cuvintele compuse (prin aglutinare) și construcțiile relativ stabile sau libere* care pun, astăzi, destul de multe probleme în scriere, o pondere deosebită au unele *adverbe și locuțiuni adverbiale* (de loc, de timp, de mod) al căror corp sonor, deși este "omofon" cu cel al unor îmbinări de cuvinte (formate, de exemplu, din "prepoziție + adverb", din "prepoziție + pronume + substantiv" etc.), nu concordă ca structură grafică, deci nu este "omograf" cu acestea din urmă. De aici și dese confuzii ce se produc în folosirea unor asemenea cuvinte

sau grupuri de cuvinte: "Nu *demult* citeam însemnările unui literat antedecembrist..." (corect: "Nu *de mult* citeam..."); "Ne *întîlnim* și noi, ca *dealtfel* atîția consilieri municipali care susțin..." (corect: "... ca *de altfel* atîția consilieri municipali..."); "Dunărea pare a fi cea mai slabă dintre divizionarele "B" din țară, fiind *dealtfel* și singura formație care după 11 jocuri a obținut doar 2 puncte" (corect: "... fiind *de altfel* și singura formație..."); "Se pare că inspectorul-șef s-a hotărît să bea apă din Borcea *devreme* ce și-a adus familia..." (corect: "... *de vreme* ce și-a adus familia...") etc.

Pentru evitarea unor asemenea confuzii și erori de scriere, recomandăm, mai jos, următoarele forme corecte:

de altfel (loc. adv.) = de altminteri, pe de altă parte,

de alt fel (îmbinare liberă) = de alt soi, de altă varietate;

decît (adv.) = doar, numai, nimic în afară de, nu numai, în loc de, față de cum;

de cît (îmbinare liberă) = în ce măsură, în ce grad, în ce durată de timp;

defel (adv.) = nicidecum, deloc;

de fel (îmbinare stabilă) = de loc, originar, de neam, mod (gen) de a fi;

degrabă (adv.) = curînd, repede;

de grabă (îmbinare liberă) = despre grabă, din grabă;

deloc (adv.) = nicidecum, defel;

de loc (îmbinare liberă) = de origine, originar, de baștină, local;

demult (adv.) = odinioară, altădată, cîndva;

de mult (îmbinare stabilă) = de multă vreme, de mult timp, de vreme îndelungată, dintr-o vreme îndepărtată; *de demult* = de odinioară;

deodată (adv.) = pe neașteptate, brusc, subit, simultan,

de o dată (îmbinare liberă) = dată calendaristică sau istorică, informație;

devreme (adv.) = de timpuriu, din timp;

de vreme (îmbinare liberă) = despre vreme, despre timp; *de vreme* ce (loc. conj.);

deoparte (adv.) = izolat, separat, la o oarecare depărtare de vorbitor; *de o parte* sau *de-o parte* (îmbinare liberă) = de altă parte, de mai multe părți;

deseară (adv.) = astă-seară; *de seară* (îmbinare liberă) = despre, privitor la seară;

deval (adv.) = jos;

de vale (îmbinare liberă) = din vale, al văii, referitor la vale;

altădată (adv.) = odinioară, cîndva; *altă dată* (loc. adv.) = în alte împrejurări;

altfel (adv.) = altminteri, în mod diferit;

alt fel (îmbinare liberă) = nu același fel; *altfel de* (loc. adj.) = diferit;

bineînțeles (adv.) = desigur; *bine înțeles* (îmbinare stabilă) = înțeles bine;

întruna (adv.) = mereu;

într-una (îmbinare liberă) = în una;

numai (adv.) = doar;

nu mai (îmbinare liberă);

numaidecît (adv.) = imediat;

numai de cît (îmbinare liberă);

oarecum (adv.) = într-o măsură oarecare, întrucîtva;

oare cum (îmbinare liberă);

odată (adv.) = odinioară, cîndva, brusc, împreună;

o dată (num. adv.);

o dată + participiu (loc. adv.);

o dată (îmbinare liberă); *o dată* cu (loc. prep.); *o dată ce* (loc. conj.);

oricînd (adv.) = indiferent cînd; *ori cînd* (îmbinare liberă);

oricum (adv.) = indiferent cum; *ori cum* (îmbinare liberă);

oriunde (adv.) = indiferent unde; *ori unde* (îmbinare liberă).

2. EXPRESII PLEONASTICE

a) ÎȘI ADUCE APORTUL (CONTRIBUȚIA) SAU CONTRIBUIE, PARTICIPĂ...?"

Una dintre greșelile de exprimare ce fac, de mulți ani, "carieră" – în vorbirea unor oameni insuficient avizați asupra normelor lexico-gramaticale ale limbii literare – este pleonasmul, care constă, cum precizează **Dicționarul explicativ...**, "*în folosirea alăturată a unor cuvinte, construcții, propoziții etc. cu același înțeles*", cel de-al doilea cuvînt fiind cuprins, de regulă – adăugăm noi –, în înțelesul celui dintîi (ca în expresiile: *babă bătrînă, mă întorc înapoi, revin din nou, urmează în continuare* etc.). Aceste pleonasmuri sînt mai dificil de evitat atunci cînd unul dintre termeni este neologism, cum se constată în sintagmele: *avansați înainte, prefer mai mult, scurtă alocuțiune* etc. (unde cuvintele "avansați", "prefer" și "alocuțiune" sînt de origine franceză, necunoscute ca sens de cei nefamiliarizați cu această limbă).

În ultima categorie discutată se încadrează și expresiile *a-și aduce aportul* sau *a-și aduce contribuția*, întrebuințate adesea în conversația curentă pentru că par mai "culte", mai "distinse", deși ele sînt (pentru cunoscători) pleonastice, deci nerecomandabile. De pildă, se pot auzi formulări ca acestea: "Toți trebuie să-și aducă aportul la rezolvarea problemelor cu care se confruntă..."; "Instituția dumneavoastră și-a adus un substanțial aport..."; "Fiecare poate să-și aducă o contribuție specifică pentru România"; "La aceasta, România și-a adus o contribuție însemnată..." etc. De ce sînt pleonastice expresiile subliniate? Să le comentăm pe rînd.

● **Originar** – cum spuneam – din franceză, *aport* (derivat, la rîndul său, din verbul "apporter" = a aduce) înseamnă *aducere* (echivalent semantic – potrivit aceluiași **Dicționar explicativ...** – cu "*contribuție materială, intelectuală, morală* etc. a cuiva într-o acțiune comună"), și, în acest caz,

asocierea "a-și aduce" + "aportul" se traduce prin *a-și aduce... aducerea*, ceea ce constituie un veritabil pleonasm!

● De proveniență tot franceză, *contribuție* este sinonim cu *aport*, căci reprezintă "*partea cu care cineva participă la o acțiune sau la o cheltuială comună*" (*participarea* presupunând, implicit, *aducerea* părții respective în acțiunea sau cheltuiala comună), deci și *a-și aduce contribuția* este o formulă pleonastică!

În concluzie, este bine să fie evitate aceste construcții pleonastice, înlocuindu-le – în funcție de context – cu *a contribui*, *a participa*, *a sprijini*, *a-și da concursul* ș.a.

b) ANIVERSEAZĂ 40 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA... SAU ANIVERSEAZĂ... ÎNFIINȚAREA?

ANIVERSEAZĂ 65 DE ANI DE VIAȚĂ SAU ANIVERSEAZĂ... NAȘTEREA?

ANIVERSAREA A 400 DE ANI DE ATESTARE... SAU ANIVERSAREA... ATESTĂRII...?

O greșeală de tip pleonastic aproape generalizată este dată de faptul că și verbul *a aniversa*, și infinitivul său lung, *aniversare*, apar, de cele mai multe ori, însoțite – ca un determinant atributiv – de substantivul *ani*, a cărui prezență devine superfluă pentru că se află deja cuprins în compunerea lui "*aniversa*" și "*aniversare*" (<lat. "annus" = *an* + *verto* = *întoarce*). Iată, pentru demonstrare, câteva enunțuri spicuite din presă: "Liceul Vasile Alecsandri din Bacău și-a aniversat 75 de ani de existență"; "S-au împlinit 115 ani de la aniversarea căii ferate"; "Sîmbătă, 28 octombrie (...) va avea loc Adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 400 de ani de atestare documentară a orașului Călărași"; "Aniversarea actualului municipiu (...) apare ca o încununare a celorlalte manifestări"; "Faimoasa carte poștală (...) aniversează 40 de ani de la înființarea Televiziunii Române"; "Domnul Mihai Dumitrescu aniversează, la 24 iulie, 65 de ani de viață!"; "Colectivul redacțional (...) sărbătorește, vineri, 1 august 19..., ora 15, aniversarea a 400 de apariții".

Dicționarul explicativ al limbii

române precizează că *a aniversa* (însemnînd "*a sărbători împlinirea unui număr de ani de la data la care s-a petrecut un eveniment*") derivă prin regresiune, din adjectivul *aniversar* ("*care amintește de un eveniment petrecut la aceeași dată, cu unul sau mai mulți ani în urmă*"), adjectiv ce stă la originea substantivului *aniversare* ("*revenirea unei zile a anului*"), în analogie cu infinitivele lungi terminate în *-are* ("*mîncare*", "*învățare*" etc.). Din definițiile date reiese că atît verbul *a aniversa*, cît și substantivul *aniversare* vizează, nemijlocit, "*data la care se sărbătorește un anumit eveniment* (respectiv *nașterea* unei persoane, *întemeierea* unei localități, *înființarea* unei reviste, *debutul* literar sau artistic, *absolvirea* liceului sau a facultății, *celebrarea* căsătoriei, *un fapt deosebit* cu caracter istoric, cultural, științific etc.), nicidecum "cifra" anilor scurși, "persoana" omagiată sau "locul" implicat în evocarea aceluia eveniment, ele fiind doar elemente informaționale conexe evenimentului aniversat.

Reluînd deci formulările (pleonastice) de mai sus, dar sub o formă acceptabilă din punct de vedere literar, este recomandabil să spunem (sau să scriem): "Liceul Vasile Alecsandri și-a aniversat înființarea, împlinindu-se 75 de ani de existență"; "S-au împlinit 115 ani de la fundarea compartimentului..."; "Sîmbătă, 28 octombrie (...) va avea loc Adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării atestării documentare a orașului Călărași, care împlinește onorabila vîrstă de 400 de ani"; "Aniversarea întemeierii actualului municipiu (...) apare ca o încununare..."; "Faimoasa carte poștală (...) aniversează înființarea Televiziunii Române, de la a cărei dată au trecut 40 de ani"; "Domnul Mihai Dumitrescu își aniversează nașterea la 24 iulie, cînd împlinește 65 de ani de viață"; "Colectivul redacțional (...) sărbătorește (...) apariția celui de-al 400-lea număr, în serie nouă". (Sintagma "*aniversarea a 400 de apariții*" nu e corectă: "*aniversarea*" vizează primul număr al ziarului, care a văzut lumina tiparului pe 23 decembrie, nu pe 1 august.)

(Va urma.)

Acad. Nicolae
CORLĂTEANU
Chișinău

CONTRIBUȚIE IMPORTANTĂ LA STUDIAREA NUMELOR

După absolvirea Universității de Stat din Moldova în 1957 și după un an de profesorat în școala medie nr. 1 din satul Costești (Hîncești), Maria Cosniceanu (Barbă) a fost angajată la Institutul de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a A.Ș. a fostei U.R.S.S. în calitate de laborantă a sectorului de limbă literară contemporană. A urcat apoi treptele de cercetător științific (inferior și superior) și din 1995 – cercetător științific coordonator la Institutul de Lingvistică al A.Ș. a Moldovei. În 1971 susține teza de doctor în filologie.

Pe parcursul activității sale științifice M. Cosniceanu a făcut cercetări în domeniul antroponimiei, gramaticii, stilisticii și cultivării limbii. Dar domeniul principal de investigații a fost și rămîne antroponimia: studierea numelor de persoane în plan istoric și lingvistic. Stabilirea straturilor de nume de diferite origini, care s-au succedat treptat în diferite epoci, fiecare din ele lăsînd nume, care sub diferite forme și funcții circulă în prezent, alcătuind sistemul antroponimic contemporan al băștinașilor din Republica Moldova, etimologia celor mai răspîndite nume contemporane, specificul numelor proprii în comparație cu cele comune, numele de familie în plan semantic și structural, particularitățile lexico-semantice și gramaticale ale antroponimelor, funcțiile stilistice, ortografierea numelor de persoane și alte probleme sînt tratate de către cercetătoare în: monografia **Studiu asupra numelor de persoane** – Chișinău

1973, sub redacția subsemnatului; **În lumea numelor** – Chișinău, 1981; **Reflecții asupra numelor** – Chișinău 1986, precum și în cele peste o sută de articole științifice inserate în edițiile republicane, foste unionale și internaționale. Din punctul de vedere al profunzimii investigațiilor merită atenție și articolele referitoare la particularitățile gramaticale ale numelor de persoane: **Rolul antroponimelor la stabilirea sistemului de declinare** // *Probleme de istorie a limbii (studii și texte)* – Chișinău, 1986; **Numele de familie cu și fără U final** // *RLȘL*, 1995, nr. 3; funcțiile sociale ale numelor: **Антропонимы в социально-культурном контексте** // *Ономастика*, 1; *Имя и культура* – Moscova, 1993; problema interferenței onomastice: **Славянское влияние на формирование молдавской системы наименования лиц** // *Actes du XI-e Congrès International des sciences onomastiques*. – Sofia, 1975. Pentru prima dată a fost abordată problema normei: **Norma în antroponimie** // *RLȘL*, 1993.

La cercetarea antroponimiei M. Cosniceanu a folosit și metodele lingvisticii moderne, în special metoda componentială: **Derivarea**

semantică – procedeu de formare a antroponimelor din apelative și a apelativelor din antroponime // *LLM*, 1977, nr. 3; **Antroponime formate prin conversie** // *LLM*, 1979, nr. 2; **Структура значения антропонима** // *Der Eigennamen in Sprache und Gesellschaft*. – Leipzig, 1985 ș.a.

M. Cosniceanu a participat la o serie de întruniri științifice internaționale: Congresul al XI-lea Internațional de Onomastică (Bulgaria, Sofia, 1972), Congresul al XV-lea Internațional de Onomastică (Germania, Leipzig, 1984), Conferința Internațională de Onomastică Slavă (Moscova, 1976), Simpozionul Internațional de Sociolingvistică (Chișinău, 1983), Colocviul al VIII-lea Internațional "PatRom" (București, 1994); la multe conferințe ce au avut loc în fosta U.R.S.S. (Moscova, Așhabad, Kiev, Kirovograd, Odesa, Chișinău ș.a.), la manifestările științifice organizate în Țară și în comun cu Chișinăul: Congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași-Chișinău, 1994), Simpozioanele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea Naționale de Onomastică (Cluj, 1990, 1993, 1996), Simpozionul "Norma literară în contextul diversității funcționale române" (Chișinău, 1992); la diverse întruniri științifice și științifico-practice organizate la institut, la Academie, la Universitatea de Stat, la Uniunea Jurnaliștilor, la Radio și Televiziune, la Parlament, la Ministerul Afacerilor Interne, la Casa Limbii Române etc.

Din 1992, conform planurilor de cercetare ale Institutului de Lingvistică din București și ale Institutului de Lingvistică al A.Ș. a Moldovei, M. Cosniceanu colaborează la realizarea proiectului internațional *PatRom: Patronymica Romanica* (cu centrul la Trier-Germania), incluzând și materialul antroponimic de origine latină de pe teritoriul Republicii Moldova. În 1997 a apărut lucrarea intitulată **Dictionary historique de l'anthroponymie romane. Volume de presentation. Pour la coordination de prof. Dr. Dieter Kremer. Verlag "Max Niemeyer", Tübingen, 1997, 650 p.**,

la care M. Cosniceanu este coautor și membru al comitetului de redactare a articolelor regionale pentru Republica Moldova.

Cercetarea numelor de persoane din punct de vedere teoretic i-a servit Mariei Cosniceanu drept temei pentru recomandările practice. Pe baza materialului antroponimic acumulat în primii ani a fost întocmit primul îndreptar antroponimic **Nume de persoane** (în colaborare cu A. Eremia), care a cunoscut trei ediții (1964, 1968, 1974). Lucrarea avea scopul de a indica formele corecte ale prenumelor aflate în circulație în perioada dată și ale celor mai răspândite nume de familie, precum și de a preciza scrierea prenumelor noastre în limba rusă, fapt necesar pentru acel timp.

Evenimentele de ordin social de la 1989 – legile cu privire la statalitatea limbii, revenirea la grafia latină, acceptarea normelor ortografice pe baza alfabetului latin – au scos la iveală o serie de probleme referitoare la scrierea corectă a numelor de persoane. În lumina acestor necesități M. Cosniceanu a întocmit și a publicat **Dicționarul de prenume și nume de familie**, care a cunoscut trei ediții (1991, 1993, 1999). Lucrarea cuprinde circa 90% din numele românești, care circulă pe teritoriul republicii. Necesitatea și importanța practică a acestui dicționar au fost reflectate în presă (Ion Dron, **Din antroponimicul moldovenilor** // "Moldova Suverană, 19.10.1993; V. Bahnuar, **Numele și prenumele românești** // "Literatura și arta", 20.01.1994) și apreciate de cercetători din Țară. Pe baza acestui dicționar a fost întocmită **Instrucțiunea privind ortografierea numelor de persoane românești și transliterarea din rusește a numelor neromânești ale reprezentanților altor etnii**, aprobată prin hotărârea Comisiei republicane pentru reglementarea și ocrotirea onomasticii naționale și publicată în "Moldova Suverană" din 23, 27 noiembrie și 18 decembrie 1993. Dicționarul și Instrucțiunea au

fost luate drept surse de bază în procesul de ortografiere și de corectare a numelor de persoane în noile pașapoarte și buletine de identitate naționale, în activitatea practică a oficiilor stării civile și a unităților de învățământ din republică.

Cercetările științifice în domeniul onomasticii și aplicarea lor în practică au marcat personalitatea dnei Maria Cosniceanu recunoscută în republică și peste hotarele ei drept bun specialist în domeniul antroponimiei naționale.

În afară de antroponimie, M. Cosniceanu a făcut cercetări și în domeniul foneticii (**Cu privire la corelația sunet-tip/ fonem // LLM**, 1987, nr. 4), în domeniul stilisticii, în domeniul cultivării limbii, publicând articole în culegerile colective *Cultivarea limbii*, săptămânalul "Cultura", "Literatura și arta", "Glasul națiunii", "Făclia", "LLM", "Femeia Moldovei", "Moldova" și în toate ziarele republicane.

M. Cosniceanu participă activ la popularizarea științei și de cultivarea vorbirii. Începând cu anul 1970 evoluează în cadrul emisiunilor radiofonice și televizate, susține rubricile speciale de lingvistică *În lumea cuvintelor*, *Dulce grai*, *Grai matern*, *Logos* ș.a., prezintă un număr impunător de prelegeri în fața redactorilor și a crainicilor de la radio și televiziune, la cursurile de reciclare a învățătorilor din republică, a lucrătorilor de la oficiile stării civile și de la secțiile de pașapoarte din Chișinău și din republică ș.a.

M. Cosniceanu și-a desfășurat activitatea și pe tărâm pedagogic. Din 1988 pînă în 1992 a predat la Institutul de Stat de Arte două cursuri: *Limba română*, elaborînd și publicînd *Programa cursului "Limba română literară contemporană" pentru specialitățile de la Institutul Moldovenesc de Stat de Arte și specialitățile pedagogice ale instituțiilor de învățământ superior*, Chișinău, 1991, și cursul special *Stilistica și cultivarea limbii*. Pentru facultățile de muzică a elaborat (în

colaborare cu T. Muzîca) și a publicat **Mic dicționar explicativ de forme și genuri muzicale (rus-român)**, Chișinău, 1994. În acest răstimp a îndeplinit și funcția de secretar științific al Senatului acestui Institut și i s-a acordat titlul de *conferențiar*.

Pe parcursul anilor M. Cosniceanu a exercitat funcțiile de:

- secretar științific al Consiliului științific în problemele de lingvistică (1977-1985);

- membru al Comisiei interdepartamentale a Sovietului Suprem al R..S. S. Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești (1988-1989);

- membru al Colegiului de redacție al revistei "LLM" și "RLȘL" (1988-1991);

- secretar științific al Societății Române de Onomastică (din 1993),

- secretar științific al Comisiei republicane pentru reglementarea și ocrotirea onomasticii naționale (din 1993);

- membru al Comisiei republicane pentru controlul asupra realizării legislației privind funcționarea limbilor (din 1999).

M. Cosniceanu este decorată cu medalia "Veteran al muncii" (1985) și cu Diploma Academiei de Științe a Republicii Moldova (1996). Numele M. Cosniceanu este introdus în Enciclopedia **Femeia Moldovei**, Chișinău, 1999.

Activitatea ei în domeniul antroponimiei este reflectată și în articolul **Studii de antroponimie la Chișinău // Enciclopedia Chișinău**, Chișinău, 1997.

La aniversare îi dorim dnei dr. Maria Cosniceanu sănătate, fericire în familie și inspirație creatoare.

La mulți ani!

**Constantin ȘCHIOPU,
Chișinău**

STUDIAREA OPERELOR EPICE ÎN ȘCOALĂ: NEAJUNSURI ȘI REPERE

Interpretarea unei opere epice, la lecțiile de literatură, presupune cunoașterea noilor orientări ale criticii moderne (începînd cu formalismul rus, continuînd cu structuralismul, pînă la "noua critică franceză"), interesul comentatorului îndreptîndu-se spre analiza organizării interne a textului. Or, în practica școlară, comentarea unui text literar epic cunoaște o serie de neajunsuri, stereotipul, simplismul fiind caracteristicile lui de bază. Interpretarea sociologică a textului literar, formularea ideilor principale, categorisirea personajelor în pozitive și negative, principale și secundare își mai fac prezența în lucrările elevilor la examenele de capacitate, de bacalaureat ori de admitere la facultate. Un alt neajuns al receptării textului epic constă în faptul că atenția elevilor este orientată asupra fabulei (asupra a ceea ce s-a întîmplat în mod efectiv). Ei sînt îndrumați să reproducă conținutul operei (Cine este personajul principal?, (Ce acțiuni săvîrșește el? De ce personajul se comportă anume așa? Găsiți în text fragmentul care demonstrează acest fapt etc.), să cerceteze acțiunea, urmărindu-i momentele principale (expozițiunea, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant, deznodămîntul), să caracterizeze personajele scoțînd în evidență trăsăturile lor fizice ori de caracter. Aceste din urmă operații sînt necesare,

dar insuficiente. Ceea ce rămîne în afara interpretării școlare este tocmai **modul** de prezentare a istoriei (fabulei), adică totalitatea procedeele comunicării narative, care fac vizibilă prezența artistului (creatorului). Tz. Todorov împarte procedeele discursului în trei grupe: timpul narațiunii, aspectele narațiunii, modalitățile narațiunii.

Prin urmare, conform modelului structuralist, în procesul interpretării operei epice în școală, interesul comentatorului (elevului) va fi orientat spre receptarea discursului epic, care nu poate neglija, în primul rînd, relația "autor-narator-personaj", aceasta presupunînd determinarea viziunilor narațiunii, a punctelor de vedere din care poate fi spusă o povestire. Or, punctul de vedere, "rezultatul unei alegeri personale, însă cîtuși de puțin arbitrar" (Henry Jams), îi permite scriitorului "să-și delimiteze mai bine opțiunile în raport cu acelea ale personajelor sale și, în genere, să-și exploreze și să-și dezvolte subiectul, să-i transmită sensurile și, finalmente, să le evalueze" (Mark Schorer). Întrucît percepția artistică a realității se poate face sub trei unghiuri de vedere diferite (perspectiva narativă a autorului, perspectiva narativă a unui actor, perspectiva narativă a unei camere), e important ca, în procesul comentării unui text epic, să se determine relația ce se stabilește între autor și proiecția literară despre sine însuși. Căci "scriitorul nu scrie pentru a spune ceva, ci pentru a se spune. Dar nu te spui decît prin intermediul unei compoziții care este opera" (Jean Rousset). Așadar, concentrarea atenției elevilor asupra perspectivei narative îi va ajuta să înțeleagă poziția celui care narează față de propriul discurs și față de evenimentele narate, iar în ultimă instanță tehnica artistică a scriitorului (lucru deosebit de important, întrucît el îl face pe elev să înțeleagă originalitatea artistică a scriitorului). Examinînd, bunăoară, raportul "autor-

narator-personaj” în nuvela **Toiagul păstoriei** de Ion Druță, elevii vor observa că, în mare măsură, autorul se identifică cu naratorul. El își asumă atribuțiile naratorului, povestind metodic totul despre personajele sale, despre evenimente, acțiuni. Autorul știe totul despre cioban. (“Era nalt și zdravăn cît un munte... Era tăcut, trist de cele văzute, trist de cele ce urma să vadă... Crescut pe lîngă stîină... o fi ajuns singur cu mintea lui la acel mare adevăr că nimic nu e veșnic pe lume – toate sînt trecătoare”, și despre lumea satului (“Satul îl urmărea cu un fel de stimă, ce semăna mai mult a zaviste...”). Se va observa că, pe lîngă un sugestiv portret fizic al protagonistului, e creat și profilul moral al ciobanului, din care rezultă că autorul-narator cunoaște gîndurile, trăirile personajului său. Unghiul obiectiv adoptat la persoana III (“n-avea oi”, “era nalt”...) e folosit de Druță pentru a surprinde reacțiile personajelor în orice moment, de a le urmări comportarea, viața, stările de conștiință. Cîteodată, autorul, deși pe un timp scurt, se retrage din scenă, cu intenția de a fi imparțial față de personajul său, prim-planul fiind ocupat de o altă voce – a satului. (“Apăi, dac-o fi trăit la stîină ș-o tot mîncat caș dulce...”; “... dac-o trăit pe dealuri și în afară de stîină n-o văzut nimic în viața lui...”). Satul “interpretează” și el sensul unor acțiuni, al unui mod de comportament, al unor atitudini pe care le ia ciobanul, explică din punctul său de vedere reacțiile psihologice ale acestuia. Astfel, el îndeplinește nu numai funcția de acțiune, ca personaj-actor, ci și funcția de interpretare, ca personaj-narator. Așadar, prin observația de perspectivă, I. Druță obține în nuvelă imaginea verosimilă, atît a ciobanului cît și a satului, ale cărui reacții constituie, într-o oarecare măsură, motivul dramei ciobanului. În **Patul lui Procust** de Camil Petrescu atribuțiile autorului sînt preluate de mai

mulți naratori-personaje. În acest caz, autorul știe cît personajele sale. Înmulțirea unghiurilor de vedere aduce cu sine diferențieri de ordin caracterologic, același fenomen, personaj fiind văzut altfel, în funcție de fondul apreciativ al fiecărui erou.

O asimilare funcțională între narator și personaj se produce în relatarea de la persoana I a **Amințirilor din copilărie** de Ion Creangă (“Stau cîteodată și-mi aduc aminte...”), personajul îndeplinind atît funcția de interpretare, cît și cea de acțiune. Desigur, dihotomia între narator (autor) și actor (Nică) se menține înăuntrul personajului. Sîntem nevoiți să facem o distincție între personajul-narator, asumîndu-și funcția narativă și personajul-actor, îndeplinind funcția de acțiune. În alte cazuri (proza modernă), naratorul va povesti numai ce vede, ce aude, pentru că știe mai puțin decît personajele sale.

Un alt spectru de probleme ce urmează a fi soluționate în procesul studierii textului literar epic, țin de timpul narațiunii. Acesta exprimă un raport între timpul real al povestirii și timpul artistic al narațiunii (Jaap Lintvelt).

Elevii vor examina, prin urmare, **ordinea** în care sînt relatate faptele, evenimentul, ordinea combinării episoadelor, situațiilor, **modul** în care se produce extensiunea (dilatarea) ori comprimarea timpului. Ce importanță dobîndește extensiunea timpului, bunăoară, în romanul **Povara bunătății noastre** de I. Druță? De ce timpul artistic poate depăși ca durată manifestarea reală a stărilor psihice, morale sau de conștiință prezentate de scriitor? Care-i rolul ritmului (al raportului între timpul artistic și cel al receptării) în dilatarea sau comprimarea timpului? Elevii vor găsi răspunsuri la aceste și alte întrebări doar examinînd mijloacele principale de extensiune (suspansul, laitmotivul, pasajele meditative, descriptive etc.) sau de

comprimare a timpului (elipsa, sinco-pa, tehnica racursului etc.).

Întrucât naratorul poate respecta ordinea cronologică lineară, prezentând evenimentele în povestire potrivit succesiunii temporale în care s-au produs, poate să facă anticipări, relatînd dinainte ceea ce se desfășoară ulterior, sau poate, la un moment dat, să se întoarcă înapoi, pentru a relata anumite evenimente ce s-au produs mai înainte în istorie, profesorul va insista, împreună cu elevii, asupra unor procedee de lucru ale scriitorului, cum ar fi: nararea în planuri paralele, nararea obișnuită, retrospectiva, intercalările, digresiunile etc.

Descifrarea organizării interne a textului literar epic presupune și examinarea manierei în care scriitorul ne prezintă realitatea (a modurilor de expunere). Se va insista nu numai asupra rolului narațiunii, descrierii, dialogului ori monologului în comunicarea ficțiunii, a universului imaginar creat de scriitor, ci și asupra raporturilor ce există între ele (moduri) și punctele de vedere prezente în operă. Îmbinarea, în nuvela **Toiagul păstoriei**, a perspectivei narative a autorului (autorul știe mai mult decît personajele) cu modurile de expunere – narațiunea și descrierea – determină forma de relatare a fabulei, rezumatul, precum și stilul panoramic al operei. Relația “perspectiva narativă a actorului – dialogul ca mod de expunere” determină stilul scenic al dramei **Frumos și sfînt** de Ion Druță. În acest caz, se vor releva caracteristicile stilului respectiv: remarcile cu privire la decor, timp, loc, personaj, replicile, jocul actoricesc etc.

În articolul **Cîteva cuvinte despre roman**, G. Călinescu sublinia că există foarte puține subiecte de roman. De aceea rostul scriitorului este de a se “documenta cu materia observațiunii lui, de a le da (subiectelor – C.Ș.) corp”. Din spusele criticului rezultă că opera viabilă nu se poate

înfăptui fără talent. Rezolvarea, în procesul studierii operelor epice, a sarcinilor ce țin nemijlocit de cercetarea organizării interne a textului tocmai îi aduce pe elevi față în față cu talentul scriitorului. Rolul profesorului e să formuleze judicios problemele, să îndrumeze elevii în activitatea lor de descoperire a valențelor artistice ale operelor literare.

BIBLIOGRAFIE

Lintvelt, Jaap, **Tipologia textului narativ**, Editura Univers, București, 1985.

Todorov, Tz., **Poetică și stilistică. Orientări moderne**, Editura Univers, București, 1972.

Tomașevschi, Boris, **Teoria literaturii. Poetica**, Editura Univers, București, 1973.

Vitalie RĂILEANU,
Chișinău

MODERNIZAREA PREDĂRII TEXTULUI LITERAR PRIN INTERMEDIUL AUDIOVIZUALULUI

Mijloacele audiovizuale moderne contribuie la favorizarea observației, comparației, judecării de valoare, recepțării măiestriei artistice a operei literare etc. Imperativul aplicării acestor mijloace este dictat și de *specificul artistic* al operei – descriere în imagini – și de *scopul studierii* – educare, prin impresiune. Argumentele date pot fi explicate de faptul că liceanul contemporan trăiește în secolul descoperirilor și plăsmuirilor. În cazul acesta, *„opera literară va deveni locul unde operează adevărul datorită însecției valorizante a cititorului”* [1, p. 14].

Profesorului școlar îi revine misiunea de determinare a variantei optime în conceperea și fixarea conținutului real al lecției, prin utilizarea și aplicarea mijloacelor de modernizare a materiei de învățămînt. Deci, selectarea celor mai recomandabile soluții metodice ține nemijlocit de creativitatea pedagogică a fiecărui învățător, care solicită și o deosebită abnegație în perioada de pregătire a lecției de literatură.

Vom insera aici cîteva modalități concrete de elaborare a variantelor de lecții, folosind mass-media, și avînd scopul de a stimula emotivitatea cititorului *„în așa fel, încît să-l capteze și să-l impresioneze”* [2, p. 60]. Pe parcursul lecției de literatură română trebuie să se realizeze, în marea majoritate a cazurilor, întreg circuitul învățării: obținerea cunoștințelor, consolidarea și sistematizarea lor, desemnarea deprinderilor și priceperilor; fixarea, cultivarea creativității și evaluarea cunoștințelor. Lecțiile de acest fel includ în sine o varietate de tipuri tradiționale ale predării.

De remarcat, în această ordine de idei, că tipul de lecție de asimilare a cunoștințelor noi este practicat în cazul cînd liceenii au de înșușit și memorat o

cantitate deosebită de informații (curențe, genuri, specii literare, noțiuni de teorie literară) cu un grad sporit de complexitate. Lecția de literatură va demara cu audierea mesajului, elevii fiind anunțați din timp. După 10-15 minute de receptare a textului (care poate fi comentat de profesor), ei vor fi angajați în discuții, pentru a stabili dominantele operei literare.

Atunci cînd se simte necesitatea aplicării lecției mixte, prin intermediul mijloacelor moderne ale audiovizualului, recomandabile sînt următoarele acțiuni (metode): la început, profesorul școlar verifică noile informații, asimilate de învățăcei cu ajutorul tehnicii moderne. În continuare, elevii vin cu unele explicații vizînd aplicațiile practice. O astfel de oră se va încheia prin determinarea celor mai importante momente din mesajul prezentat, trăgîndu-se concluziile generale; concomitent, pe tablă se va întocmi schema lecției, cu indicarea temelor (la solicitare ori obligatorii) pentru lecțiile viitoare. O asemenea metodă de predare a unei ore de literatură poate fi recomandată la o lecție ce are drept temă curentele literare sau o perioadă din istoria literaturii (perioada pașoptistă, de exemplu).

Casetele audio și video pot fi utilizate în funcție de conținutul mesajului, fie la toate etapele lecției, fie în unul sau două momente ale orei. Așadar, *mijloacele tehnice audiovizuale moderne nu formează echivalentul lecției*. Utilizarea lor fără intermediari nici nu poate fi concepută, rolul profesorului fiind cel de mediator funcțional.

Cu ajutorul tehnicilor moderne se pot organiza lecțiile de recapitulare, în funcție de volumul și natura cunoștințelor propuse pentru repetare.

În continuare, vă propunem un *model general de lecție*, care se deosebește, după părerea noastră, de cel tradițional atît prin compoziție, cît și prin modalitățile didactice aplicate pentru instruirea liceenilor:

a) Profesorul de limba și literatura română reamintește elevilor tema lecției recomandate pentru repetare.

b) Pe tablă se scrie planul pentru recapitulare.

c) Se indică bibliografia orientativă.

d) Elevii vor fi familiarizați cu indicațiile referitoare la tehnicile de lucru.

Apoi vor recepta mesajul audiovizual. Lucrul va fi axat în aria dezba-

terilor condiționale (ori a subiectelor) propuse în planul recapitulativ. Atenționăm că, în cazul dat, profesorul se va concentra la angajarea în discuție a tuturor copiilor, urmărind veridicitatea ideilor, argumentelor și propunerea exemplelor. Moderând discuțiile, el intervine cu completări și concluzii.

Uneori se poate prelua comunicarea prin audiovizual, apoi cunoștințele se sistematizează printr-o repetare. Paralel cu repetarea, se va alcătui schema temei recapitulative, antrenând elevii, repartizați din timp pe echipe, în anumite exersări și acțiuni.

Dintre mijloacele tehnice moderne, la lecțiile de limba și literatura română din liceu se utilizează case-tofonul, videomagnetofonul, picupul, în cazuri mai rare emisiunile radiofonice (*Orfeus, Moment poetic* ș.a.). Înainte de includerea bandei de magnetofon, liceenii vor fi pregătiți pentru realizarea scopului propus. Unele puncte vor alcătui și reperul forte al fondului apercceptiv. Pentru receptarea optimă a secvențelor sonore propuse, pregătirea va continua și în timpul audierii, prin stoparea derulării peliculei, după unități logico-expressive.

Exigența maximă a utilizării audiovizualului se confirmă la orele de acumulare a cunoștințelor, a noțiunilor de teorie literară (gen, specie, curent literar etc.). Profesorii de limba și literatura română trebuie să țină seama că, în cazul aplicării tehnicii acustice, audierii nu trebuie să dureze mai mult de 5-10 minute, în cadrul unei lecții.

Credem că poate fi utilă și schema unei lecții cu tema *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă, în care se apelează la proiecția cinematografică. Iată reperele:

a) Momentul organizatoric. Profesorul verifică tema pentru acasă.

b) Instruirea elevilor pentru vizionarea filmului.

c) Asimilarea cunoștințelor noi, prin intermediul includerii unor secvențe video, necesare la obținerea portretizării personajelor, la detașarea situațiilor tragice, de exemplu, moralizatoare etc.; derularea va avea loc fragmentar; filmul trebuie programat din timp în unități logice, care vor alterna cu expunerea, conversația, explicația.

d) În funcție de situație, cunoștințele vor fi sistematizate și fixate.

e) Formularea temei pentru acasă.

Ca rezultat, "în fața micului ecran, privirile elevilor devin, la rîndul lor, ecrane ale uimirii și încîntării, ale efortului intens și revelației", susține Valeriu C. Neșțian.

Liceenilor, în urma acestor lecții, le vine cu mult mai lesne să asimileze unele lucruri, decît la o lecție tradițională.

Este important de menționat că procedeele de predare modernizate în nici un caz nu minimalizează rolul de conducător și îndrumător al profesorului de limba și literatura română, ci îl obligă într-o măsură mai sporită decît la o lecție ordinară.

Dirijarea lecției va avea o durată de 10 minute, după care urmează preluarea temei. Pe cînd în spațiul cel mai prețios – momentul evaluării – elevilor li se vor propune teme de rezolvat. Cîteva indicații pot preceda temele propuse, catalizînd astfel o angajare deplină a clasei la asimilarea și comentarea lor.

Ora de literatură română, uneori, ne poate familiariza și cu texte cu o structură mai mult sau mai puțin abstractă. Iată de ce profesorul nu poate înfăptui, de fiecare dată, o lecție ușor și completamente înțeleasă de învățăcei. În cazul nostru, aplicarea posibilităților audiovizuale amplifică considerabil eficacitatea lecției de limba și literatura română. Practicarea tehnicii moderne la lecțiile noastre necesită un efort deosebit al profesorului, completat de o pregătire bună, conștientă și de voință.

Evident, în vizorul profesorului de limba și literatura română (și la ora televizată) va fi textul literar. Lecția poate admite un dialog între profesor și elevi și, apoi, între elevi. Ținînd cont de faptul că liceenii trebuie să învețe și a se exprima corect, cursiv, expresiv, relevăm deosebita importanță a aplicării audiovizualului și responsabilitatea profesorală.

BIBLIOGRAFIE

1. Pîslaru, Vi., Al. Crișan, **Curriculum disciplinar. Limba și literatura română, Știința, Chișinău, 1997.**

2. Goia, V., I. Drăgoteiu, **Metodica predării limbii și literaturii române**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

1 ianuarie 1950 – născut în satul Cornova, județul Ungheni.

1967 – absolvește școala medie din Cobîlca (Codreanca), județul Chișinău.

1968-1972 – student la Facultatea de Filologie a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă" din Chișinău.

1972-1976 – profesor de limba și literatura română la Școala nr. 1 (Liceul Teoretic) din Cărpineni, județul Lăpușna.

1975-1978 – doctorand la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din Republica Moldova.

1983 – debut editorial: culegerea de povestiri **Întoarcerea la mare**.

1986 – Eminent al Învățământului Public din Moldova.

1988 – Laureat al Premiului de Stat al Moldovei în domeniul învățământului.

1995 – i se conferă titlul: profesor de grad didactic superior.

1997-pînă în prezent – predă limba și literatura română la Colegiul de Economie și Drept "Socrate" și lucrează, prin cumul, la săptămînalul "Făclia".

Volume:

Întoarcerea la mare, Chișinău, Literatura artistică, 1983;

Un dar de la moș Dănilă, Chișinău, Literatura artistică, 1988;

Apostol fără nimb, Chișinău, Lumina, 1991;

Coautor la manualul: **Literatura română** pentru clasa a VII-a. Chișinău, Lumina; trei ediții: 1990, 1992, 1995,

Lăcrimioara, Iulia, Trăncănel, dragii mei elevi..., Chișinău, Lumina, 1993;

Cu jăratul pe buze sau Nastratin al lașilor, Chișinău, 1994;

Amintirile pitigoiului zbanț, Chișinău, Editura Revistei "Limba Română", 1996 și ediția a doua: Editura Ruxanda, 1997;

Compoziții literare, Chișinău, Editura Ruxanda, 1997;

Nu mai plînge, Păsărilă!, Chișinău, Editura Ruxanda, 1999.

ION IACHIM 50

Originar de prin părțile codrilor, absolvent al Universității Pedagogice "Ion Creangă", fost doctorand al Institutului de Limbă și Literatură al Academiei, Ion Iachim a ales domeniul pedagogiei, dînd dovadă de curaj, curajul de a-și urma o chemare interioară. Acolo, în împărăția neastîmpăraților iezi crengieni, pedagogul și-a regăsit și acutizat gustul pentru literatură, descoperind în cuvîntul modelat cu migală continuitatea spiritualității românești așezată în straturi mai vechi și mai recente. Ion Iachim s-a regăsit într-o relație epică, în care s-a implicat pe parcursul a mai multor ani și a mai multor cărți editate pînă în prezent.

Îi dorim ca această "relație" să fie consolidată în continuare prin noi și consistente cărți, prin ani rodnici, plini de sănătate, de bucurii și de har!

**Colegiul de redacție
al revistei "Limba Română"**

Ion IACHIM
Chișinău

PROFESORUL LITERAT ȘI ACTUL DE CREAȚIE AL ELEVILOR

Agentul acțiunii educative instituționalizate este pedagogul. Acestuia, pentru a-și exercita efectiv funcțiile, i se cer anumite calități profesionale: dragoste pentru copii, echilibru afectiv, capacitate de cunoaștere a elevilor, perseverență, spirit de dreptate... Cercetările mai recente pun accentul pe următoarele trăsături: creativitatea, capacitatea de comunicare, starea empatică ș.a.¹

Dar dacă profesorul literat voiește să-i conducă pe discipolii săi în misterioasa lume a creației literare, să-i facă nu numai consumatori de artă, ci și creatori de texte literare, în acest caz, pedagogul trebuie să fie și el un creator? Răspundem: în acest caz, pedagogului nu i se cer capacități de scriitor, ci niște calități "mai banale" – să fie un bun (excellent) profesor... Să fie *pedagog de vocație*. "Vocația înseamnă chemare, entuziasm, dăruire, pasiune, spirit creator, conștiința responsabilității față de viitorime. Omul de vocație postulează în mod consecvent necesitatea perfecționării sale și a realității sociale în care trăiește. În el vibrează noul, care creează valori de cultură"².

În această ordine de idei se înscriu și meditațiile lui Constantin Parfene, care, pornind de la necesitatea modernizării conținutului învățământului, a metodelor, mijloacelor și formelor acestuia, menționează: "Pare – într-un fel – curios că și în lucrările serioase, izvorâte dintr-o indubitabilă competență teoretică-practică, problema pregătirii speciale a cadrelor didactice este oarecum

neglijată, nu este considerată ca o condiție majoră a procesului de perfecționare continuă a învățământului. De aceea, o discuție – fie ea și sumară – pe tema pregătirii de bază a profesorului de literatură, ca una din condițiile importante ale modernizării studiului literaturii în școală, se impune de la sine.

Practica milenară ne învață că nu trebuie așezată căruța înaintea cailor, ci invers. Ce legătură poate avea exemplul cu problema noastră? Are. Și încă una foarte mare, pentru că vorbind mereu despre modernizarea conținutului învățământului și a tehnologiei didactice, uitând factorul chemat să dirijeze toate acestea, așezăm – exprimându-ne figurat, căruța înaintea cailor.

Pornim de la ideea că atât conținutul modernizat al învățământului, cât și tehnologia ultramodernă nu-și vor dezvălui valențele formative decât raportate la personalitatea profesorului³.

Educația creativ-cognitivă, ce înlocuiește educația tradițională (bazată, în esență, pe însușirea și acumularea de cunoștințe), solicită, din partea pedagogilor în genere și a profesorului literat în special, noi competențe. Dar acestea, competențele, vor avea la bază în mod necondiționat atât autoritatea epistemică* a profesorului, cât și autoritatea deontică** a acestuia.

Așadar, dacă am zice că profesorul literat, care dorește să-i învețe pe elevii săi să compună texte literare, trebuie să fie un împătimit de lecturi, am spune, evident, un adevăr, dar

**Epistemică* este autoritatea pedagogului, ca specialist într-un anumit domeniu de cunoaștere. În acest sens, el știe mai bine și mai mult decât elevii pe care-i învață, mai mult decât unii colegi de breaslă.

** *Deontică* este autoritatea pedagogului care conduce și realizează acțiunea educativă. Profesorul dă direcție elevului și acesta, prin solidaritate cu pedagogul, execută acțiunea educativă.

acest adevăr e unul de suprafață. Să încercăm a pătrunde în esența lucrurilor.

Este vorba de gradul de înțelegere și de profunzime a lecturii. Ca elevii instruiți de profesor să poată disocia și înțelege fenomenul literar, e necesar ca profesorul mai întâi să fie o adevărată *conștiință receptoare*. Subiectul care citește cartea urmează "să devină o cameră de rezonanță în stare să rețină și să amplifice informațiile estetice oferite de operă". Scriitorul apelează la un limbaj specific, "cu rădăcinile în limba comună, dar calitativ diferit de acesta". Profesorul literat, deci, trebuie să fie un receptor de excepție al textului literar. "*Adîncimea forajului în structura de suprafață a textului poetic depinde de competența artistică a receptorului, înțelegînd prin aceasta întreaga sa pregătire apreciativă (sensibilitate, imaginație, inteligență, familiarizare cu limbajul aluziv al poeziei, cultură)*"⁴.

Conștiința receptoare este condiționată de codul genetic, dar și de munca asiduă, numită simplu autoperfecționare.

Alt deziderat de care ar trebui să se călăuzească profesorul literat, ce vrea ca elevii săi să realizeze texte originale, este: *îndrăznește* împreună cu discipolii. În aceste circumstanțe, un rol important îl are autoritatea deontică a pedagogului, despre care am vorbit mai sus. Un profesor de vocație este mai mult decît o prezență fizică, este, mai ales, o prezență (autoritate) spirituală. Spiritul, neliniștit, al dascălului nu se poate limita la pedagogia reproductivă, care e un fel de închisoare a gîndului, ci va căuta lărgime și noi orizonturi. În această ordine de idei, să ne amintim de ilustrul pedagog ucrainean Vasiliu Suhomlinski, care-și făcuse din poveste un fel de căluț de bătaie. El scria: "De ce povestea dezvoltă vorbirea și gîndirea copilului mai mult decît orice alte mijloace? Pentru că chipurile din povești au un colorit emoțional. Cuvîntul din poveste trăiește în conștiința copiilor. Inima lor se oprește pe loc, cînd ascultă sau

pronunță cuvinte, ce creează un tablou fantastic. *Nu-mi închipui instruirea în școală nu numai fără audierea, ba nici fără compunerea poveștilor*" (s.n. – l.l.)⁵.

Deși Suhomlinski a insistat asupra acestui aspect al problemei – compunerea poveștilor – în practica școlară creativitatea este implantată anevoios. Pedagogii, din diferite considerente, *nu îndrăznesc* s-o facă. În grădinițe, bunăoară, "sarcini de lucru ce vizează creativitatea propun doar 30% dintre educatori, iar de cele mai multe ori acestea se limitează la compunerea unor povești și povestiri după conținutul unui tablou și foarte rar – pe un model literar ori o temă dată"⁶.

Reticențele, neîncrederea în raport cu creativitatea se risipesc destul de anevoios. Într-o recentă cercetare la temă, Marilyn Fryer

Familia Iachim. Mai 1998.

"relatează despre cea mai amplă și mai completă investigație de acest fel – Proiectul 1000. Ea prezintă opiniile a peste o mie de profesori britanici și lectori ai învățământului postșcolar privitor la creativitatea în predare și învățare"⁶.

Savanta britanică menționează în continuare: "Ceea ce surprinde e faptul că 70 la sută dintre profesori consideră creativitatea drept un har care nu-i este dat fiecăruia. E un contrast puternic cu punctul de vedere al americanilor. În Statele Unite, după al doilea război mondial, creativitatea este percepută ca ceva ce poate fi dezvoltat în cazul majorității indivizilor"⁷.

Deși creativitatea – literară în primul rând – este considerată de majoritatea profesorilor britanici, și nu numai de către ei, "har care nu-i este dat fiecăruia", totuși perceperea creativității printre profesorii participanți la Proiectul 1000 (N = 1028) e următoarea⁸:

Aspectul	%
Imaginație	88,7
Ideii originale	80,1
Autoexprimare	73,7
Descoperire	65,4
Percepere a corelațiilor	65,4
Invenție	61,4
Inovație	59,3
Gîndire divergentă, deosebită	53,8
Proces de gîndire	51,9
Conștientizare a frumosului	49,7

Noi am reprodus doar primele 10 aspecte (din totalul de 19), pe cele mai importante (în opinia profesorilor britanici). Examinîndu-le cu atenție – de la "imaginație" pînă la "conștientizarea frumosului", ne dăm lesne seama că toate aceste aspecte pot fi, într-o măsură mai mare sau mai mică, cultivate, educate, dezvoltate, înmulțite, șlefuite...

Așadar, profesorul literat trebuie să vrea și să știe să *cuteze*.

Firește, mai există și alte calități și capacități ale profesorului literat, care-l ajută să devină un generator de creativitate printre discipolii săi. Cardinale sînt totuși *autoritatea epistemică*, plus cea *deontică* (la temelie) pe care se suprapune *conștiința receptoare* a profesorului, îmbinată cu *îndrăzneala pedagogică*.

NOTE

¹ Vezi: Marin Călin, **Teoria educației. Fundamentarea epistemică și metodologică a acțiunii educative**, București, 1996, p. 46.

² Victor Petrescu, **Emile Planchard și pedagogia experimentală**, prefată la cartea: Emile Planchard, *Cercetarea în pedagogie*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. XV.

³ Constantin Parfene, **Literatura în școală. Contribuții la o didactică modernă a disciplinei**, București, 1977.

⁴ Constantin Parfene, **Teorie și analiză literară. Ghid practic**, Editura Științifică, București, 1993.

⁵ V.A. Suhomlinski, **Inima mi-o dăruie copiilor**, Chișinău, Lumina, 1974, p. 28.

⁶ Stela Secară-Cemortan, **Dezvoltarea verbal-artistică a preșcolarilor**, Chișinău, Știința, 1992, p. 28.

⁷ Marilyn Fryer, **Predarea și învățarea creativă**, Chișinău, Editura Uniunii Scriitorilor, 1998, p. 9.

⁸ *Ibidem*, p. 22.

⁹ *Ibidem*, p. 21.

Ion IACHIM
Chișinău

NAȘTEREA CERBULUI

*(FRAGMENT DIN ROMANUL ÎN CURS DE ELABORARE
PRICINA DE POTICNIRE)*

Albe și clocotinde, vârtejurile de zăpadă au rupt zăgazul cerurilor și s-au revărsat pe pământ. Baba Dochia își scutură cojoacele. Când obosește, zările se luminează, fulgii rari se zbenguie în văzduh și Petruș, un băiețel de patru ani, rezemat de soba caldă, își imaginează cum fulguleții aceștia blânzi ar putea să-l ia, să-l ridice în sus, în împărăția babei, pe dînsul și pe ieduțul Făurel, și acolo...

– La ce te gîndești, Petruș? Îl întreabă Zenovia, o fetișcană de vreo paisprezece ani, care alege fasole.

Zenovia e soră vitregă cu Petruș. Tatăl lor, Ion Vărzărescu, după ce i-a murit prima soție, a rămas vădăoi, cu trei fete: Ioana, Zenovia și Alexandra. Petruș este primul copil al lui Ion Vărzărescu de la soția a doua, Venea lui Ion Untilă. Deși e mai mare cu zece ani, Zenovia este atașată de băiat: surorile, Ioana și Alexandra, învață la Chișinău și vin la Onești foarte rar, apoi băiatul este cuminte și are darul prezicerilor.

– Mă gîndesc că fulgii iștia ai Babei Dochia mă pot ridica în sus pe mine și pe Făurel... Acolo, în împărăția ei trebuie să fie troiene din zahar... și troiene din iarbă verde... pentru Făurel... Ți-aș arunca și ție de sus un bulgăre mare de zăpadă verde. Ce s-ar mai minuna tata!... Tu te-ai așeza pe bulgărele cela ca o regină și i-ai zice: "Poruncesc, tată, să alegi fasole!". Și tata te-ar asculta: odată ce bulgărele de zăpadă verde e trimis de Baba Dochia!...

– Și cum, zici, ai putera ajunge în împărăția Babei Dochia?

– M-ar putea ridica fulgii. Dar aș mai putea să zbor... cu mîinile, cu urechile, cu pleoapele!... numai să vrea Baba Dochia.

Zenovia, distrată, surîde, gunoaietele rămase în ulucele dintre degete curg deasupra fasolelor alese... scutură din cap și rîde:

– Și acum spune-mi: ce-ai visat astă noapte?!

Băiețelul zîmbește vaporos:

– Am visat, am visat... o furnică șchioapă care păștea iarbă!

Fata izbucnește în rîs și aruncă în el cu un pumn de fasole. Cîteva boabe lovesc în geam. Taman atunci intră în casă Ion Vărzărescu. E un bărbat de patruzeci și patru de ani, subțire și iute ca o suveică.

– Panaghia voastră! Nu mă faceți să dau jos căprăria din pod! Mamă-ta acolo... și se oprește fîstîcit.

Zenovia îi zîmbește cald, numai cu ochii:

– Bine, tată.

Ion Vărzărescu, și mai încurcat, o mîngîie pe cap, abia îi atinge părul castaniu, după care iese rușinat din odaie. Zenovia e o grădină de fată. Subțirică și nălțuță, ca un strigăt de copil, izbucnit în dimineața Duminicii Mari. Petruș i-a zis cu cîteva zile în urmă: "Leliță Zenovie, cînd alergi tu pe cărare, în ciuboțelele celea moi de cordovan, picioarele tale cîntă".

Zenovia este bolnavă și pe ea părinții n-au dat-o mai departe la gimnaziu la Chișinău. A terminat patru clase în sat, la Onești, dar are o minte atît de

ageră, că de multe ori le pune în cofă pe "cuconițele" de la oraș – Ioana și Alexandra. Îi știe de-a fir a păr pe toți domnii Moldovei și, aidoma lui tată-său, are mare necaz pe Iliș Il Rareș, care s-a turcit.

În cișlegile cele mari, când Ion Vărzărescu stătea la un ulcior de vin cu preotul și încă doi săteni, discutînd purtarea nedemnă a lui Iliș, părintele Vasile s-a mirat către Zenovia:

– Și cum s-a ales anume el, nepotul lui Ștefan cel Mare, să treacă la credința spurcată a turcului?!

Fetișcana, văzîndu-se îmboldită de privirile părintelui, i-a răspuns cu o învățătură biblică:

– Oare nu are olarul stăpînire pe lutul său, ca din aceeași frămîntătură să facă un vas pentru cînte și un altul pentru necînte?

Părintele Vasile mai să scape cîntăuia din mîină! Și-i pune fitilul:

– Dar cum înțelegi tu această pildă cu olarul și lutul?

– Olarul este bunul Dumnezeu, lutul... este pămîntul din care ne-a făcut, iar vasele sîntem noi, oamenii.. Vase pentru cînte au fost Ștefan cel Mare și Petru Rareș, iar vase pentru necînte – Iliș Vodă...

Ion Vărzărescu a înghițit vinul, care era în acel moment amar ca fierea și dulce ca mierea, apoi și-a mîngîiat copila pe cap, gest de care se rușina cumplit, dar care îi înlocuia cuvintele pe care nu le putea spune...

– Leliță, tata ține capre în pod?! se miră Petruș.

– A zis că dă jos căprăria din pod, adică are să ne bată, dacă vom fi răi...

– A-a-a... Leliță Zenovie, dar ce-i un drac împelițat... și un drac neîmpelițat?

– Ptiu, cruce de aur în casa asta!... Drac împelițat e un băiat obraznic... draci neîmpelițați nu-s...

– Da ce, nu-s și băieți cumiți?

– Sînt. Dar lor nu li se mai zice draci...

– Da Baba Dochia este bună?

– Bună, Petruș, bună. Ea este Zîna Iarnă...

– Dar care e locul de naștere al Babei Dochia? Da al zăpezii?

Lelița Zenovia nu mai știe ce să-i răspundă. Băiatul, frămîntat de alte năzdrăvănii, o întreabă în continuare:

– Dacă am pune-o pe Baba Dochia în beci, la gheață și am scoate-o vara afară, ea tot și-ar scutura cojoacele?... Să-ți închipui numai: cireșe coapte cu zăpadă!...

Fetișcana rîde de se cutremură, îl îmbrățișează pe băiat și îl sărută. Acesta însă mai are multe întrebări:

– Cu cine se mărită stelele?

– Stelele nu se mărită...

– Se mărită, dar tu nu știi. Nici tata nu știe, nici mama, nici eu. Dar ele se mărită, totuși... Auzi, leliță Zenovia, mama acolo... băiatul arată cu degetul spre peretele celeilalte odăi, poate să nască o stea sau un iedut?

Fata înspăimîntată îl bate ușor peste gură și-i face repede semnul crucii:

– Mama... va aduce pe lume un băiețel... ca tine sau o fetiță... mai mică decît mine.

În acel moment în odaia de alături se auzi plînsul răgușit al nou-născutului.

Petruș, disprețuitor, cu gura pungă:

– Nu, mama n-a născut o stea... mai degrabă un cerb... i-auzi-l cum rage...

Profetice cuvinte. Băiețelul, venit pe lume la 1 martie 1914, botezat Evdochim (în cinstea Babei Dochia!), a fost un cerb hăituit de regimuri, mînat la război, cerb căruia i-au fost hărăzite scurte clipe de tihnă și amăgitoare fericire.

Theodor CODREANU
Huși

NARCISUL BACOVIAN

1. POETUL FĂRĂ BIOGRAFIE

Pe cînd Bacovia era încă în viață și se ducea lupta pentru repunerea în circulație a operei sale, poetul Petre Pascu i-a propus directorului Editurii pentru Literatură, Al. I. Ștefănescu (pe atunci, soțul Ninei Cassian), o monografie despre autorul **Plumbului**. Acesta i-a replicat: "– O monografie Bacovia? Dar a avut el o viață interesantă pentru o monografie?... Nu! Nu interesează asemenea lucrare"¹.

Decizia pare a fi valabilă doar pentru proletcultism, sub pretextul că Bacovia n-a avut o viață exemplară, "revoluționară", de la care "omul nou" să învețe ceva. Dar nu e așa. Prin 1969, Eugen Simion scria și el, într-un articol dedicat lui Geo Bogza: "Viața lui Bacovia nu explică în nici un fel poezia sa: scriitorul nu are o biografie și e o eroare a încerca să-i compui una. El nu e la înălțimea versurilor sale..."². Într-o nuanțată analiză a raportului autor/ operă în critica europeană, Eugen Simion a revenit, în termeni apropiați, asupra lui Bacovia: "Poezia lui Bacovia nu se poate justifica, e limpede, prin biografia coplesitor de monotonă a mărunțului funcționar provincial" (**Întoarcerea autorului**, Ed. Cartea Românească, București, 1981, p. 119). Sensibil atenuată, ideea va reveni la unul dintre cei mai pătrunzători exegeți ai operei bacoviene, Ion Caraion, care admitea, de asemenea, că Bacovia "n-a avut biografie"³.

Judecînd lucrurile dintr-un atare punct de referință, G. Bacovia ar putea fi pus în balanță cu N. Iorga, excepțional nu numai prin dimensiunile neobișnuite ale operei, dar și prin viața spectaculoasă, plină de evenimente legate de zbuciumata și sinuoasa

istorie românească modernă. Emițînd un paradox (cu o notă de grotesc), s-ar putea afirma că Bacovia n-a fost "hărăzit" să fie asasinat de legionari, deși gîndirea lui politică era de "stînga". Existența i-a fost atît de cenușie și de "banală", încît nu s-a implicat în nici un fel în făurirea istoriei, așa cum au făcut-o numeroși intelectuali din rîndul scriitorimii. Să-l mai comparăm cu celălalt băcăuan celebru, V. Alecsandri, care și-a dominat secolul nu numai prin prestigiul imediat al operei, ci îndeobște prin "angajament" social, politic, cultural. În schimb, Bacovia n-a lăsat decît urme foarte palide pe oriunde a trecut. S-a strecurat cu o "discreție" maximă, timid, preocupat să nu deranjeze, să nu supere, infirm și neputincios cu propria-i existență. Comițînd un alt paradox, nimic nu ne împiedică să nu distingem în el pe cel mai "național" scriitor român, dacă invocăm filosofia *resemnării* pe care o atribuie unii baladei **Miorița**. Nici o reacție de rezistență luptătoare la Bacovia. Nu poți găsi alt intelectual român care să illustreze mai deplin ceea ce L. Blaga a numit *boicotul istoriei*. Și ceea ce e mai grav e că Bacovia a "boicotat" istoria, viața personală, absolut tot, într-o vreme cînd românii nu mai "boicota" istoria, ci o făureau triumfători, cel puțin prin realizarea Marii Uniri de la 1918, adică în perioada lui de creație cea mai bună. O stranie *desincronizare* cu istoria. Cînd românii intrau în tranșee, Bacovia tipărea cea mai "pesimistă" carte a literaturii române – **Plumb** (1916).

Poate că așa ar sta lucrurile dacă biografii lui Bacovia ar avea dreptate. La drept vorbind, încercările de a-i construi o biografie⁴, fără a generaliza, au avut ca rezultat tocmai confirmarea "mediocrității" vieții sale. De aceea, credința că Bacovia a fost "inferior" operei, din toate punctele de vedere, pare să fie legitimă și să facă inutil orice comentariu. Așa încît creația îi apare ca un "miracol", fără nici o legătură cu omul. Ar fi plauzibilă speculația că Bacovia a jucat rolul unui "medium" pentru un alt spirit, ca simplu instrument al Zeului, cum credeau grecii în frunte cu Platon. Dar ce fel de "zeu" al luminii spiritului ar putea vorbi în limbajul plumbului?

Bacovianismul este o creație genială, însă Bacovia a fost o medio-critate. Dacă poezia este *act clar de narcisism*, cum a decis Ion Barbu⁵, regula nu se respectă la Bacovia. Ce-i drept, nu pare a se confirma nici în cazul altora, precum tîlharul de drumul mare François Villon. Dar acela a avut, totuși, o viață vijeliosă. Iar pentru a ieși din impas, judecătorii artei au hotărît că artistul e un *dedublat* (dedublarea fiind condiția, prin excelență, a lui Narcis), o dedublare fie a "parității", cînd opera e apreciată a fi la "înălțimea" vieții (și invers), fie a ruperii de simetrie (cazul cel mai frecvent). Disimetria *om/operă* indică superioritatea netă a unuia dintre termeni. Așa încît cazul Bacovia poate intra în model: el e *inferior* operei, după cum viața multor scriitori e *superioară* acesteia. Pentru posteritate, tipul Bacovia își ia revanșa, fiindcă opera supraviețuiește creatorului.

Dar teoreticienii au adîncit "nuanțarea": *dedublarea* de care vorbeam e tradusă prin existența a două *euri*, unul *empiric* și altul *poetic* sau *impersonal*. Raportul de la *cauză* (om) la *efect* (operă) nu mai funcționează. Teoria acestei schizoidii existențiale a făcut carieră începînd cu M. Dragomirescu, Benedetto Croce⁶ și Marcel Proust sau Paul Valéry, dar încolțise mai înainte în mintea unui Baudelaire sau Eminescu, cel care vorbea de "biografia subțire", legată, în mod fatal, de "o mîină de pămînt" și pe care poetul o opunea *luminii* pe care geniul o aduce în lume (*Scrisoarea I*). În definitiv, germele teoriei îl găsim la Platon, care considera că poetul e în posesia unui eu supra-personal prin care vorbește însuși *zeul*. Mai aproape de noi, Gaëtan Picon zicea: "Nici un scriitor nu scrie într-adevăr pentru a se zăgrăvi; nici un scriitor nu scrie într-adevăr pentru a-și comunica adevărul"⁸. Maurice Blanchot crede că în actul creației scriitorul pierde dreptul de a spune "eu", invocînd revelația trăită de Kafka, cel care mărturisea că a putut deveni autor de îndată ce a înlocuit pe "eu" cu "el"⁹. Mai mult, scriitorii "abia iau pana și o forță misterioasă le și deviază mîina; opera se substituie sincerității"¹⁰. Singura funcționalitate a *conștiinței* creatorului

e în cizelarea formei ultime a operei: "Ea nu dă: ea remaniează ceea ce este dat"¹¹. Toate ar fi minunate, numai că Bacovia dă peste cap subtilitățile teoreticienilor: el n-a avut nevoie de acest remediu al *conștiinței*. A mărturisit că *scrie precum vorbește*¹². Și parcă pentru a demonstra că n-avea nimic cu supradimensionata conștiință stilistică a unui Mallarmé sau Eminescu, ne-a lăsat extrem de puține "variante", avînd grijă fie să le distrugă¹³, fie, pur și simplu, acestea să nu existe.

Pe de altă parte, relația dintre condiția narcisiacă a omului și operă este atît de complicată și de subtilă, încît ruptura dintre cele două *euri* este de-a dreptul o fantasmă izvorîtă din neputința exegeților, prizonieri ai unei gîndiri schizomorfe, specifică *Regimului Diurn*, ca să invoc terminologia lui Gilbert Durand¹⁴. Privirea schizoidă duce direct la impasul antitezelor eșuate (*Eminescu*); în consecință, ea este inoperabilă și artificială. Concluzia imediată: *eul empiric* și *eul creator* sînt fețe complementare ale personalității artistului și ele nu pot fi despărțite decît de o raționalitate excesivă, predispusă la simplificare și la deformarea fenomenului. Altfel spus, ființa bacoviană nu e alcătuită din două entități izolate, din care o parte *inferioară* (omul mediocru și nevrozat) și o alta *superioară* (opera poetică). Relația *cauză / efect* există, fiindcă opera excepțională este produsul unui om departe de a fi inferior creației. Judecata că Bacovia-omul nu explică exemplaritatea operei este o sofismă dintre cele mai grosiere, deși se vrea o probă de finețe teoretică. Într-un eseu mai vechi, scris cu peste cincisprezece ani în urmă, punîndu-mi aceeași chestiune, dădeam următorul răspuns: "Adevărata biografie e axiologică și existențială, nu pozitivistă. E drept să ne uimească la Bacovia tocmai viața lui "mediocră", dacă o astfel de viață a făcut posibilă o operă atît de singulară. În "mediocritatea" lui, Bacovia nu e mai puțin interesant decît năvalnicul N. Iorga, încărcat de evenimente și de glorie"¹⁵.

O veritabilă ruptură în sînul ființei nu-l "salvează" pe *creator* în fața *omului*, ci îl anulează, transformîndu-l într-un banal nevrotic. Or,

creatorul biruie tocmai împotriva nevrozei, care în cazul lui Bacovia e o variantă de schizofrenie – *autismul*. Dramatismul confruntării măsoară măreția umană și spirituală consacrată de operă. Războiul lui Bacovia cu sine atinge exemplaritatea unui arhetip. De aceea, voi vorbi de existența unui "complex Bacovia", una dintre enigmaticele poeziei moderne, care deja a prilejuit investigații exegetice profunde, câteva excepționale. Dar pentru a ne ascuți uneltele critice, vor trebui împrăștiate și metodele de lucru. E nevoie de un nou concept biografic, menit să valorifice materialul documentar și exegetic existent pînă azi. Amintesc aici conceptul de *biografie interioară* inventat de George Munteanu, pentru a surmonta dificultățile legate de complexa *viață a lui Eminescu*, dar aplicată cu succes la întreaga perioadă a marilor clasici¹⁶. Dintr-o necesitate similară, a creat Roland Barthes conceptul de *biografie* creat pe principiul "par lui-même". Într-o atare perspectivă, opera creează biografia (Serge Doubrovski). Solidari cu o asemenea cale, în ce ne privește, am mers pe un alt drum, încercînd să ne apropiem de rădăcinile ontologice ale *creației*, să desprindem *punctul* născător de noi universuri, în speță – artistice, din perspectiva unei *poetici a oglinzii*. Vom schița, în continuare, principalele repere ale acesteia, mai cu seamă pe cele trebuitoare pentru investigarea bacovianismului.

2. TEMEIURI PENTRU O POETICĂ A OGLINZII

Ion Barbu, care venea dintr-un univers platonician revitalizat cu *spiritul veacului* al XX-lea, a înțeles că porunca maestrului de la intrarea în Academie: *Să nu intre aici acela care nu-i geometru*, e valabilă și pentru templul poeziei. În consecință, postulînd întîlnirea dintre poezie și geometrie, autorul *Jocului secund* își formula astfel profesiunea de credință: "Versul căruia ne închinăm se dovedește a fi o dificilă libertate: lumea purificată pînă a nu mai oglindi decît figura spiritului nostru.

Act clar de narcisism.

Desigur, ca tot absolutul: o pură direcție, un semn al minții"¹⁷.

Identificarea lui Narcis cu arhetipul actului creator nu este o descoperire a lui Ion Barbu. Góngora nu numai că a revitalizat mitul lui Narcis cu ale sale *Soledades* (titlu cît se poate de sugestiv), dar avea și o profundă poetică a oglinzii, de la el rămînînd conceptul de *efect al oglinzii* raportat la limbajul poetic. Prin ele însele, spunea poetul baroc, cuvintele nu au nici un preț: "au rămas goale și trebuiesc umplute. Și nu pot fi umplute decît așa cum se umple suprafața unei oglinzi: reflectînd altă imagine"¹⁸. Pentru Góngora, sînt două tipuri de cuvinte: *reflectare* și *reflectante*. Metafora, figură-cheie a poeziei, este cuvînt-ogîndă, cuvînt reflectant. Cînd în secolul nostru T. Vianu întemeia problema stilului pe dualitatea *tranzitiv/reflexiv*, el relua, *de facto*, îndrăzneata teorie a lui Góngora. Altminteri, deși Vianu nu are conștiința unei *poetici a oglinzii*, el se vede nevoit să utilizeze termenul *reflexiv*, pentru a preciza că în limbajul cu funcție stilistică scriitorul *comunică și se comunică*, ceea ce nu este altceva decît esența narcisiacă a artei¹⁹. Asta o spunea Vianu în 1940. Abia după aceea se va impune faimoasa teorie semiotico-structuralistă despre stilul ca *abatere* de la *gradul zero al scriiturii*, sintagmă consacrată de Roland Barthes (1953, v. *Le Degré zéro de l'écriture*). Aceeași semnificație are încercarea lui Jacques Lacan de a întemeia o teorie a limbajului pe "complexul lui Narcis"²⁰.

Generalizînd, cu mult înaintea noastră, Wilhelm Schlegel spunea: "Poetii sînt întotdeauna niște Narcisi." Dar nu... numai poeții. Thomas Mann extindea narcisismul și la proză: "Iubirea de sine este întotdeauna începutul unei vieți romanești... căci numai cînd eul este o problemă, are sens să scrii"²¹. Mai înainte o spusese și Flaubert cu celebra "Madame Bovary c'est moi". Dar nici acesta nu era original, fiindcă Adalbert von Chamisso spusese exact același lucru: "Peter Schlemihl sînt eu sau mai degrabă eu însumi, eu mă aflu în trupul său"²². Lumea exterioară, considera V. Hugo, este asumată de artist "narcisiac", printr-o aplecare asupra *oglinzii interioare*: "E ne-maipomenit că tocmai înăuntrul tău trebuie să privești ce e afară. Pro-

funda și întunecata oglindă e în adîncul omului. Acolo e acel clar-obscur înspăimîntător. Ceea ce se oglindește în sufletul oamenilor e mai amețitor decît văzut direct (...). Aplecîndu-ne spiritul peste acest puț, întrezărim aici, undeva în adînc, ca într-o prăpastie, într-un cerc îngust, întreaga imensitate a lumii". Oglinda totalizantă, interioară, era asimilată de Eminescu cu afundarea în vis: "Dară ochiu-nchis afară înlăuntrul se deșteaptă" (**Scrisoarea III**). Iar visul, după Freud, e o formă de *narcisism primar*, care evocă existența netulburată intrauterină, iar, mai departe, acel *increat* barbian al *oului dogmatic*. Aceeași obsedantă *oglină totală* va fi reconstituită de "marele ochi" al lui Antonio Machado (1875-1939), creator de "conștiință integrală a lumii", înfometat "să vadă totul, văzîndu-se pe sine însuși"²³. Simultaneismul dinamic al oglinzii, într-un sens surprinzător de eminescian, constituie axa poeticii lui Fernando Pessoa (1888-1935), al doilea mare poet portughez al tuturor timpurilor, după Camões: "În noi e totul, înăuntru-n noi."²⁴ Gama reflexului narcisiac în literatură este extraordinar de bogată: de la *oglină de aur* totalizantă eminesciană (exprimînd simetria dinamică *microcosm/ macrocosm*) pînă la *oglină pură* a lui Ion Barbu, confină cu a înaintașilor săi Mallarmé și Paul Valéry. O poemă emblematică a lui Mallarmé (**Les Fenêtres**) proclamă: "Mă oglesc și mă văd înger."²⁵ Celebra **Hérodiade** e axată pe "complexul lui Narcis" feminizat. În efortul spre purificare, Narcisul lui Valéry tinde spre eliminarea oricărui gest de tulburare a oglinzii, tulburare care produce angoasă, acă *tristesse de Narcisse*, despre care vorbea filosoful Louis Lavelle²⁶: "Căci eu, iubitul Narcis, eu nu sînt curios/ Decît de-a mea esență; / Un altul are numai un plus misterios/ Un altul e absență/ Scump corp, bun suveran, te am numai pe tine,/ Cel mai frumos din oameni se vrea iubit de sine..."²⁷.

Pînă și un scriitor atît de preocupat de *cei alți* (lumea "umiliților și obidiților") printr-o sublimă detașare de sine întrupată în prințul Mișkin (v. **Idiotul**) este, în realitate, sclav al "complexului Narcis". Pe cînd lucra la **Dublul**, Dostoievski îi scria fratelui

său: "Am un viciu înspăimîntător, o dragoste pentru mine însumi și o ambiție fără margini."²⁸ La Dostoievski, narcisismul implică o dedublare dramatică a ființei, insinuată în *demonismul* personajelor, de care doar un Alioșa Karamazov sau un prinț Mișkin vor reuși să se elibereze. Dacă dublul *parității* este valorificat pozitiv, în sensul purificării "fenomenologice" din lirica lui Mallarmé-Valéry-Barbu, mult mai răspîndită e dedublarea în antiteze eșuate. Geamănul din oglindă devine *eul demoniac*, dușmanul de moarte al eului diurn. Romantismul a cultivat cu precădere această formă de narcisism, poate prelungire a *oglinzii etice* din clasicism²⁹. Evident, dintr-o perspectivă cu totul nouă, Narcis pare să-și trădeze acum menirea de a-și iubi propria imagine din oglindă. Dimpotrivă, el se înspăimîntă de aceasta. Căutarea oglinzii se metamorfozează într-o adevărată *fugă de oglindă*, soldată, la extremă, cu gestul spargerii oglinzii. La Jean Paul (în **Siebenkas** sau în **Titanul**) dublul persecutor se dezlănțuie coșmaresc. Oglinzile provoacă o durere atroce, ele trebuie acoperite sau sparte. Schappe din **Titanul** sparge oglinzile și moare nebun.

Tratarea exemplară a temei revine la Edgar Poe, în **William Wilson**. Nuanțe noi aduce Oscar Wilde, în **Portretul lui Dorian Gray**. Ca în celebrul basm românesc **Tinerete fără bătrînețe și viață fără moarte**, Dorian Gray vrea să înfrîngă pe Cronos, îndreptîndu-i puterea spre portretul proaspăt pictat, iar el să rămîină veșnicul tînăr Narcis. Urmează cursa pasionantă a îmbătrînirii portretului, pe cînd chipul său din oglindă rămîne același. Nietzsche a subliniat, însă, că ne plictisim, de la un timp, de propriul eu. Dorian atinge același prag, se lehamitește de propriul chip tînăr, sparge oglinda, îl ucide pe pictor, o împinge pe Sybille la sinucidere, pe cînd neliniștea-i capătă proporții de hăituit. În clipa cînd se hotărăște să distrugă portretul, cade el însuși îmbătrînit, desfigurat, iar portretul redevine ce-a fost – imaginea frumosului Narcis. Uimitor, finalul basmului românesc este, în definitiv, același.

Tema nu i-a scăpat nici lui

Eminescu. Dionis înfrânge și el timpul, în alte scopuri, substituindu-se portretului de tinerete al tatălui, recte propriei umbre (v. **Sărmanul Dionis**). Dublul persecutor apare în **Gemenii**. Brigbel îl ucide pe Sarmis, luându-i iubirea și tronul, dar fantoma fratelui îl urmărește torturant. Lupta dintre individ și imaginea din oglindă e de un rar dramatism. Lovind cu "pumnarul" în Sarmis, cel care cade mort e însuși Brigbel: "– Lovește crud o dată și cade mort – Brigbel."

E inutil să mai aducem și alte exemple. Alceva trebuie subliniat. Disimetria dublului persecutor nu este de ordin *spațial*, ci *temporal*. Narcisismul antitetic nu contrazice narcisismul parității din mitul clasic, ci îl confirmă. Principiul socratic "Cunoaște-te pe tine însuși" a fost încununarea rațională a "complexului lui Narcis" în gândirea antică. **Aletheia** grecilor (scoatere-din-ascundere) este opusul *uitării* (Lethe) – *memoria* (*Mnemosyne*). Or, memoria presupune capacitatea de *simultaneizare temporală*. Făt-Frumos din basmul românesc invocat este un Narcis primordial (el rămîne tînăr și frumos ca Narcis), și-a păstrat memoria intactă, recăzînd în timp (pe unde trece, el este singurul care-și *amintește* trecutul, ceilalți *au uitat* totul. În clipa cînd ajunge la *începuturi*, în casa unde s-a născut, el descoperă *moartea* pe care, ca Narcis, se iluzionase a o fi învins. Or, Narcis, fugind de moarte, de fapt, aleargă spre ea. Chemarea eului din oglindă este chemarea morții. Cercul se închide: nașterea coincide cu moartea. De acest adevăr cred că pot fugi toți Narcisii disimetriei temporale. Cine nu-și cunoaște *umbra* (imaginea din oglindă), nu-și cunoaște *sufletul*. Omul ignorant crede că trupul îi este nemuritor, iar sufletul o umbră, o inconsistență. Umbra este, propriu-zis, *oglanda primordială*, căci omul, înainte de a-și fi descoperit chipul într-o oglindă acvatică, și-a contemplat uimit sau înspăimîntat umbra lăsată pe pămînt. De aceea, întreaga mitologie străveche acordă un rol așa de important umbrei. Cel care-și pierde *umbra* își pierde, în realitate, *sufletul*. Este experiența trăită de eroul lui Chamisso, Peter Schlemihl³⁰. Omul fără umbră e ingerul căzut,

izomorfie a diavolului. În folclorul rusesc, Diavolul apare fără umbră. De aceea, Satana umblă să fure umbrele oamenilor, adică sufletele. Omul care nu-și cunoaște valoarea umbrei e predispus să facă pactul lui Faust cu Mefistofel. Narcisul care-și deza-vuează perechea din oglindă, fără a-și regăsi ființa în lume, este pierzătorul de *memorie*, deci de suflet. Acest subtil "mecanism" ființial a fost admirabil surprins de Mihai Cimpoi, bunăoară, în exegeza închinată lui Eminescu³¹. Hyperion este imaginea *Narcisului total*, acela care atinge *regăsirea de sine*, pregătit să întîmpine liniștit moartea, după ce a trecut prin avatarurile demoniace de Narcis-cel-Tînăr. **Oda** (*în metru antic*) este capodopera de maximă esențializare a destinului de Narcis al omului: "Ca să pot muri liniștit, pe mine/ Mie redă-mă". Mihai Cimpoi a intuit bine: acesta este versul-cheie al universului poetic eminescian. Cu el, la vremea potrivită, îl vom confrunta pe G. Bacovia.

Înainte de a trece la cîteva obiecții în ce privește importanța mitului lui Narcis pentru fundamentul actului creator, voi mai observa că un Camil Petrescu recuza autenticitatea narcisiacă a prozatorilor de tradiție balzaciano-tolstoiană. Întemeindu-și estetica pe intuiționismul lui Bergson și fenomenologia lui Husserl, Camil Petrescu ajungea, fatalmente, la Narcis: "nu putem cunoaște nimic *absolut*, decît răsfrîngîndu-ne în noi înșine, decît întorcînd privirea asupra propriului nostru conținut sufletec..."³². El își rezumă estetica astfel: "Să nu descriu decît ceea ce văd, ceea ce aud, ceea ce înregistrează simțurile mele, ceea ce gîndesc eu... Aceasta-i singura realitate pe care o pot povesti... Dar aceasta-i realitatea conștiinței mele, conținutul meu psihologic... Din mine însumi, eu nu pot ieși... Orice aș face, eu nu pot descrie decît propriile mele imagini. Eu nu pot vorbi onest decît la persoana întîi..."³³.

Poetica lui Camil Petrescu, deși diferită, este în esență aceeași cu a lui Ion Barbu, *act clar de narcisism*. Descriind *noul stil*, L. Blaga, întemeindu-se pe "subiectivismul" aprioric al lui Kant, pe noutățile din filosofie, psihologie și fizică, susținea același

lucru, reproșându-le curentelor artistice tradiționale că "se uitau ca într-o oglindă netedă; voiau să vadă încă o dată" ceea ce era deja dat³⁴. Combătînd, aşadar, *mimesis*-ul clasic, Blaga nu elimina principiul oglinzii, ci pleda pentru acceptarea oglinzii dinamice, creatoare, singura care reflectă cu adevărat ființa umană. El vedea aici o "răsturnare coperniciană în artă: nu sufletul se orientează după natură, ci natura după suflet"³⁵. Cu alte cuvinte, Blaga reproșa tradiționaliștilor că nu sînt suficient de *narcisiști*. De fapt, același reproș la Camil Petrescu. Partea ironică a acestei viziuni este iluzia că prin noua profesiune de credință s-ar fi schimbat esențial concepția despre literatură, în general. Camil Petrescu își imagina că tot ceea ce nu se supune principiului narcisiac al *memoriei involuntare*, cu respectarea convenției noi a *reflectării* la persoana înțîi, falsifică, prin definiție realitatea. Prozatorul *obiectiv* n-ar mai fi un Narcis, ceea ce e complet fals. Considerațiile de pînă acum, cu exemplele anterioare lui Camil Petrescu și Blaga, atestă contrariul. E de mirare că prozatorul român a trecut pe lîngă celebra mărturie a lui Flaubert: "Madame Bovary c'est moi". În plămăuirile lui "obiective", prozatorul clasic sparge referința narcisiacă unică (altminteri, inexistentă chiar la Camil Petrescu) în zeci de ipostaze ale eului, în zecile de personaje create. Tudor Vianu³⁶ a fost îndreptățit să vorbească despre o *lirică a măștilor* în *Luceafărul* eminescian; *eul central* e scindat în cei patru protagoniști ai poemului, doi dintre aceștia dedublîndu-se, la rîndu-le: *fata de împărat/ Cătălina*; *Luceafărul/ Hyperion*. Mult mai aproape de adevăr (comparativ cu restricția narcisistă a lui Camil Petrescu) era E. T. A. Hoffmann, care imagina o oglindă prismatică: "Îmi închipui eul meu ca într-o prismă; toate personajele care se învîrt în jurul meu sînt euri care mă enervează cu intrigile lor"³⁷. Mai adecvată pare a fi imaginea labirintului de oglinzi, principiu al multiplicării eului, prezent la numeroși scriitori. Grecii l-au creat, din aceeași nevoie a depășirii oglinzii unice, pe Proteu, cel capabil să îmbrace nenumărate chipuri.

Nu e de mirare că oglinda este

principiul fundamental al creației. Însăși structura universului se supune legii simetriei. În fizica modernă sînt familiari termeni ca *materie/ antimaterie*, *particulă/ antiparticulă* etc., toate fiind "răsfrîngeri" în oglindă, complementare. Geneza însăși a universului e o "ieșire" din oglinda care a mai fost numită Nimic, vidul precuantic. Taoismul a și numit golul începuturilor *oglindea*³⁸. Cosmogoniile străvechi identifică oglinda cu apele primordiale, la numeroase popoare³⁹. Iar dacă ne gîndim bine, omul, cea mai importantă creatură din univers, s-a ivit pe lume printr-un act narcisiac al zeilor sau al lui Dumnezeu. Este un adevăr binecunoscut că Biblia spune că Dumnezeu a creat omul *după chipul și asemănarea sa*⁴⁰. Iar pe Eva, după chipul și asemănarea lui Adam. Pitagora a conceput creația ca ieșire a lui Unu din sine prin dublare, apoi multiplicare. Platon imagina un univers structurat simetric, prin răsfrîngere în oglindă: lucrurile sînt *copiile, umbrele ideilor*, care sînt realitățile prime. *Spirit și materie, suflet și corp* sînt alte ipostaze ale simetriilor speculare. Arta însăși a fost corelată cu legea oglinzii. Pînă în secolul al XIX-lea, a predominat conceptul de *mimesis*⁴¹. Eugen Lovinescu și-a întemeiat teoria evoluției civilizațiilor pe principiul *imitației*, preluat de la francezul Gabriel Tarde⁴². Un cercetător mai recent, Cristian Moraru, încercînd să întemeieze o "poetică a reflectării", conchidea că tocmai ceea ce se opune *mimesis*-ului aparține tipului Narcis. În realitate, atît *logosul mimetic*, cît și *logosul narcisiac* sînt fețe complementare ale aceluiași fenomen specular încifrat în mitul lui Narcis. (cf. Cristian Moraru, **Poetica reflectării**, Ed. Univers, București, 1990, p. 37-38). Și se poate continua...

(Va urma.)

NOTE

¹ Cf. Agatha Grigorescu-Bacovia, **Poezie sau destin**, III, George Bacovia. Ultimii săi ani, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 86.

² Eugen Simion, **Cartea Oltului**, în "România literară", nr. 19, 1969.

³ Ion Caraion, **Bacovia**. Sfirșitul

continuu, Editura Cartea Românească, București, 1977, p. 24.

⁴ În afara lucrărilor citate, mai amintim: Agatha Grigorescu-Bacovia, **Bacovia. Viața poetului**, E.P.L., București, 1962; **Poezie sau destin**, Editura Eminescu, București, 1971; Mihail Petroveanu, **George Bacovia**, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 1972; Gheorghe Pătrar, **Bacovia și Bacăul**, Bacău, 1977; G.D. Apostol, **Prietenii (Amintirea marelui poet)**, în "Ateneu", an. III, nr. 9, sept. 1966, p. 2; Constantin Călin, **Ideea de Bacău**, în "Ateneu", an. XVIII, nr. 3 (147), sept. 1981, p. 10-11; **Alte locuri**, în "Cronica", nr. 38, 1981, p. 3; **Fragmente despre Bacovia**, în "Sinteze", anii VII-IX, supliment cultural al ziarului "Deșteptarea" din Bacău, serial despre viața poetului și despre locurile natale etc.

⁵ Ion Barbu, **Poetica domnului Arghezi**, în *Versuri și proză*, Editura Minerva, București, 1970, p. 206.

⁶ Croce și-a publicat prima **Estetică** în 1900-1902. M. Dragomirescu, în 1894, publica **Critica științifică și Eminescu**.

⁷ Cf. Marcel Proust, **Eseuri**, Editura Univers, București, 1981, traducere, prefață și note de Irina Mavrodin.

⁸ Gaëtan Picon, **L'écrivain et son ombre**, Gallimard, Paris, 1953; ed. rom. la Univers, București, 1973, p. 8.

⁹ Maurice Blanchot, **Spațiul literar**, Editura Univers, București, 1980, p. 20.

¹⁰ Gaëtan Picon, **op. cit.**, p. 8.

¹¹ **Ibidem**, p. 15.

¹² "Scriu precum vorbesc cu cineva, pentru că-mi place această îndeletnicire." (Interviu cu I. Valerian, 1927, în G. Bacovia, **Opere**, Editura Minerva, 1978, prefață, antologie, bibliografie de Mihail Petroveanu, text stabilit și variante de Cornelia Botez, p. 424.)

¹³ Ne-o spune Agatha Grigorescu-Bacovia, care ține să precizeze: "Este poate poetul din literatura română care a lăsat cel mai puțin material de elaborare" (**Bacovia. Viața poetului**, **op. cit.**, p. 45).

¹⁴ Cf. Gilbert Durand, **Structurile antropologice ale imaginarii**, Editura Univers, București, 1977.

¹⁵ Theodor Codreanu, **G. Bacovia**, în *Provocarea valorilor*, Editura Porto-Franco, Galați, 1997, p. 87.

¹⁶ Cf. George Munteanu, **Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici**, E.D. și P., București, 1972, ediția a II-a în 2 vol., Editura Porto-Franco, Galați, 1994; **Hyperion**, I. **Viața lui M. Eminescu**, Editura Minerva, București, 1973.

¹⁷ Ion Barbu, **op. cit.**, p. 206.

¹⁸ Luis de Góngora y Argote, **Polifem și Galatéea**, Editura Univers, București, 1982, p. 140. Traduceri, comentarii și interpretări de Darie Novăceanu.

¹⁹ Tudor Vianu, **Dubla intenție a limbajului și problema stilului**, în *Arta prozatorilor români*, I, Editura Minerva, București, 1966, p. 11-19.

²⁰ Jacques Lacan, **Le séminaire**, II, Seuil, Paris, 1978.

²¹ Vezi și Otto Rank, **Don Juan. Une étude sur le Double**, Edition Denoël et Steel, Paris, 1932, ed. rom. la Institutul European, Iași, 1997, p. 65.

²² Apud Otto Rank, **op. cit.**, p. 72.

²³ Cf. Zina Molcuț, **Simbolismul european**, II, Editura Albatros, București, 1983, p. 386.

²⁴ Fernando Pessoa, **Ploaie albă**, Editura Univers, București, 1980, p. 90.

²⁵ În antologia Zinei Molcuț, **op. cit.**, I, p. 219.

²⁶ Louis Lavelle, **L'erreur de Narcisse**, Grasset, Paris, 1939.

²⁷ Paul Valéry, **Fragments du Narcisse**, în *Charmes*, 1922, trad. rom. de Ioan Matei.

²⁸ Apud Otto Rank, **op. cit.**, p. 79.

²⁹ A se vedea și eseul lui Edgar Papu **Narcis în artă**, în "Ethos", an. I, nr. 4, 1944, Iași-Alba-Iulia, p. 401-406.

³⁰ Vezi comentariile lui Otto Rank, **op. cit.**, p. 91.

³¹ Cf. Mihai Cimpoi, **Narcis și Hyperion**, Editura Literatura artistică, Chișinău, 1979, 1986; Editura Junimea, Iași, 1994.

³² Camil Petrescu, **Noua structură și opera lui Marcel Proust**, în *Teze și antiteze*, Editura Minerva, București, 1971, p. 21.

³³ **Ibidem**, p. 27.

³⁴ Lucian Blaga, **Zări și etape**, Editura Minerva, București, 1990, p. 105.

³⁵ **Ibidem**, p. 102.

³⁶ Tudor Vianu, **Poezia lui Eminescu**, București, 1930.

³⁷ Apud Otto Rank, **op. cit.**, p. 38.

³⁸ Lao zi, **Cartea despre Dao și Putere (Dao De Jing)**, introducere, traducere din chineza veche și note de Dinu Luca, Editura Humanitas, București, 1993.

³⁹ Vezi lucrările semnate de Frazer, Eliade, Bachelard etc.

⁴⁰ Cf. Jakob Böhme, **Aurora sau răsăritul care întrezărește**, E.Ș., București, 1993, cap. VI, p. 112-116.

⁴¹ A se vedea cartea lui Erich Auerbach, **Mimesis**, E.P.L., București, 1967.

⁴² Eugen Lovinescu, **Istoria civilizației române moderne**, E.Ș., București, 1972.

Felicia CENUȘĂ,
Institutul de Literatură
și Folclor al A.Ș.M.

ORGANIZAREA MATERIALULUI NARATIV ÎN NUVELISTICA LUI VLAD IOVIȚĂ

Dinamica dezvoltării prozei în literatura română postbelică din spațiul basarabean relevă efortul scriitorilor pentru constituirea unor modele narative proprii care vizează atât construcția scrierilor, cât și o anume modalitate de percepere a realității. Nuvelistica marchează existența acelui filtru al prozei scurte prin care și-au trecut uneltele și substanța epică majoritatea romanțierilor basarabeni. Exercițiile de stil, caracteristice desfășurării de spații restrânse, privesc atât abordarea unei materii narative variate, cât și experimentarea mai multor modalități de prezentare a acesteia.

Autor al volumelor de nuvele: **Rîsul și plînsul vinului** (1965), **Trei proze** (1971), **Dimitrie-Vodă Cante-mir** (1979), **Dincolo de ploaie** (1979), Vlad Ioviță este unul dintre exponenții tradiționalismului în faza lui modernă¹.

Debutul său literar, ca de altfel și al multor scriitori din generația sa, a fost realizat într-o manieră tradițională. Nu-i sînt străine lirismul dens, parabola, alegoria, simbolul. Personajele, în mare, sînt țărani simpli, sfătoși, niște "bonus pastori" sămănătoriști, conservatori ai tradiției milenare. Un exemplu concludent este moș Căprian din **Rîsul și plînsul vinului**, desprins parcă din cohorta țăranilor sadovenieni de la Hanu-Ancuței, sau un badea Cireș ori un moș Mihail din proza lui Ion Druță: *un*

bătrîn cu pletele albe, fruntea umilă, ochi de jar, barbă lungă și răvășită, un spirit socratic, care păstrează în tainele sufletului său vorbe cu tîlc, povățuitoare și aspre, vorbe pornite de la inimă.

Spre deosebire însă de alte scrieri din anii '60, nuvelele lui Ioviță se remarcă prin specificul lor narativ. Este vorba de anume de perspectiva mai puțin obișnuită în proza acelor ani prin care autorul s-a gîndit să prezinte faptele și personajele sale. Lumea este văzută prin prisma *ocheanului întors*, totul este înregistrat ca într-un film în care imaginile sînt privite de la o parte. O asemenea viziune, *du de-hors* (Tzvetan Todorov), din exterior, detașată și uneori impersonală, are ca primă consecință menținerea narațiunii într-un singur plan, cel de suprafață, al senzațiilor vizuale. Alături de contemplație, această perspectivă conferă narațiunii o alură obiectivă (chiar dacă unele intruziuni auctoriale sînt sesizabile la nivel de relatare; puține, în fond, acestea acordă expresivitate reprezentării). Fără a opune narațiunii propria opinie, naratorul extradiegetic transcrie faptele vieții prozaice. El nu mai e un povestitor, ci mai degrabă un *aparat de înregistrare*. Arta sa se manifestă în alegerea scenelor, în *montajul* narațiunii, cititorului revenindu-i sarcina de a *aprecia, de a simți, de a judeca*, cum ar spune R.M. Albérès². Ca și la o serie de scriitori americani care au experimentat această tehnică a realismului obiectiv în scrierile lor (Dos Passos, Hemingway), la Ioviță preponderente sînt dialogurile, faptele și gesturile. Asemenea acestora, el nu transferă întotdeauna emoțiile și gîndurile sale personajelor, ci mai degrabă face o descriere obiectivă a comportamentului lor, o "stenogramă" a discursurilor lor. Stilul este cel al cinematografului, unde vorbesc doar imaginile și dialogurile. Semnificația secvențelor narative, reflecțiile pe care le suscită sînt lăsate pe seama lectorului.

Originalitatea scriitorului, deri-

vată din prozele sale de mai târziu, constă în "alterotropism", cum s-ar exprima Alex. Ștefănescu. Asimilînd și adoptînd o serie de modele, el își elaborează propriul model. În nuvelele sale distingem o serie de tehnici narrative, pe larg utilizate în proza modernă, precum sînt: fluxul de conștiință, narațiunea subiectivă (scrierea la persoana întîi), punctele de vedere diferite asupra aceluiași eveniment epic, dialogul hemingwayan. Pe lîngă acestea, se cere menționată autohtonizarea practicilor neorealismului italian în proza din spațiul basarabean. Caracteristicile lui de bază pot fi rezumate la descrieri simple, fără "floricele de stil", experiența directă, caracterul autobiografic ce oferă scrierilor un înalt grad de autenticitate. Mai mult, loviță încearcă să-și debaraseze scriitura de tot ceea ce ar putea constitui un balast de natură meditativă, fapt ce conduce la conținutul concis al scrierilor. Într-un interviu solicitat de Serafim Saka autorul remarcă: "Durerea, oricît ar fi de mare, gîndul, oricît ar fi de înaripat și profund, și chiar situația, cît de epică ar fi ea, nu are nevoie de tone de cuvinte și spații nelimitate pentru a se întrupa artistic"³. Laconismul este o caracteristică esențială a neorealismului, dezvoltînd cu precădere genul scurt narativ și mai puțin romanul.

Un punct de referință al prozei neorealiste este interesul pentru problematica omului obișnuit, a dramelor sale existențiale. Astfel, în nuvela **Dincolo de ploaie** autorul încearcă a face o "saga" a omului simplu, plasat într-o narațiune cursivă și sobră. Lucrarea este scrisă la persoana a treia, dar care nu este altceva decît o deghizată povestire la persoana întîi, realizată din perspectiva naratorului creditabil, adică autorul. Anume această introducere directă în spațiul narațiunii a însuși autorului, a experienței sale de viață, a caracterului autobiografic acordă scrierii credibilitate.

Nuvela **Dincolo de ploaie** pare

a fi un *film scris*, un scenariu alcătuit din fragmente disperate, legate de laitmotivul ploii care curăță ecranul memoriei, pregătindu-l pentru prezentarea altor secvențe ("Priveam ploaia, priveam dincolo de ea"). Puse cap la cap, fasciculele narrative formează în ansamblu o semnificație profundă, pentru că scrierea nu este altceva decît relatarea fragmentară a existenței protagonistului, Vaniuța Milionarul. Un atare fel de structură demonstrează că pentru narator existența, propria lui existență, nu constituie o unitate în care s-ar putea stabili o durată sau o continuitate, ci un ansamblu de discontinuități, oferite de trăirea lor intimă.

Aserțiunea de mai sus e valabilă și pentru nuvela **Dans în trei**. Descripțiile de mediu prezentate laconic sînt puține, iar cele de analiză psihologică aproape că lipsesc. Fascicolul de lumină al amintirii e concentrat în exclusivitate pe gesturile și atitudinile personajelor. Altfel zis, psihologia scrierii este hermetizată, închisă în gesturi și comportamente, universul uman puțînd fi dedus din această operație. Trama narativă a nuvelei se produce prin confruntarea planurilor temporale, în funcție de memoria involuntară a personajului narator, Hadibadi. Fabula o constituie aventura relațiilor dintre Magdalena, tînașa dansatoare, și Hadibadi, Grig – colegii săi și Nic. Nic., profesor de dans. În această scriere autorul folosește tehnica punctelor de vedere diferite, a perspectivelor narrative, tehnică ce contribuie la înnoirea formulelor estetice ale narațiunii din literatura basarabeană. Riscînd un paradox, am putea afirma că nuvela este scrisă utilizîndu-se formule ale relativismului modern. Ea nu urmează drumul clasic, tradițional, al narațiunii succesive, ceea ce conduce spre dificultăți la povestire. Ca și Camil Petrescu, în romanul **Patul lui Procust**, dar cu succese mai modeste, Vlad loviță abordează tema iubirii și a intelectualului. Personajele însă se definesc

mai mult prin comportament decât prin comunicare. Și în plan erotic, și în cel social, ele au o existență paralelă. Hadibadi – naratorul este un punct de intersecție dintre celelalte personaje. Toate disensiunile sale cu lumea exterioară sînt interiorizate și redată literal sub forma fluxului de conștiință, tehnică narativă prezentă cu ostentație în proza modernă, care are capacitatea de a prezenta viața interioară în ficțiune, *a mima mișcările psihice* și cursul sinuos al *gîndurilor spontane*⁴.

O transformare și o rescriere în accepție modernă a basmului crengian **Ivan Turbincă** este nuvela **Se caută un paznic**. Însuși autorul notează acest fapt în subtitlu: "nuvelă cinematografică după povestea lui Ion Creangă **Ivan Turbincă**". Lucrarea este o *scriere în replică* la basmul crengian, o scriere de *gradul al doilea* ce derivă dintr-un text preexistent, cum ar spune Gerard Genette. O astfel de percepție a scrierii presupune o dublă lectură – textuală și memorială – ghidată în același timp de ceea ce M. Riffaterre numește *la trace de l'intertext*⁵. Intertextualitatea este externă, întrucît se raportează un text la altul sau la *textul lumii* și are mai mult un suport social decât literar.

Dacă în **Ivan Turbincă** paznicul se află la poarta raiului spre a nu permite să intre necredincioșii și necurații, în nuvela lui Ioviță el este căutat: să nu fugă sfinții din el. ("Trebuie să găsim, – stăruia sfîntul Petru, – altfel o să ne pomenim într-o bună zi cu toți sfinții fușiți din rai"). Asociindu-ne opiniei criticului de artă Victor Andon, considerăm *raiul* prezentat de novelist drept o parodie a regimului brejnevist. Raiul nu e altceva decât spitalele de psihiatrie sau închisorile unde erau internați cei care nu se supuneau canoanelor totalitare.

Derivarea textului lui V. Ioviță din cel crengian e mai mult de ordin descriptiv decât intelectual. Nuvela se desfășoară în regim ludic, fiind dirijată de intenționalitatea creatoare a scriitorului.

Repertoriul prozei lui Vlad Ioviță mai cuprinde nuvelele: **Un hectar de umbră pentru Sahara**, care se impune ca *una dintre cele mai bune proze contemporane*⁶, scriere realizată la persoana a treia cu narator extradiegetic, **Friguri** ș.a.

Deși a scris mai mult nuvele, romanul nefiind un gen cultivat de el, Vlad Ioviță a contribuit substanțial la modernizarea prozei noastre tradiționale, prin eludarea (deși nu completamente) a formulei lirice și fructificarea tehnicilor realismului obiectiv, ale neorealismului.

NOTE BIBLIOGRAFICE

¹ Alexandru Burlacu, **Critica în labirint**, Chișinău, 1997, p. 101.

² R.M. Albérès, **Istoria romanului modern**, București, 1968, p. 340.

³ Serafim Saka, **Aici și acum**, Chișinău, 1976, p. 43.

⁴ Michel Zeraffa, citat după: **Terminologie poetică și retorică**, Iași, 1994, p. 71.

⁵ Michel Riffaterre, citat după: Smaranda Vultur, **Infinitul mărunt**, București, 1982, p. 13.

⁶ Mihai Cimpoi, **Nostalgia spațiului epic** // "Caiete critice", nr. 3, 1996, p. 60.

Daniel PIȘCU
Brașov

PER AMOREM – O ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE ÎN VERSURI

MARIN PREDA
MARELE UNU

Cel mai iubit
dintre scriitorii
învățați la școală –
ca o legendă.
El era Morometele apoi.
Întreg.
Înțeleg –
și eu pățisem la fel –
de ce râdeau cei
din satul său
că purta ochelari
cînd era mic.
Și mare.
Filozof
atavic
anarhic
autodidactic.
Și în scrisul său
totul are un tact.
Vizibil cu ochiul liber.
Comportarea lui
(cum îl vedem la TV)
ca și vorbirea sa
erau un ocean
cînd pacific
cînd poticnit,
dacă nu, cel puțin
o Mare
o Mare Neagră. Pînă la urmă.

MARIN SORESCU
MARELE DOI

Ca și primul
în vorbire.

Dar ce scripire
 era în scrierile sale!
 (și în pictură –
 luminiță pură!)
 Am devenit
 “Căpitan la 15 ani”
 în poezie
 începînd să o scriu,
 descoperindu-i
 “Poemele” prezentate
 de G. Călinescu
 la “Balta” (cooperativa
 de consum – magazinul
 din satul Rîu Alb)
 De atunci
 am scris cîțiva ani
 “cu iz sorescian”
 cum mi se răspundea
 la nota redacției.
 L-am văzut o singură
 dată în carne și oase
 Firav, discret, eficient.
 Piese sale de teatru
 și mai ales
 “Liliecii” săi
 Încă miros nespuse de
 frumos.
 Ministru
 Fără portofoliu.
 În porte-feuille-ul său
 Caracterial.
 După moartea sa
 totul miroase a gol.
 Și pe hol, pe holul inimii
 mele
 care l-a iubit
 deși au fost alții
 ce au hulit
 Acum n-a murit.

CAMIL PETRESCU PROCUST-JUSTIȚIAR

A murit
 chiar cînd
 fusese primit
 la Academie.
 Socratician.
 Își vînduse
 biblioteca.
 Academician
 fără nici aproape un ban.
 Se juca și cu iei
 și cu ielele.
 Prozator, dramaturg,
 poet, filozof

al substanței,
substanțial demiurg.
Parcă l-aș fi cunoscut.
Toate scrierile sale
la super-laudativ
mi-au plăcut,
și nimic din tot ce a lăsat
nu mai intră în pat –
al lui Procust.
Deși era mai demult.

**DANIEL TURCEA
JUDECĂTOR (TACIT)**

Auzeam că de cancer
s-a dus.
Sus. Epifanic.
Entropic!
Microscopic
și la vedere.
Poetul Nichita
cu influența-i
dată de greutatea
literei sale
i-a făcut înmormîntare
Mică dar mare...
În/ durere. În/durare...

**GHEORGHE PITUȚ
PÎINE**

Nu se pitea
deloc în fața nimănui.
Era o pîine,
pită în
poezia sa
clară,
sinceră,
deschisă,
risipită.
N-a fost dus
în ispită!
Soarta i-a fost și lui
nescrisă.

**IOANID ROMANESCU
BĂIET**

Purta ochelari...
Parcă ar fi fost o
vioară care încerca
să se ascundă
în cutia-i...

De jena-i covârșitoare
ieșită dintr-o pudoare
de a nu deranja –
Modestie...
L-am văzut de
Cîteva ori jucînd
șah la "Cronica".
"Accentele" și celelalte
poeme, și cele
religioase mai ales,
nu vor rămîne-n pustie.
El e acolo
Dar prin lentilele-i
Fumurii,
privește dincoace,
din/ colo...
Pe cei vii.
Era cu adevărat ales!

AUREL DUMITRAȘCU
ÎNGER

Părul îi era de aur
nestemat
și mare și greu
și lung,
ca și poemele sale
oraculare, existențiale...
Teribil de tandru!
Oribil și penibil
totodată
că nu s-a găsit o gheață,
o gheață care
să-l fi ținut...
"Mesager" și Înger,
Ca și Labiș,
Coasa le-a făcut,
i-a obosit
de tineri
maculată
ca un fiș-fiș-fiș negru
în care era îmbrăcată.

Ianoș ȚURCANU
Chișinău

TOAMNĂ IEȘEANĂ

Lui Nichita Danilov

Toamna,
acest oraș
are tristețea ochilor
unui pușcăriaș.

Vîntul,
în valuri epileptice turbînd,
își sparge pieptul
de armură și granit.

Ploaia,
inundînd stradelele toate,
face repetiție
pentru singurătate.

În inimă,
unde sunam cîndva harpe,
simt o mușcătură înceată
de șarpe.

Un gînd mai vechi,
cu fruntea spartă,
îmi tîrîie iluziile
și o erată.

CĂUTAT DE INTERPOL

PRO-TV-ul a anunțat
că sînt căutat de INTERPOL.

Dacă vă imaginați
violente necruțătoare, spargeri de bănci,
ucigătoare înfruntări,
sînteți departe de realitate.

Dacă vă închipuiți
că sînt un Al Capone,
Bonie și Clyde, Jack Spintecătorul,
vă înșelați, domnilor!

vă înșelați, domnilor!
Totul e simplu:
un poem de-al meu,
alunecînd printre degetele
legii și ordinii,
a trecut frontierele,
a șocat prea multă lume,
iar unora
chiar le-a tăiat respirația.

Ei bine,
INTERPOLUL,
pornit pe urmele poemului,
a dat de 59/ 2 V. Lupu Street,
a înconjurat casa
cu indivizi îmbrăcați în negru
ce și-au ocupat pozițiile,
așteptînd semnalul de început
al atacului.

Dar am și eu
o metodă ultraeficientă:
în speranța să-mi păstrez intactă
libertatea de a crea
scriu un alt poem,
simplu și misterios
în care răul este răpus,
iar binele triumfă maiestuos.

Deocamdată,
indivizii de la INTERPOL
să afle la posturi.

POLITICĂ

Tăcerile nu pot trăi fără cuvinte,
pesimistul întotdeauna are credit
în orașul ce-și poate permite
o gură de aer și-atît.

Din nou, fără mare greutate,
cu orgoliul dat amanet,
trecem la bugetul de austeritate,
impus de FMI și parlament.

Bulevardele de soare inundate
și de păsări ce lumina ciupesc,
asemeni unor iubiri trădate,
nu ne mai ademenesc.

Foamea ne apropie de înțelepciune.
Nu mai sperăm la minuni.
Ni se prelungește existența pe lume,
asemeni unei ficțiuni.

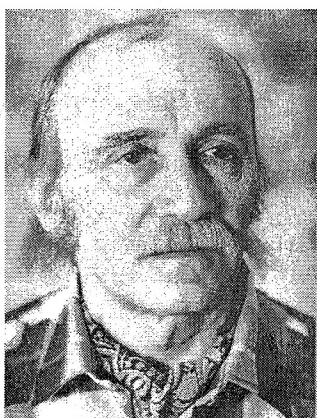
DESPRE DIFERENȚE, DIVERSITATE ȘI DIVERSIUNE

Interiorizată îndelung, in Justiția și suferința a lucrat, în literatura deceniilor trecute, în mod diferit: în cele mai multe cazuri a condiționat coborîrea în substraturile adînci ale unei culturi în care s-a urmărit descoperirea individualității creatoare a poporului, în altele, pe căi moderne ce țin de psihanaliză, în adîncurile sufletului uman. Un aspect, mai suscitant, l-a constituit tentația de a extinde șansele exprimării la hotarul dintre diferite genuri de artă.

Astăzi scriitorii își diversifică instrumentarul pe teren propriu, ca să spunem așa, în propria bătătură – literatura, “practicînd”, inclusiv critică literară, fapt explicabil, dacă e să ținem cont de varietatea literaturii în condițiile democratizării. Nu știu dacă meritul e strict al scriitorilor în acest caz. Mai degrabă nu, la fel cum nu e nici vina celor ce și-au croit drum în literatură într-un timp cînd aceasta se afla sub cupola sufocantă a ideologicului și a deznăționalizării. Descendent din acele timpuri, Gheorghe Vodă își privește astăzi retrospectiv itinerarul parcurs: *Am scris neîndoît puțin/ în vremi de triste și suspine./ Aveam cu brațele să țin/ smuls neamul meu din rădăcine.* În condițiile în care era ușor să fie considerat “disident” pentru un singur cuvînt, nu pentru o poezie sau un roman, scriitorii se regăseau uneori și în alte genuri de artă ce le ofereau o mai mare libertate de a spune, comunicabilitatea cu destinatarul confînd în primul rînd. Nevoia de comunicare cu cititorul și-a lăsat, firește, o amprentă, a epicității, și asupra poeziei timpului. Pe filonul epicului infiltrat în poezie și al poeziei infiltrate în arta cinematografică îl aflăm, la un moment dat, pe Gheorghe Vodă. Autor al mai multor cărți de versuri: *Zborul semințelor* (1962), *Focuri de toamnă* (1965), *Ploaie fierbinte* (1967), *Aripi pentru Manole* (1969), *Pomiul dulci* (1972), *Valurile* (1974), *Rămii* (1977), *Inima alergînd* (1980), *La capătul vederii* (1984), *De dorul vieții, de dragul pămîntului* (1983), *Scrieri alese* (1988), *Viața pe nemîncate* (1999) el este și regizor al filmelor *Se caută un paznic* (1967), *Singur în fața dragostei* (1969) și scenarist al mai multor documentare. Cinematografia răspundea unei nevoi acute de experiență în artă, implicînd și spiritul de rezistență al neamului. Or, dialogul creatorilor era, cu ani în urmă, la fel de important ca și astăzi.

Cele mai interesante experimentări în cinematografie se făceau în Țările Baltice. Asume acolo Gheorghe Vodă și-a aflat “aliați”: filmele sale, ce s-au bucurat de un mare succes la public, sînt o dovadă că înnoirea gîndirii era mai ușor de înfăptuit la hotarul dintre arte, unde se produceau cele mai interesante fenomene ce țin de schimbarea mentalității și a receptivității publicului. Iar în condițiile unei cenzuri drastice, creatorului îi revenea o responsabilitate mult mai mare în viața de fiecare zi. De aici aspectul etic pronunțat al literaturii în totalitarism. Scriitorii basarabeni șase-și șaptezeciști au creat valori ce se înscriu în perimetrul acestui deziderat. Gheorghe Vodă nu e o excepție în acest sens. Făcînd parte din generația lui Liviu Damian, Ion Vatamanu, Grigore Vieru, Anatol Codru, Victor Teleucă, Dumitru Matcovschi, el s-a impus și prin volumul de poezie **Aripi pentru Manole**. Dintr-un spațiu limitrof, de frontieră, Gheorghe Vodă se referea la o dublă existență: cea dezvoltată și cea care rămînea nedevelopată. Spațiul intermediar, ambiguu dintre cele rostite și cele nerostite punînd stăpînire pe versurile sale, în care un loc important i se acordă parabolei, pîldei, fabulei. A te afla aici și altundeva înseamnă a locui pe muchia ficțiunii. Tot ce e mai interesant în scrisul lui Gheorghe Vodă începe din zona limitrofă comună a poveștii și a nespusului. Și Gheorghe Vodă și-a intuit zona propriului eu artistic și s-a aflat mereu în preajma acestui loc, încercînd să *împlinească celula literei de carte cu sensul vieții*.

Prezența sa activă în presă, acum și dintr-o altă perspectivă a limitrofului – ziaristica, confirmă un fapt: poezia este imposibilă fără percepția realului și fără o cunoaștere adîncă a umanului, scriitorul împlinindu-și destinul în viața cetății. E ceea ce poate fi mai firesc pentru un poet care vrea să rămînă onest față de sine și față de cititorul său. Iar anii trec. Ce au a face?

Gheorghe VODĂ

LA MAL

Mi-e secolul ajuns la mal
și eu nu sînt decît o rană.

Într-un imperiu de beton
eu m-am păscut numai pe mine,
ținut o viață în pripon,
drogat de fabrici și uzine.

Și tot ce-a fost a asfințit,
în cartea ce mai stă deschisă
cerneala a îngălbenit
cu tot cu fericirea scrisă.

Și tot ce-avusem am pierdut,
un rai călcat de roți în goană
și eu în el, copil, căzut
de lîngă maica din icoană.

M-ar vindeca numai un cal
și-un fir de iarbă din poiană,
cînd secolu-i ajuns la mal
și eu nu sînt decît o rană.

Lăsați-mă să strig la cer,
la Dumnezeu cel de tată,
în el mai cred, în el mai sper,
pe lumea asta înșelată.

DOMNUL PASĂRE LA GALAȚI

Ce să vă spun?
Nu e dulce frunza verde.
Dunărea nu se limpezește.
Uzinele nu produc nouri de ploaie.

Părintele Jechiu nu mai este.
Editura "Porto-Franco"
acordă premii pentru poezie.
Ce să vă spun?
Pretutindeni primăvara
primele încep să zboare
muștele.
Ca peste tot,
cîinii joacă sincer
spectacolul democrației,
spectacolul libertății.
Ce să vă spun?
La Galați a înflorit magnolia.
Sfîrșitul continuă.

DE DOR

Mînzul vîntului pe drumul de țară.
Firul de susai să-mi țină de dulce.
Izvorul la care să-nvăț dăruirea.
Cîinele de dorul meu rostogolindu-se.
Albina cu acul durerii dintii.
Și mama, și tata,
și fratele, și surorile,
în straiele lor albe de duminică,
și eu copil în mijlocul lor,
mie lumea din nou
aparținîndu-mi.

POEME NESCRISE

Pe cînd cuvîntul era lacrimă
și lacrima cuvînt era,
cele mai sincere poeme
nescrise vor rămînea.

CONDIȚIE UMANĂ

Va trebui să mor,
ca să aflați cînd m-am născut,
ca să-mi vedeți portretul,
să-mi citiți biografia,
să auziți adevărul despre mine.
Numai așa
vă veți aminti de mine,
trăitul.
Cînd veți păși
peste prăpastia absenței mele.

Alexandru BURLACU
Chișinău

MODELE PREZUMTIVE ÎN ROMANUL LUI C. STERE

În perioada interbelică romanul are o evoluție impresionantă. Căutările iau amploare și se diversifică. Este timpul când romanul românesc devine cu adevărat un gen proteic. Experimentări spectaculoase se efectuează în direcții și la niveluri diferite. În contextul dat, *În preajma revoluției* de Constantin Stere – din mai multe puncte de vedere – reprezintă o probă revelatoare. Romanul concurează cu multe alte texte de această factură și este, de bună seamă, "contribuția cea mai însemnată a Basarabiei în literatura noastră" [1, p.119]. Remarca lui Pompiliu Constantinescu, făcută la apariția primelor două volume ale grandioasei construcții, exprimă un adevăr incontestabil. Oricare ar fi însă atitudinile criticilor de acum încolo, nimic mai valoros decât acest roman-fluviu Basarabia n-a dat. Nimic mai discutat în contradictoriu, atât la data apariției, cât și pe parcursul nenumăratelor re-lecturi ale operei. Romanul lui Stere a avut parte de elogiile și contestările, reinterpretările și reconsiderările celor mai distinși critici ai epocii. Oricum, în anii '90, interesul deosebit pentru acest roman se explică atât prin motive extraliterare, cât și prin cele de natură să elucideze esența adevărată a unui roman, în linii mari, fără precedent în literatura română, cu largi și multiple relații intertextuale.

O ipoteză, pe cât de temerară pe atât și de hazardată, dar și interesantă, în anumite momente chiar productivă, emite Corin Braga care, privind romanul din perspectiva evoluției fenomenului literar, consideră că *În preajma revoluției* prefigurează întrucitva paradigma romanului post-modern. Romanul lui C. Stere a reprezentat în epoca interbelică "o apariție

necanonică, din toate punctele de vedere: genologic, naratologic și stilistic, ceea ce a atras previzibila ei marginalizare. Astăzi, conflictul dintre roman și memorii pare o dispută oarecum futilă de încadrare tipologică ce reflectă obsesia modernistă pentru categorisire. Ideile de impuritate a registrelor, de "tulburare a seninătății" auctoriale, de "grabă narativă" opusă "răbdării epice" și-au pierdut relevanța odată cu impunerea canonului post-modern" [2, p.24]. Paradigma post-modernă a romanului neglijează distincția dintre realitate și ficțiune și condamnă amestecul lor. Pentru romanul post-modern realitatea este textul însuși. "În lipsa instrumentelor care să-i permită să teoretizeze statutul literaturii non-ficționale, subliniază Corin Braga, Stere se apără invocând teoria (derivând dintr-o psihologie pozitivistă) artei ca generalizare și tipizare a realității (invocată și de un Rebreanu)" [2, p.24]. Criticul aduce o mărturisire a lui C. Stere foarte elocventă în acest sens: "Acest roman nu este o autobiografie și nici măcar biografia unui alter ego. Vania Răutu nu sînt eu, iar viața lui intimă nu are nimic comun cu a mea. Este adevărat că am utilizat amintirile mele, cum ar face orice scriitor. Dar experiențele mele personale au fost selecționate, condensate, grupate și stilizate în jurul personajului principal numai în scop de a da o iconă a realității și fără nici un alt raport cu persoana mea... Totul e ficțiune și totul e realitate. Invenția artistului este și ea în strînsă legătură cu experiența artistului. Ficțiune pură nu cred să existe. Totdeauna ficțiunea își are rădăcini în realitate și pornește de la datele reale, amplificîndu-le și depășindu-le... Iar între acțiunea personajului și epoca și mediul înfățișat va exista totdeauna o relație de reciprocă explicare, pentru ca ficțiunea să se transforme în realitate. Sau, mai precis: pentru ca realitatea să existe în ficțiune". Această pe alocuri contradictorie autoapărare nu i-a convins pe critici. Se știe că un narator "este prin modul intim de organizare a viziunii o personalitate distinctă de eul social și că unicul criteriu valid este cel al coerenței interne a discursului, determinată de funcția ce i se atribuie. Cum Stere însuși nu și-a gândit manuscrisul în

termenii unei depozitii istorico-juridice, continuă Corin Braga, ci în cei ai unei mărturisiri literare, are mai puțină importanță pentru literaritatea textului condiția lui de *fiction* sau de *non-fiction*. Chiar dacă pe contemporani alegoria cu cheie străvezie îi putea deruta, omologia lumii românești cu realitatea nu are nici o relevanță, atîta vreme cît prima devine o *istorisire* a celei de a doua. Este greu și în fond inutil (într-o lectură fenomenologică) de demonstrat dacă epicul desenează o construcție imaginară sau calchiază experiența reală, pentru că în ambele cazuri funcționează oricum un principiu restructurant impus de viziunea internă a autorului, principiu care face ca nici măcar memoriile declarate ca atare să nu se confunde cu un document istoric" [2, p.24]. Acuzările ce i se aduc lui Stere în cazul penetrării abuzive a graniței dintre realitate și literatură sînt de natură să demonstreze că într-un fel nici Dante n-a procedat corect cînd își introducea în "infern" dușmanii săi politici.

Pentru cititorul de astăzi cheia personajelor, oferită de istoriografia literară, nu mai are importanța de odinioară, dar este curioasă această listă de nume, identificată de contemporanii lui Stere. Astfel, Vasile și Sică Credință = Ion și Sofia Nădejde, Vasile și Margot Gârlă = soții Baltă, Ciorbadgioglu = G. Ibrăileanu, A. Vădrăjcan = D. Pătrășcanu, Raul Dionide = Georges Diamandy, N. Șoltuz = N. Qui-nezu, Al. Temistoclides = Al. Philippi-de, Jean Lascaride = I. Cantacuzino, Gherasie Bivolaru = Al. Bădărău, Aurel Cernea = Din Greceanu, Demetru Jonea = N. Gane, D. Crășneanu = Ionel Brătianu, Knix = Leopold Hax, Ilie Turcu = Ion Botez, Sidonia Alexe = Izabela Sadoveanu-Andrei, Gh. din Suceava = Gheorghe din Moldova, M. Pădureanu = M. Sadoveanu, Gr. Popalogueanu = G. Topârceanu, Dionisie Partenie = M. Sevastos, M. Nastia = M. Pastia, Gh. Chiricuță = Niță Pițurcă, Gh. Războiu-Vrânceanu = C. Dobrogeanu-Gherea, Bran Carotî = N. Mortun, Toni Baclava = Toni Bacalbașa, Toni Osmanli = I. L. Caragiale, Cristophor Arghir = N. Iorga, Nitza Vasilescu = Tache Ionescu, T. T. Floru = P. P. Carp, Carol Peters = Petre Pani, Filip Dressu = N. Fleva, Petre Rășinar = Octavian Goga, Ipolit

Mircescu = T. Maiorescu etc.

Indiferent de paradigma, fie ea modernistă sau postmodernistă, în care este încadrat romanul, perspectivele de abordare sînt efective în ambele cazuri.

Cu referire la specificările lui C. Braga este cazul să precizăm că "dominanta literaturii moderniste este epistemologică. Aceasta înseamnă că literatura modernistă naște întrebări cum ar fi: Ce este cunoscut? Cine cunoaște? Cum cunoaște? Și cu ce grad de certitudine? Cum se transmite cunoașterea de la un cunoscător la altul și cu ce grad de fidelitate?", în timp ce "dominanta literaturii postmoderniste naște întrebări cum ar fi: Ce este o lume? Ce fel de lumi există, cum sînt ele constituite și prin ce se deosebesc?... În ce mod există un text și în ce mod lumea sau lumile proiectate de el? etc." [3, p.254-255].

Vom încerca să urmărim "capacitatea modelatoare a valorilor perene" [4, p.8] și să decelăm modelele literare în romanul lui Stere, unele dintre ele relevante deja de critica literară. O analiză a modelelor necesită în cazul romanului *În preajma revoluției* schimbări de perspectivă în funcție de realitățile naratoriale ce se modifică de la un volum la altul. Sondarea modelelor se va efectua nu atît în direcția relației textului cu realitatea, cît în planul relației textului cu alte texte.

Se știe că *În preajma revoluției* acoperă o perioadă de o jumătate de veac, din a doua parte a secolului trecut pînă la începutul secolului XX. Primele cinci volume - vol. I. *Smaragda Theodorovna*; vol. II. *Copilăria și adolescența lui Vania Răutu* (1931); vol. III. *Lutul* (1932); vol. IV. *Hotarul* (1933); vol. V. *Nostalgia* (1934) - modelează realități din Rusia, celelalte trei - vol. VI. *Ciubărești* (1935); vol. VII. *În ajun* (1935); vol. VIII. *Uraganul* (1936) - țin în general de "patria ideală", România. Realitățile naratoriale pe parcursul celor opt volume suferă metamorfoze substanțiale. În funcție de spațiu și timp "memoria epică" (P. Constantinescu) îi oferă din abundență lui C. Stere un model literar sau altul. Simplificînd mult, imagologia acestor

două civilizații (culturi), dictează predominanța modelului literar rusesc sau a modelului literar românesc în această amplă construcție romanescă. De fapt, modelele se află la tot pasul și se găsesc la suprafață. Situația aceasta e atât de evidentă, încât nu a fost luată în seamă, se pare, de nimeni. Ceea ce nu înseamnă că faptul este accidental și lipsit de orice interes și valoare. În pofida nenumăratelor evidente, unele abateri de la regulă se atestă, spre exemplu, în transfigurarea realităților basarabene. Astfel, N. Manolescu face o observație exactă în acest sens despre popa Vasile, un bețiv, "care aleargă călare prin sate, spărgînd casele gospodărilor și crezîndu-se Suvorov". Ciudat fapt, dar "ca să fie adus la botezul lui Vania Răutu, trebuie hăituit și adus cu arcanul de armata slujitorilor boierești, organizată după toate regulile strategiei militare, smintitul popă (reminiscența din Creangă), cu barba în vînt, numai în cămașă și izmene, e legat buștean și aruncat într-un șaraban din care "pornește un răget de fiară feroce", apoi udat cu numeroase găleți de apă, în fine ținut sub cheie pînă la botez, într-o cameră specială a conacului" [1, p. 234].

În definirea romanului critica a fost și ea tentată să identifice la orice pas modelul prezumtiv. Începînd cu Octav Botez romanul este comparat mai întîi din punctul de vedere al specificității genului cu *Jean Christophe* al lui Romain Rolland (pe atunci cartea zilei) și *Wilhelm Meister* de Goethe. Și aceasta nu pentru că Stere în repetate rînduri și-a exprimat admirația pentru aceste opere. De altfel, referințele la operele lui R. Rolland și Goethe devin chiar în epocă un loc comun al criticii, argumentele fiind de prisos. Iată o mostră: "Acest miracol de creație vie, notează Ș. Cioculescu, nu se poate înțelege decît ca o gestație lungă și o naturalețe înceată, de decenii, precipitată astăzi în forme desăvîrșite... Construcția în beton armat a biografiei morale a eroului e mult superioară epic evanescentului Jean Cristophe... Se simte superioritatea experienței trăite asupra experienței închipuite, prioritatea realului asupra idealului" [Apud 5, p. 557]. Pompiliu Constantinescu surprinde "însușirea esențială a romancierului

Stere". Aceasta nu ar fi "liniștea povestirii" (acel "clasicism" de care va vorbi Cioculescu), nici psihologismul. I se pare că "însușirea particulară a romancierului Stere este deci memoria epică", acea capacitate de a surprinde în tipologia lor genuină și irepetabilă personajele, oricît de episodice ar fi ele. Stere nu ar fi înrudit nici cu Balzac, nici cu Zola, nici cu Dickens, nici cu Dostoievski, nici cu Proust, cum s-a afirmat în nenumărate rînduri. "Formația sa literară este, cu siguranță, legată de epica rusă, dar exclusiv de cea tolstoiană. Asemănarea dintre *În preajma revoluției* și *Ana Karenin* se impune firesc, în ceea ce am numit memoria epică. După cum în romanul lui Tolstoi, în jurul unei drame morale, se conturează o întreagă societate, în jurul destinului lui Vania se ntretaie cîteva sute de personaje" [Apud 5, p. 574]. Bildungsromanul începe ca atare cu volumul al doilea cu *educații sentimentale*, cu probleme dintre *părinți și copii* (ca la Turghenev). În formația protagonistului dragostea maternă e înlocuită cu dragostea unei simple țărance de pe moșia lor. Apoi elev, licean "copilul minune" devine la Chișinău un narodnic convins. De aici – la penitenciarul de la Odesa. Vania Răutu trece școala vieții în infernul siberian pînă devine deputat, om politic în țara mult visată. Odiseea existențială a protagonistului își află modele literare dintre cele mai neobișnuite. Astfel, Vania Răutu este, pînă a se întoarce din Siberia la Năpădeni, un Ulise, dar și un Don Quijote, un cavalier rătăcitor, dar și un Don Juan involuntar, chiar și un Cain la înecul fratelui mai mic.

Remarcabilă în acest sens este galeria de portrete. Iorgu Răutu, boier basarabean și erou principal al primului roman; popa Vasile, preotul satului, care prezintă din cînd în cînd violente tulburări alcoolice; Azic cîrciumarul, Aristide Nicolaevici Brezô, gentilom *compagnard*; Vasile Petrovici Bartic, Harpagon basarabean; baronul August Milbrey von Pfälzer-Gröner zu Holsform, care face copii cu toate femeile de la curte, madame, boieri ruginiți, Gaspar Gasparovici Nazarian, zis și Gazeta etc., etc., etc.

Finetea descriptivă a lui C. Stere este adeseori comparată cu arta

portretistică a lui Tolstoi, Balzac ș.a. Vizitînd înalta societate basarabeană, Iorgu Răutu în "caleașca hodorogită" apare ca un Cicikov din *Suflete moarte*. Cel puțin, descrierile conacelor, ale figurilor pitorești amintesc mult de arta lui Gogol. George Călinescu, evidențiind vocația de portretist, precum și "enormitatea materialului uman", constată: "Nu există roman românesc în care să mișune atîta lume tipică și ai cărui pereți să fie acoperiți de un număr așa de copios de portrete. Galeria este imensă și arta pictorului magistrală prin simplitatea desenului și a culorii. În cîteva linii rezeși și gesturi fugitive omul este prezentat în toată realitatea lui sufletească, spre a fi readus mereu cu aceleași atribute organice" [1, p. 66].

Masa de creativitate, fapt ce îl impresiona pe Stere la Tolstoi, constituie caracteristica fundamentală a romanului *În preajma revoluției*.

Stere are și vocația de povestitor. Incontestabil că "în formula romanească aleasă instinctiv, remarcă Z. Ornea, naratorul s-a interpus integral – vorba lui Wayne C. Booth – pentru a ne povesti ceva în legătură cu istorisirea sa. Naratorul omniscient furnizează, la persoana a treia, cititorului toate informațiile utile despre erou (eroii), caracterul (caracterele) lui (lor). Vocea auctorială, în acest roman doric (după tipologia lui Nicolaie Manolescu), adică tradițional e tot timpul prezentă. Despre el narează, atotcunoscător, autorul (naratorul). Nu e nici obiectiv, nici impersonal, ci prezent în toată alcătuirea cărții, caracterizîndu-și eroul (eroii), relevă trăsăturile sale etice. "Autorul (care aici se confundă cu naratorul) este prezent în fiecare cuvîntare a oricărui personaj căruia i s-a conferit în indiferent care manieră, insigna credibilității" (Wayne C. Booth, *Retorica romanului*, Editura Univers, 1976, p.47). Romanul lui Stere nu-i o poveste despre cineva, ci despre sine însuși, despre procesul formației unui tînăr, în condiții neobișnuite, familiare, sociale și naționale. Iar tînărul erou era însuși autorul narator. Acel "eu" al unei povestiri, naratorul, este aici imaginea implicată a artistului. Nimic neobișnuit. În bildungsromanele, ca formulă romanească, autorul este implicat (*Buddenbrook* al lui Thomas

Mann e un exemplu mereu la îndemînă, întru totul pilduitor), adesea chiar prin sinceritatea mărturisirii. Sau, altfel spus, naratorul este purtătorul de cuvînt credibil al autorului. E deplin angajat și implicat. Rolul său nu se reduce la comentarea unor fapte și acțiuni ale eroului (eroilor), ci chiar în implicarea în această tramă" [5, p. 560-561].

Ion Negoîtescu și Mihai Cimpoi identifică "trei romancieri în roman-cierul Stere: unul al condiției umane propriu-zise, cel de al doilea al condiției subumane (al lumii penitenciarilor și satelor siberiene) și cel de al treilea al condiției supraumane (al firilor morale superioare). Artă romanească steristă excelează aîft în toate aceste trei sfere cît și în relațiile sau detașările dintre ele, în așezarea lor în contratema ce dă naștere contrapunctului simfonic. Stere nu face numai roman social (sau istorie socială, după cum își propune inițial), ci un roman psihologic, roman-poem, roman-eseu, întreaga uriașă construcție romanească vădînd un roman existențialist sau un roman tragic al condiției umane (subumane, supraumane) structurat concentric pe laitmotivul **lutului și neantului**" [6, p. 101-102]. Vorbînd despre însemnele moderne ale romanului, M. Cimpoi susține: "Timpul și spațiul (exterior și interior) sînt ca și cum personajele metafizice ale romanului-fluviu *În preajma revoluției*, din sfera eternului care regizează mișcarea și împlinirea destinelor pe scena foitoare a istoriei. Într-un cuvînt, Stere este un romancier total, topînd pictura de moravuri, documentul istoric, portretele tipurilor umane, observația psihologică, reflecția intelectuală, proiecția parabolică în poezia tragică a existenței umane. Strategia narativă este îndrumată manifest sau latent spre a manifesta motivele zădărniceii, comunului (lutului), neantului, eternului și energiei morale a omului care încearcă să înțeleagă rostul vieții și luptei pentru idealuri" [6, p. 102].

Nicolae Manolescu consideră că "nu este nici o îndoială că cele opt volume ale ciclului aparțin memorialisticii, în tradiția bogată a genului la noi (Negruzzi, Russo, Ghica, Alecsandri), prelucrată însă în roman, cu multe elemente de imaginație, după o proce-

dare de asemenea cunoscută de la Gh. Sion la Dumitru C. Moruzi și Radu Rosetti" [1, p. 233-234]. Odată cu acestea N. Manolescu accentuează: "O judecată mai dreaptă trebuie să ia totuși în considerare fiecare volum în parte, fiindcă maniera diferă izbitor de la unul la altul și o concluzie globală este dificil de tras" [1, p.234].

Cele mai multe comentarii prin prisma modelelor a suscitât vol. 1 *Prolog: Smaragda Theodorovna*. "Într-un volum (*Smaragda Theodorovna*), notează M. Manolescu, este cel mai aproape de formula epică a romanului tradițional. Viața la țară, pe moșia unui boier de tip vechi, precum Iorgu Răutu, cu tot pitorescul ei, cu figurile ei memorabile, constituie fundalul dramei casnice a eroinei principale, măritată la cincisprezece ani cu un bărbat de trei ori mai vîrstnic. Acest fundal ne amintește de Duiliu Zamfirescu, de *Suvenirile contimporane*, ale lui Gh. Sion, de romancierii ruși din secolul trecut..." [1, p. 234].

George Călinescu, îndepărtîndu-se de ipoteza biografică și privind lucrurile "dintr-un unghi literar", consideră romanul unul de tip tolstoian: "În linii generale opera dlui Stere este biografică, nu atît în faptele sale, cît în gîndirea ei, așa cum biografic este un roman tolstoian. În ea nu se vorbește atît de existența eroului ca atare, ci de modul cum ar fi înțeles s-o trăiască autorul" [1, p. 225]. Înaintînd pe această linie, criticul îi găsește un foarte ciudat model: "Opera dlui Stere are mare asemănare cu *Viața lui Benvenuto Cellini*. El l-arată doritor de a se construi în lumea fictivă, de a se descărca în scris de toate tribulațiunile sale omenești" [1, p. 225]. Și imediat remarcă: "Pentru cine cunoaște de aproape pe Swift, o apropiere de romancierul englez este iarăși cu putință. Dl Stere și-a simbolizat experiența sa de om în cîteva momente și cîteva figuri, adevărate sau fictive, nu importă. D-sa luptă apoi cu ele, le laudă, sau le nimicește, le batjocorește pînă la sînge. Autorul nu e obiectiv față de eroii săi, dar e totuși obiectiv literaricesc, ca Benvenuto Cellini, ca Swift, întrucît se obiectivează pe sine." [1, p. 225].

Cu referire la aceeași problemă a transfigurării personajelor.

În cîteva ipostaze Smaragda Theodorovna este o Ana Karenin, mai cu seamă în relații intime, în viața conjugală, în drama casnică. Din perspectiva aparențelor și esențelor Smaragda Theodorovna este o Madame Bovary. Dar în "momentul esențial (cînd la moartea fiicei ei Sonia Smaragda Theodorovna se convertește brusc din cauza remușcărilor, dintr-o fată cochetă în austeră stăpînă a Năpădenilor) este și el, mai degrabă stendhalian, asemănător cu criza doamnei de Renal din *Le Rouge et le Noir*" [1, p.234].

M. Cimpoi observă: "Ca într-o veritabilă epopee, nu găsim persoane oarecare, ci personaje urieșite în chip homeric, rabelaisian sau swiftian, acestea fiind învestite cu funcții de eroi de legendă, de opere sau personalități istorice: Iorgu Răutu este un uriaș, un Gulliver printre liliputani, un "urs"; Smaragda Theodorovna este o goetheană Mignonetta, apoi o *matroană* a județului; cucoana Anica Mesnicu este o *instituție*, lăutarul Lemeș e și el o *instituție socială*, părintele Vasile din Năpădeni este un Alexandru Machedon grotesc, vechilul Alexandru un *factotum*, Natalia Chirilovna o blondă rubensiană; Ivan Nicolaevici Telega un Diogene al județului S***; Chiril Chiriacovici Leon e cunoscut ca *Metternichul* Basarabiei; Saharov e un *nihilist* turghenevian; Tania, iubita lui Vania Răutu, este o misterioasă Kundry din "Parsifal" de Wagner; Ecaterina Efimovna este un stîlp de sare, ca femeia lui Lot ș.a.m.d." [6, p. 104]. În același timp, "la celălalt pol litotic, al viziunii se conturează oameni mărunți, neînsemnați, incolori sub aspect social-moral, făcînd parte din lutul comunului sau chiar din glodul (subsolul) vieții. Ostacii subterani sînt văzuți ca niște pitici swiftieni, "pociți și stranii" angajați într-o luptă demențială bufă, absurdă [6, p.104-105]. Iată o viziune a infernului: "Prin mîzga hleoasă cîteva zeci de pitici, pociți și stranii, se zbăteau într-un vîlmășag de forme împleticite – capete înșingurate, picioare pe jumătate goale agitate prin văzduh, brațe încordate, mîini încheștate. Din grămadă ca dintr-un enorm mușuroi omenesc se auzea cînd un țipăt de femeie, cînd un geamăt înăbușit sau un răget fioros, în care aproape nici

nu se putea ghici o voce omenească. În răstimpuri, de sub zvîrcolirea trupurilor încolăcite, izbutea să se smulgă cite un chip bestial, rupt și plin de glod care, abia ținîndu-se pe picioare, apuca o scurtătură de lemn și căuta să dea în grămadă, dar căzînd deasupra ei, era îndată acoperită de alte trupuri. Sau vreo femeie cu părul vîlvoi, numai într-o cămașă zdrențuită, se cățara în vîrfurile piramidei de trupuri omenești, spre a se prăbuși îndată în mijlocul ei, cu țipete sălbatece... În această încăierare năprasnică nu se mai putea spune cine cu cine se bătea. Fiecare lovea orbește în toate părțile și cu toții se năpusteau cu o furie nebună asupra fiecăruia în parte...”

Imagologia Rusiei cuprinde mai multe viziuni. Siberia e văzută fie într-o viziune turgheneviană (descrierea naturii, conacelor), fie dostoevskiană (descrierea penitenciarelor, care alteori au proiecție dantescă).

Din punctul de vedere al construcției imagologiei României este revelator mai ales volumul *Ciubărești*. Se știe că s-a ridicat unanim problema degenerării romanului în pamflet politic denigrator. Nicolae Manolescu, reluînd o sugestie a lui Călinescu, consideră în răspăr cu contemporanii lui Stere că volumul *Ciubărești* “e un roman satiric, pe alocuri remarcabil prin sarcasmul corosiv. Metoda însăși, swiftiană la origine, are similitudini cu cea a lui Arghezi, din *Țara lui Kutu*. Ciubăreștii este un oraș imaginar, întemeiat de Ciubăr Vodă, cu instituțiile, moravurile, partidele, istoria și geografia lui. Satira politicianismului e teribilă. Ciubăreștii înfățișează, după expresia unui localnic, un stat fără societate, cu un aparat administrativ cu excrescență parazitară și cu, dedesubt, o grupare etnică amorfă, redusă la o speță zoologică. Nu interesează veridicitatea istorică, așa cum nu interesează în *Călătoriile lui Gulliver* ori în *O scrisoare pierdută*” [1, p.236-237].

Nicolae Manolescu demonstrează că Ciubăreștii întruchipează formele maioreștiene într-un chip caricatural. Făcînd o paralelă între campaniile electorale criticul notează: “Recunoaștem tranzacțiile, limbajul din *O scrisoare pierdută*... Canta e un Cațavencu, la fel Nitza Vasilescu; Tică

Vasilescu e un specialist cu metodă personală în cumpărarea voturilor, Cristofor Arghir e demagogul... Themistocles se însoară cu o nemțoaică numai fiindcă e savantă ca și el, dar o gonește excedat de pianul, papagalul, cîinele de care nevasta nu înțelege să se despartă. Asemenea scene de umor absurd sînt în proza lui Anghel și Urmuz. La teatrul local nefiind closete, domnii în frac și cu floare la butonieră întocmesc în pauze un grațios semicerc în strada din fața intrării”. Cu alte cuvinte, “schematismul nu mai e supărător aici fiind vorba de satiră. C. Stere ascundea un comedioğraf, un observator caustic al moravurilor” [1, p.237].

Numeroase sînt și dialogurile de natură caragialescă. Ilustrațiile, se pare, sînt de prisos.

În concluzie, romanul lui Stere poate fi privit nu numai ca un roman mimetic, dar (poate chiar în primul rînd) și ca un text în discuție cu alte texte. Asume intertextualitatea, în cazul dat, ne pune în evidență abundența de modele, adică “memoria epică”, dar și maniera scriiturii unui mare artist cu o puternică forță de creație.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Stere, Constantin, **Victoria unui înfrînt**, *Ediție îngrijită și bibliografie de Maria Teodorovici*, Editura Cartier, Chișinău, 1997.
2. Braga, Corin, **Constantin Stere – o imagologie comparată a Basarabiei și României**, “Contrafort”, nr. 11-12, 1998.
3. Călinescu, Matei, **Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadentă, kitsch, postmodernism**, Editura Univers, București, 1995.
4. Ciopraga, Constantin, **Personalitatea literaturii române. O încercare de sinteză**, Editura Junimea, Iași, 1973.
5. Ornea, Z., **Viața lui C. Stere**, vol. 2, Editura Cartea Românească, București, 1991.
6. Cimpoi, Mihai, **O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia**, Editura Arc, Chișinău, 1996.

**Pavel BALMUȘ
Chișinău**

“...FIGURA CELUI MAI BUN ROMÂN DIN BASARABIA...”

MĂRTURII DOCUMENTAR- EPISTOLARE DESPRE ION PELIVAN

În primăvara anului 1936, marele patriot și luptător basarabean pentru revenirea “înstrăinatei” provincii românești la sînul Mamei dragi, Ion al lui Gheorghe Pelivan din satul Răzeni (fostul județ Chișinău) urma să împlinească 6 decenii. Evenimentul avea să fie consemnat abia în vară, la 1 iunie, în capitala Basarabiei. În întîmpinarea acestui jubileu, unul dintre puținii prieteni, din cîți îi avusese cu ani în urmă, Emanoil Catelly (tot el și Manolache!) reuși să scrie și să editeze o cărțuie întregă (cu titlul **În slujba neamului. Pagini închinat lui Ion Pelivan**), la Bălți (în “Tipografia I. Pinkenzon, ... str. Regele Carol I, nr. 246”, avînd “prețul 15 lei” și conținînd 61 pagini). Nu e deloc exclus faptul ca un exemplar al acestei evocări elogioase, dar și cu pagini triste despre destinul sexagenarului basarabean, să fi ajuns în mîinile istoricului și politicianului-publicist Nicolae Iorga, care, după lectura unor compartimente ca cel numit, în stil “iorghist”: (“Apostolatul”, apoi “Politica”, “Dansul milioanelor” (din amintita cărțuie), dar mai ales după aflarea veștii despre celebrarea lui I. Pelivan la Chișinău, avea să insereze în ziarul său “Neamul românesc” din 11 iunie 1936, un fel de editorial, cu litere mășcate și cu un titlu “pe merit”:

“UN SOL AL BASARABIEI

Și-au amintit basarabenii, așa cum sînt azi, împărțiți în partide care

stau să se mănînce, și de serviciile mari și mai ales de vechea credință, rară, unică, într-un anume moment, a[le] domnului Pelivan.

Să ne întoarcem cu mulți ani înapoi, ca să înțelegem ce a putut să fie pentru noi, cei din vremea cînd nici nu se putea visa <de> o Românie întinsă pînă la Nistru, ci necesitatea României unite se afirma singură de [către] aceia cari erau priviți ca niște visători, nebuni și chiar periculoși, apariția în România liberă, pînă la ai mei Vălenii de Munte, cu cursurile de vară iredentiste, a călătorului cu șăpcuță rusească, întovărășit de încă un domn și o doamnă, venită de pe aceleași îndepărtate meleaguri, ca să ni vadă ființa și să audă graiul nostru.

Apoi drumeții s-au întors în țara aspră, cu gîndurile legate. S-au întors – și au așteptat.

Cînd a venit ziua mîntuirii, prin avîntul unei întregi, așa de merituoase generații, tînărul bălan a reapărut între noi. Nu părea mirat de ce se întîmplase: intra, se pare, în socotelile unui admirabil optimism. Dar, căzut în mijlocul unei mari nenorociri, în refugiul de la Iași, unde și el își aflase un sălaș și avuse[se] curajul să întemeieze la noi o căsnicie, se uita cu ochii aceia buni, nevinovați, la cîte minuni ale lui Dumnezeu îi răsăreau, mai bune și mai rele, în cale...

*Pentru noi, el era atunci Basarabia, era **toată** Basarabia.*

L-am trimis în Apus, și o bucată de vreme a apărât la Paris cauza Basarabiei. Avea în soția sa cine să-l conducă și să-l tălmăcească. Dar pentru ca să poată birui în misiunea ce i se încredințase nu era nevoie [de altceva?]: ajungea să-i vadă cineva sinceritatea. Era în toată făptura sa o evidentă mărturisire de adevăr.

Pe urmă, a făcut politică. Și... n-a mai făcut politică.

Așa, e mai bine.

N. Iorga

Deși retipărit și în numărul 7-8 jubiliar al “Vieții Basarabiei” din 1936 (la p. 103-104), textul acestui articol merită a mai fi reprodus, cu atît mai mult că redacția revistei chișinăuene și-a permis să-l redacteze, pe ici-colo, și pe Marele N. Iorga, în locul cuvîntului “sălaș” preferînd “culcuș”-

ul, iar adjectivul "iredentist" fiind transcris "iridentist", mai ales în mesajul de răspuns al lui I. Pelivan, scris de acesta la 22 iunie același an. Mișcat de gestul redactorului de la "Neamul românesc", sărbătoritul patriot din Basarabia îi adresează lui Iorga nu doar o simplă mulțumire, *ex officio*, ci își schițează concis și profilul autobiografic. Întrucât recent am dat de manuscrisul original al acestei scrisori de mulțumire, la Biblioteca Academiei Române, unde se păstrează și alte materiale documentare de preț referitoare la viața și activitatea lui Ion Pelivan, am preferat textul autograf celui reprodus și de "Neamul românesc", și de "Viața Basarabiei" (numărul amintit, p. 105-106). Mai întâi, însă, precizăm următoarele amănunte: "O scrisoare a d-lui I. Pelivan" (anume cu titlul acesta) e reprodusă în nr. 139 al ziarului "Neamul românesc" din 28 iunie, la pag. 4, alăturându-i-se și fotografia sărbătoritului; textul reprodus e ușor "redactat", "procedură" aplicată și în manuscrisul autograf; la pag. 1 a aceluiași număr de ziar mai dăm de "O telegramă omagială", cu o prezentare-preambul despre "autorul" acestei telegrame, la formularea căreia își adusese, credem, contribuția și N. Iorga însuși: "Binevoii a primi omagii și toate bunele urări pentru Ion Pelivan, prim cititor al unirii Basarabiei, ca președinte al blocului moldovenesc din "Sfatul Țării", primul ei sol voinic și răspînditor de încredere în vechiul regat, prima rîndunică dintre Prut și Nistru la Vălenii de Munte, înainte de război, în vremuri de mari nădejdi și grele așteptări. Vrednic este un neam întreg să-l sărbătorească.

Ani mulți fericiți, pentru îndelungă bucurie de cele săvîrșite lui Ion Pelivan și fericitei generații naționaliste în frunte cu "Sfatul Țării".

Tot aici adăugăm: nu este lipsită de interes și "operația basarabeană" la care e supusă pînă și telegrama în cauză din partea celor de la "Viața Basarabiei" (sau poate din cea a lui I. Pelivan însuși?). De asemeni, sînt de notat încă două "coincidențe": în pomenitul număr al "Neamului româ-

nesc", la pag. 4, mai găsim titlul "Ana Pauker amnestiată de național-țărăniști", iar la rubrica "La ultima oră" – anunțul (în loc de un convenit necrolog!): "A MURIT/ A încetat din viață C. Stere. O lespede grea încheie o existență de tumult, pusă mereu în serviciul disoluției morale a intereselor neamului nostru". Nu este, nici în acest caz, greu de ghicit "stilul neiertător" al lui N. Iorga, prietenul și susținătorul lui I. Pelivan, dar și al celui de curînd dispărut (îndeosebi pînă la 1907, să zicem). Relațiile interumane și social-politice dintre marele istoric și fondatorul poporanismului, autorul romanului **În preajma revoluției**, mai urmează încă a fi comentate, într-un alt context și de către altcineva. Iar noi vom semna doar simplul detaliu ce ține de biografia și calea de luptă, în primul rînd, a lui Ion Pelivan, și anume acea încercare făcută de Em. Catelley, în cărțuia sa de la Bălți (din 1936, p. 30), întru "contrapunerea" sărbătoritului altor basarabeni, luptători de-o viață pentru eliberarea provinciei natale de sub ruși (îi avea în vedere pe D.C. Moruzi, B.P. Hasdeu, C. Stere): "Principele Moruzi... a părăsit Basarabia în ghiarele întunericului, trecînd Prutul, în regat... A capitulat înainte de a începe lupta..."; "B.P. Hasdeu... A trecut Prutul și... a făcut carieră"; "Constantin Steri, încercat luptător... Cînd a fost încolțit de stăpînirea de-atunci și după reîntoarcerea din deportațiune, a părăsit Basarabia, stabilindu-se la Iași".

Lucrurile fiind însă cu mult mai altfel și mai complexe, promitem să revenim, mai pe îndelete, "metodic" chiar, în ceea ce privește "colaborarea" lui C. Stere la susținerea luptei naționale a românilor basarabeni, sprijinul pe care i l-a acordat el și lui I. Pelivan. Deocamdată, să zăbovim asupra mesajului său trimis lui N. Iorga, lăsat și urmașilor săi, adică inclusiv nouă:

22 iunie 1936 / Chișinău [în ziar se mai adaugă, evident, din adresa de pe plic: str. Viilor, 67]

Preastimate domnule profesor,

Vă mulțumesc din tot sufletul pentru măgulitoarea apreciere a activității mele din trecut, ce ați binevoit a [o] face în "Neamul românesc" din 11 iunie a. [c.]

Dacă am putut suporta temniță, exil, cazarmă, destituire din magistratură (din cauza atitudinii mele ostile față de sărbătorirea centenarului anexării Basarabiei, la 16 mai 1912) și fel de fel de persecuții și umiliri sub regimul țarist, — cauza a fost "creștința" mea nestrămutată, despre care D-voastră vorbiți în "Neamul românesc", în dreptatea și sfîntenia cauzei românești.

Românismul devenise pentru mine o credință neclintită, o adevărată religie.

De cînd s-a trezit în mine conștiința națională, niciodată și nicăiri, nici în Dorpat (Liflanda), unde mi-am făcut studiile juridice și unde am avut de suferit regim de temniță, nici la Arhanghelsk și Viatka, unde am petrecut doi ani de surghiun, — nu au încetat în sufletul meu dragostea nemărginită și interesul covîrșitor pentru România liberă, pe care încă nu o văzusem, dar pentru care [corect: căreia!] ardeam cu [de] nerăbdare să-i "văd ființa", să-i "aud graiul" și să-i sărut pămîntul...

Cînd am avut fericirea negrăită să trec Prutul "blestemat" și să asist la cursurile D-voastre de vară de la Vălenii de Munte, unde am putut cunoaște mai mulți iredentiști, din Ardeal și Bucovina, iredentismul ce clocotea în mine și mai înainte s-a apins și mai puternic... Eram în stare să îndur orice chin, să merg chiar la spînzurătoare, pentru religia mea românească.

Cîtă vreme a durat în Basarabia stăpînirea străină, eu numai în Țara Românească, unde, cu mari sacrificii, puteam petrece în fiecare vară cîte 2-4 săptămîni, și mai ales în caldă și frățească atmosferă de la Vălenii de Munte, puteam căpăta curaj și noi forțe de luptă și de răbdare.

Numai acolo mă găseam într-adevăr acasă. Numai acolo respiram liber. Numai acolo simțeam adevărata dragoste de mamă și adevărata mîngîiere de frate, de cari noi, basarabenii, am fost lipsiți mai bine de un veac.

Vălenii de Munte a[u] fost o adevărată citadelă iredentistă, care a dominat și îndrumat, direct și indirect, aspirațiile și energiile atîtor generații de iredentiști din toate provinciile românești subjugate.

Dumnezeu să ajute, ca această citadelă națională să domine și să îndrumeze și pe viitor energiile și aspirațiile tuturor bunilor români, spre consolidarea și apărarea celor dobîndite de ea [= această "citadelă"?] în trecut.

Al D-voastre, cu adînc respect și recunoștință
Ioan Pelivan".

E suficient, astăzi, să apelăm la unele fonduri arhivistice sau lucrări ale aceluiași luptător basarabeian, întocmite ulterior sau anterior anului 1936, ca să constatăm cîtă dreptate avea autorul mesajului epistolar reprodus mai sus. Să nu uităm a sublinia, totodată, și simplul fapt că acest an, după cît se pare, va fi în biografia lui I. Pelivan, și "de hotar", în sensul că de la 1918 se împlineau 18 ani, exact cît îi mai rămînea de trăit, pînă în 1954, acestui făuritor al Marii Uniri a Basarabiei cu Patria-Mamă, merit pentru care va fi dus la închisoare "popular-socialistă", în celelele căreia avea să-și dea și obștescul sfîrșit (la Sighet, de unde, potrivit ultimei dorințe, îi vor fi aduse, în 1976, cu ocazia a 100 de ani de la naștere, osemintele la mănăstirea Cernica de lîngă București, cimitir unde "se odihnesc" atîția frunțași basarabeni de neuitat).

Dar s-o luăm, din nou, pe îndelete, pe firul memoriei sau cronologic, urmărind și "istorisirile" documentar-epistolare ale vremii, mărturii ce-și așteaptă cu răbdare cercetătorii... Astfel, conform unei lucrări cu titlul **Deșteptarea națională (Amintiri)**, lucrare-manuscris și care e inclusă în serialul (în cîteva volume), întocmit de prof. bucureștean N.P. Nitreanu, avînd denumirea **Ion G. Pelivan, tribun al Basarabiei**. Scrieri, vol. 2, București, 1984 (cîteva dintre aceste volume dactilo-xerox se păstrează în fondurile Muzeului de Literatură Română "M. Kogălni-

ceanu"): 1906, anul apariției ziarului "Basarabia", fusese "pregătit" de către luptătorii pentru cauza națională din Chișinău, dar și de către profesorul Universității ieșene C. Stere. Parcurgem "Planul capitolului" la amintita lucrare memorialistică a lui I. Pelivan, întru edificare, mai îndeaproape: "... 8. Vizitele lui C. Stere. Întâlniri cu D-sa, la Popovski (unde Stere a cetit bucăți din Oct. Goga, lăudându-l), la hotel Suisse ("Șveitarskaia gostinița"), la Gavrililiță. Încercarea lui Stere de a face legături cu boierii (Feodosiu, Dicescu etc.), cu scopul de a crea un curent național. Nereușita. / 9. Întâlnirile lui Stere cu socialiștii și discursul lui la o întrunire mare a acestora, care a făcut adîncă impresie..."

Să întrerupem citatul din lucrarea lui I. Pelivan și să precizăm că, la 1 ianuarie 1906, acesta, semnînd doar "Ion...", îi adresa lui C. Stere o scrisoare, textul manuscris al căreia se păstrează actualmente la Biblioteca Academiei Române (București):

Onorate d-le profesor!

*Nu mă pricep ce fel de minciuni au putut să vă neliniștească. La noi, slava domnului, toate stau bine. Adică ceva bucurie încă n-avem, dar sperăm, că stăruințele noastre nu vor rămîne în zădar. Guvernul (sic!) a trimis un raport la ministerul de interne [al Rusiei?], cu ocazia petițiilor noastre, cerînd instrucții despre **cenzura** gazetelor moldovenești. Toți așteptăm. Firește că în ministeriu nu se prî grabesc a răspunde la raportul guvernatorului...*

Pe D-ta te așteptăm cu nerăbdare. Poate cu sositul D-tale se vor mișca mai iute...

Reacțiune]a din ce în ce se tot împuternicește. Huliganii ridică nările, de te apucă groaza. Alaltasară huliganii au vrut să-l spintecă pe preotul Cozac Vasile, dar i-au făcut numai cîteva spărturi cu cuțitul în gît și în coasta sfîngă. Pe preot acum l-a apucat un paralic; i s-a luat chiar și graiul. Toți presupun că asta să fie o provocare, dară ar putea huliganii să mai facă un pogrom ovreesc. Dumnezeu știe, dar e foarte primejdios

să treci sara, mai tîrziu, prin ulițele depărtate de centrul orașului.

Cărțile le așteptăm ca mana lui Dumnezeu. Toți din toate părțile se întreabă, dacă degrabă vom scoate gazeta moldovenească.

Toate cele bune! Vă așteptăm. Al dv. Ion..."

Așa cum reiese, cel puțin, din corespondența sa "activă" cu B. Catargiu (păstrată la aceeași Bibliotecă a Academiei Române), C. Stere se afla, chiar la începutul lui ianuarie (stil vechi sau nou) 1906, la Chișinău, de unde relata, bunăoară, la 1 ianuarie: "Multstimate d-le Catargi, / Nu mă pot încă orienta în haosul de impresii, dar peste cîteva zile am să-ți scriu D-tale detaliat despre cele năzuite din zbuciumul vieții de aici..."; iar la 3 ianuarie relata: "... Am făcut demersurile necesare, pentru deschiderea gazetei, avem asigurarea că nu ne vor trăgăni prea mult cu formalitățile, totuși pînă atunci vom scoate, începînd cu 15 ianuarie, suplimente în românește la o gazetă democratică rusească..."

Reluăm, însă, "Planul capitolului" lui I. Pelivan, din care desprindem rîndurile: (p. 158) "... 12. Discuțiile, împreună cu Stere, asupra absolutei necesități de a înființa în Chișinău o gazetă moldovenească cu caracter național și democratic, nici reacționară, nici socialistă. / Făgăduința lui Stere de a ne procura o tipografie românească..."; Sau (la p. 161 a lucrării lui I. Pelivan): "... 20. Cadoul de 8.000 ruble, venit din partea lui Stere, cadou care reprezintă [h]onorariul său de avocat al Zemstvei guberniale basarabene, cadou pentru gazeta moldovenească. / Apariția gazetei "Basarabia" la 24 mai 1906, în tipografia gazetei "Bessarabskaia jizni" a lui Zaharov..."

Nelipsite de interes sînt și relatările din același "Plan..." referitoare la venirea în Țară a lui I. Pelivan, prima oară "... 26. În vara anului 1906, pentru prima dată m-a învrednicit D-zeu să trec în România... (p. 171)... la Iași, unde am fost găzduit în casa lui C. Stere, am vizitat Mitropolia, Universitatea, Muzeul etc. Am cunoscut pe scriitorul basarabean Victor

Crărescu, părintele lui Sergiu Cujbă, Vălenii de Munte, unde am cunoscut pe N. Iorga, Ploieștii, unde, la gară făcui cunoștință după o recomandare specială a lui C. Stere, cu bătrînul C. Dobrogeanu-Gherea...” (p. 172).

Adevărul acestor frînturi de memorialistică pare a fi confirmat și printr-o simplă carte de vizită a lui C. Stere, din luna august 1906, textul ei concis fiind adresat lui C. Dobrogeanu-Gherea (= un fel de “scrisoare de recomandare”, ce se păstrează la secția manuscrise a aceleiași Bibliotecii a Academiei Române): “*Dragă Costică, / Îți recomand pe dl I. Pelivan (colaborator al “Basarabiei”), care va petrece cîteva săptămîni pe la noi. Al tău C. Stere.*”

Reamintind doar cîteva rînduri, de apreciere obiectivă, din răvașul lui Al. Mateevici (aflat atunci, la 6 octombrie 1906, în satul Zaim), răvaș adresat lui I. Pelivan: “*Dragă domnule Ioane, / Am primit scrisoarea d-tale... Sînt convins că, cu toată rușinea la care am ajuns azi noi, basarabeni, ne trebuie mai mulți oameni de felul d-tale, și atunci Basarabia e scăpată de sclavie...*”, mai precizăm că, pe la sfîrșitul aceluiași an, i se adresa coredactorului ziarului “Basarabia” și Constantin Stere, deja din Ploiești:

“12 octombrie 1906

Iubite Pelivane,

Abia îți pot scrie la o gară. [Tot din preajma lui C.D. – Gh. ?]

Am aranjat aici, ca, dacă mai mulți basarabeni ar voi să vină la Expoziție, 1) să fie permisă intrarea în țară fără nici o formalitate (bineînțeles în ce privește autoritățile românești), 2) drumul pînă la București și înapoi – gratuit (fără plată) și 3) întreținerea la București – de asemenea gratuit.

Prin urmare, vezi dacă vei putea organiza o excursiune a tineretului, și, dacă se poate, ia cît mai mulți țărani.

Eu mă întorc la Iași pe la 10 octombrie (stil vechi? – P.B.). Pînă atunci să-mi scrii ce ai făcut, dacă ai reușit să faci ceva și pentru cînd?

Ca să pot lua măsurile necesare,

al D-tale Stere”.

Perioada imediat următoare din viața și activitatea lui I. Pelivan (plecarea la Bălți, unde avea să fie judecător, între 1907 și 1917; frecventarea cursurilor de vară la Vălenii de Munte ai lui N. Iorga; stabilirea unor contacte fructuoase cu politicieni și oameni de cultură români “regățeni” etc.) vine să fie “ilustrată” de un alt grupaj de scrisori și mărturii memorialistice, pînă de curînd necunoscute sau doar presupuse. De exemplu, iată ce consemnează Ap. D. Culea, în notele sale așternute pe hîrtie în 1940 (“În Basarabia, acum 22 de ani”, în “PATRIMONIUL. Revistă de lectură istorică”, nr. 1, 1991, pag. 134): “... La Chișinău (în iarna lui 1918 – P.B.) am regăsit vechi cunoștințe din mișcarea renașterii românești în Basarabia: pe Ion Pelivan și Ion Costin. Parcă-l văd pe Ion Pelivan încremenit ca o statuie – o statuie care lăcrăma – ascultînd cuvîntarea înflăcărată a profesorului Iorga, la cursurile de vară Vălenii de Munte!, în vara anului 1910... Am legat [cu el] de atunci prietenie și au urmat între noi schimburi de scrisori și de note muzicale pînă în pragul războiului care a fost...”

Din păcate, deocamdată aceste “schimburi de scrisori” n-au fost încă identificate, detectate. Ceea ce există, însă, din aceeași perioadă, deși cu un alt caracter, este grupajul de răvașe trimise reciproc, de Ion Pelivan și profesorul universității din Iași A.C. Cuza, editorul și contemporanul lui M. Eminescu, “marele” dușman al lui C. Stere și al unor basarabeni-studenți ieșeni, mai concret e vorba de două cărți poștale și o scrisoare din anii 1911-1913:

“[Cartă poștală, adresată] Domnului Ioan Eglorovici] Pelivan/ Judecător/ Bălți

Stimate domnule Pelivan. Prin iunie tocmai mi-a comunicat d. P. Fală o știre foarte interesantă pentru mine: că există *mazîli cu familia Cuza*, în satul Sosăni (Săseni? – P. B.), comuna Bravicea (Orhei); vă rog, dacă se poate: 1) să-mi comunicați adresa d-lui Fală, ca să-i răspund

(scuzându-mă, deoarece am fost bolnav atunci) și 2) să-mi spuneți cum mi-aș procura știri despre familia mea, despre documentele sau știrile ce le au răzășii cu privire la originea noastră[,] desigur comună.

În așteptarea unui mic răspuns, mulțumindu-vă [..], rămân

Al D-voastre devotat A.C. CUZA
Profesor universitar/ Iași/ strada
Codrescu, 1 Iași, în 28 octombrie 1911

La rîndul său, cu oarecare întîrziere, Ion Pelivan trimite, și el, o cartă poștală cu adresa:

Iași/ D-*niei Sale, d-lui profesor universitar A.C. Cuza/ România...*
Bălți, 25 XII '911.

Onorate d-le profesor!

Mai dăunăzi am înștiințat, că în satul Măgurelli, ținutul Bălțului, să află un foarte bun gospodar-mazîl [..], Ion Gheorghe Cuza. L-am poftit să treacă pe la mine, prin cunoscuți, cînd va veni la Bălți. Cum va veni, îndată vă informez despre toate cele ce vă interesează...

Vă felicit[ez] cu Sf. Sărbători și vă doresc din tot sufletul sănătate și izbîndă deplină în lupta cea sfîntă pentru binele bieteii țări.

I. PELIVAN."

(Evident, ambele aceste cărți poștale ar fi putut servi ca un material suplimentar pentru articolul lui G. Bezviconi, publicat în "Cetatea Moldovei", V, 1942: "Legăturile familiale ale lui A. C. Cuza cu Basarabia").

Peste alți doi ani, cu altă ocazie, același A.C. Cuza îi adresează judecătorului bălțean o scrisoare:

"Iași, în 15 iunie 1913

Stimate domnule Pelivan,

Scuzați, vă rog, întîrzierea datorită ocupațiilor și necesității de a lua informații.

Am aflat că sînt două burse pentru basarabeni, la Universitate, și vă sfătuiesc să Vă adresați imediat D-lui Rector al Universității (care era în persoana lui C. Stere – P.B.) – fără a mai arăta că informația o aveți de la mine. E mai bine așa, și cred că veți izbuti, numai cît Vă sfătuiesc să vă

grăbiți, ca să nu plece toată lumea de aici (în vacanță ori concediu? – P.B.)

La Văleni – în anul acesta – nu cred să mă pot duce. Dar nu vor interveni cine știe ce împrejurări de războiu, după cum se zvonește.

În dorința de a Vă vedea sănătos, rămîn, cu bună prietenie moldovenească.

Al D-tale devotat
A.C. CUZA."

Din vara aceluiași an 1913 datează și o telegrafică scrisoare adresată de I. Pelivan "stăpînului-amphitruon" de la Vălenii de Munte, unde avea de gînd, probabil, să porceadă bălțeanul judecător:

Iași, 4 VII '913

Onorate domnule profesor!

După cum V-am făgăduit, Vă trimit 24 foi de documente moldovenești.

Am nădejde că peste cîteva luni Vă mai procur niște documente, poate și mai vechi, și mai interesante.

Vă doresc toate cele bune și mai ales multă sănătate.

Cu adînc respect I. PELIVAN.

(Ap. "Scrisori către N. IORGA", vol. III, București, 1988, pag. 93).

Incontestabil, etapa anilor 1917-1921, în plan social și personal, este pentru I. Pelivan extrem de "încărcată" și bogată în fapte, gînduri, visuri, iluzii și deziluzii etc. Din această perioadă, bunăoară, ne vine și textul unei scrisori oficiale, adresate prim-ministrului României de la acea vreme I.I. C. Brătianu, scrisoare întocmită, desigur, de însuși I. Pelivan:

"[Imprimat, cu textul: "Republica/ Democratică Moldovenească. Directorul general de Afaceri Internaționale/ Anul 1918, ianuarie, 15/ Chișinău/ N 202"]

Domnule prim-ministru,

Guvernul Republicii Moldovenești, luînd act de simțămintele prietenești cu cari România a venit în ajutorul său, pentru restabilirea ordinii, trimite Guvernului Român mulțumirile sale frățești.

Totodată, el își arată adînc la

mîhnire de a nu fi avut mijloace pentru a împiedica arestarea românilor militari și civili din cuprinsul Republicei și își prezintă prin aceasta scuzele sale pentru acest incident penibil. Guvernul Republicii a fost îndeosebi indignat cînd a aflat că printre aceștia [persoane arestate] se găsește și domnul Lucasievici, reprezentantul Guvernului Român pe lîngă Republică.

El va face tot ce atîrnă de dînsul (de guvern – P. B.), pentru a pune cît mai repede capăt acestei stări de lucruri și pentru a pedepsi pe vinivați

Președintele Statului Directorilor Generali ai Republicii Moldovenești

P. ERHAN (semn.)

Directorul [general – adăugat, cu altă cerneală] Afacerilor Străine

I. PELIVAN (semn)

[Urmează, aplicată, o ștampilă, în dreptul "titlurilor", de formă rotundă, cu textul "țarist-rusesc": "Kanțelearia Soveta Generalinîh Directorov"]

De altfel, cînd caracterizăm atmosfera tensionată și complicată de la Chișinău și din Basarabia din preajma Unirii din 1918, precum și de după acest act de Justiție și mulțățteptat, nu trebuie să ascundem sau să trecem cu vederea ajutorul, cu adevărat frățesc și românesc, nu numai din partea armatei, ci și sprijinul dezinteresat al unui întreg "detasament" de oameni de cultură din Țară, de funcționari și politicieni ce ne-au venit încoace întru susținerea, cu inima și sufletul deschis. Între alții alți susținători, promotori ai românismului pe plaiul basarabean eliberat, se înscrie și Duiliu Zamfirescu (1858-1922), autorul lui "Tănase Scatiu", al "Romanului Comăneștenilor", "Viața la țară", "În război". În urma unei scurte aflări, în primăvara lui 1918, la noi, D. Zamfirescu va publica (în ziarul ieșean "Îndreptarea" din mai-iunie același an) un ciclu de articole cu titlul **În Basarabia** (I-IV). Reproduse, relativ recent, și în "Revista de istorie și teorie literară" (nr. 3-4, iulie-dec. 1992), textele acestor articole ne oferă revelatoare mărturii despre acele vremuri. Regretăm numai că dintre aceste articole lipsește cel în care D. Zamfirescu promitea să-l carac-

terizeze și pe I. Pelivan: "În unul din numerele viitoare, vom examina chestiunea agrară, [ocazie?] cu care vom face cunoștință și cu consiliul de miniștri, de unde răsare *figura celui mai bun român din Basarabia*, d. Pelivan..." (subl. n. – P.B.)

Sperăm, însă, pe viitor, să putem găsi numărul în cauză din "Îndreptarea", pentru a putea vorbi mai desfășurat despre legăturile dintre luptătorul basarabean și prozatorul-publicist, care, printr-o simplă coincidență (?), la 9-10 iulie 1920, cînd deputatul din partea Iașului Ioan Pelivan își rostea discursul în Camera României, cu ocazia discutării proiectului de răspuns la Mesajul Regelui, președinte al ședinței în cauză era același Duiliu Zamfirescu. "Domnule Președinte! Onorată Cameră, – își începea cuvîntarea I. Pelivan, – iau cuvîntul în numele Partidului Țărănesc din Basarabia, acea Basarabie pe care d-voastră, cel puțin, marea majoritate, aproape nu o cunoașteți de loc..." În persoana oratorului deputații, membrii Camerei îl aveau pe inimosul luptător român pentru eliberarea Basarabiei, pe luptătorul, între 1918 și 1920, pentru recunoașterea acestei reveniri la sînul Patriei-Mame a provinciei urgisite.

Tot în calitate de fost conducător al delegației române la Paris, în postură și de activ semnatar a numeroase cărți și broșuri, articole (în franțuzește și englezește), întru apărarea cauzei basarabene, nu încetează lumea a i se adresa, și după încheierea acestei oboșitoare și onorabile misiuni, după 1920, dar și ca deputat "de încredere" din partea acestui colț de pămînt românesc. Avem în vedere, în acest sens, în primul rînd, scrisorile colonelului-general Radu Rosetti, trimise lui I. Pelivan, în 1921 și 1923:

I. ["D-lui Pelivan/ fost ministru/ Chișinău"]

[București,] 11.I. 1921

Stimate domnule Pelivan,

Nu știu dacă mai ții minte pe colonelul Rosetti, care era atașat militar la Londra. M-am întors acum în țară, dar prietenii din Anglia continuă a mi se adresa pentru informații

despre noi. Unul din aceștia, dl. D. Mitrany, redactor la "Manchester Guardian" (3 Croos Street-Manchester) a primit însărcinarea a scrie articolul "Basarabia", într-o enciclopedie, și are nevoie de date [,] mai ales asupra [a] tot ce s-a petrecut acolo de la 1917 încoace.

Știu că mai ai la Paris broșuri din cele publicate pentru Conferința păcii și ți-ai fi foarte recunoscător dacă ai dispune să se trimită direct d-lui Mitrany la Manchester. De asemenea [,] dacă mi-ai trimite mie orice ai mai avea în această privință aci [,] spre a-i trimite eu.

Cu cele mai cordiale salutări

Al D-tale R. ROSETTI."

II.

"[Adresa de pe plic: "D-lui I. G. Pelivan/ 73 Strada Leovei/ Chișinău"]
25. I. 1921

Stimate domnule Pelivan,

Vă mulțumesc pentru scrisoare și [pentru] broșura primită acum și pentru cele trimise d-lui Mitrany. Acesta e român și vorbește bine româna, franceza, engleza și germana și e redactor-șef la *The Manchester Guardian*, unul din ziarele cele mai influente din Anglia.

Nu cred să știe rusește [,] dar are cine să-i "traducă".

Cu mulțumiri și [cu] cele mai bune salutări

R. ROSETTI."

III.

"30 octomvrie 1923

Iubite domnule Pelivan,

Nu știu dacă Vă mai amintiți de colonelul Rosetti [,] care era la Londra [,] când ați venit acolo.

M-am întors în țară [,] dar am lăsat acolo prieteni cari se interesează de România și soarta ei.

Unii din aceștia sînt îngrijiiți de venirea lui Rakovski în Londra, unde se pare că are intenția să porniască campanie contra noastră [,] pe tema Basarabiei. Ei (prieteni londonezi – P. B.) îmi cer a le trimite cît mai mult

din ce s-a scris, în această privință, și cum știu că ați scris și Dv., și cunoașteți ce s-a scris în această privință, vin să mă adresez Dv. În general ar fi folositoare datele istorice și cele statistice.

Cu cele mai sincere salutări

R. ROSETTI."

(Nu putem să nu adnotăm, aici, pe marginea ultimului răvaș, că e vorba, în fond, de "activitatea" antiromânească a trădătorului socialist bulgar, expulzat din România în Ucraina, unde va deveni lider al acestei țări – Cristian Racovski (1873-1941), care, prin intermediul Cominternului, pregătea noi "revolte" în Basarabia și formarea viitoarei R.A.S.S.M., în cadrul Ucrainei, în 1924; în același an urmau să fie reedite, la București, în englezește, cîteva broșuri de ale lui I. Pelivan, întocmite încă la 1919-1920.)

Să ne întoarcem, însă, cu 4-5 ani în urmă, pentru a descifra și mesajul lui C. Bobulescu, preot ieșean, viitor profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, în anii '30-'40 ai acestui secol, mesaj adresat lui I. Pelivan – "parizianul", în toamna lui 1919:

"[Cartă poștală, cu adresa: "Mr. Ioan Pelivan/ Hotel Powais 52 rue François I, 52, Paris"]

15. X. 1919, Iași

Multstimate și iubite d-le Pelivan,

Surpriza ce mi-ați făcut cu rîndurile d-Voastră nu e mică!

Numai bănuiam că sînteți în orașul atîtor doritori, totuși, ca să fiu sincer, pentru unul ca mine, erați într-un necunoscut îndepărtat. În fine, prin rîndurile ce-mi stau înainte, V-ați mai apropiat. Vă simt și parcă Vă aud și glasul... Cu rîndurile d-Voastră ați reînviat, în sufletul meu, tot trecutul odăii în care Vă scriu. În chestia biografi[e]i Mitropolitului Iosif Naniescu, iată cu ce Vă pot servi. Odată cu această scrisoare Vă trimit un exemplar din cartea ce s-a scris odată cu serbarea unui jubileu de 25 de ani de arhipăstorie a Mitropolitului. În ea veți afla date referitoare la viața lui. De Vă

va trebui ceva mai *in extenso*, lucru la care m-am gândit și eu [:] de a da așa ceva pentru basarabeni; dacă primesc înștiințarea [= confirmarea] de la D-voastră, mă voi apuca să scriu și nu va trece mult pînă să primiți o lucrare bazată pe acte [,] bineînțeles [,] în marginile posibilitățile [lor!] de care dispun eu acum. De nu, atunci cu atîta Vă pot servi. Pe o evanghelie am găsit scris[ă] autobiografia lui. Transmițînd multă sănătate doamnei[,i] Vă salută cu toată stima și dragostea

Pr. C. BOBULESCU.

NB. Vă rog[,i] de știți adresa d-lui Ibrim, comunicați-mi-o, precum și de primirea cărții."

Regretăm, că nu dispunem de spațiu, pentru a caracteriza cercul de interese istorice, bibliofile, istorico-literare și arhivistice ale lui I. Pelivan, dar nu rezistăm ispitei de a "demonstra", în cazul de față, cum își procura informațiile bibliografice pentru lucrările sale "de popularizare", dar nu improvizate, la moment; ne referim, astfel, la faptul că numele lui I. Naniescu, originar din Basarabia (v. **Basarabia necunoscută** de Iurie Kolesnik, vol. I, Chișinău, 1993, pag. 92-95), nu era deloc împlător inclus în lista celor 15 "nume binecunoscute", cărora românii din Basarabia le vor păstra o veșnică recunoștință", precum se preciza (la p. 40), în cărțuia sa **La Bessarabie sous le régime russe (1812-1918). Première partie**, ce-și făcea apariția la Paris, chiar în 1919: (p. 41) "... 12. Joseph Naniescu, métropolit de Moldavie et de la Suceava"...

Tot lui, în sfîrșit, în calitate de deputat al anilor 20, i se adresează după ajutor și conaționali din Basarabia, ajunși "la ananghie", precum avea s-o facă Vasile Tutoveanu din Colibași-Cahul:

[pe plic, neexpediat, însă, prin poștă, e scrisă adresa: "București. Camera deputaților/ d-lui deputat I. Pelivan"]

30 maiu 1921

Domnule deputat Pelivanu,
Fiindcă V-ați întîmpat în Secre-

tariatul de Justiție la Chișinău și V-ați interesat de chestia mea, acum îmi permit să trimit și D-stră copie după petiția [mea] ce-am prezentat-o a doua zi. Pentru mine, ar fi bine să Vă fac cunoscută întreaga chestie.

Am cerut postul de ajutor de judecător la Șabo [,i] județul Cetatea Albă, pentru că acolo este curort de struguri, iar eu sufăr de piept. Pot adaoga că la Ministerul Muncii, în buletinul oficial al cărui s-au publicat lucrările mele despre unificare a<|> legilor muncitorești, unde am fost șef de serviciu, m-aș întoarce ușor, dar viața în biuro[u]ri mari îmi este oprită de medic.

Cînd am fost la București și am putut dovedi că doi basarabeni pot fi numiți, atunci s-a ridicat și chestia că actele originale lipsesc.

Dar acolo este avizul d-lor Ciobanu Ștefan, Codreanu, Macovei. *Codreanu* adeverește că prin mîinele lui au trecut actele mele originale [,i] încă în anul 1915. *Ciobanu* [,i] în rezoluția (care este la Minister) scrie: "Cu toate că eu cunosc personal că dl. Tutoveanu a terminat universitatea din Kiev [,i] se va cere avizul în scris al d-lor Codreanu și Macovei". Secretariatul de Justiție [i-]a interogat încă personal pe toți. Înțeleg că aceasta este o chestie de formalități prescrise, dar să rămîn fără folos țării pînă la deschiderea graniței, [pe] aceasta n-o vroesc nici fruntașii basarabeni, cari mă cunosc, nici eu însuși (sic!). Dar nici Ministerul la aceasta nu se opune mult, ridicînd-o [trațînd-o?] ca chestie secundară.

Domnule deputat, îmi permit să Vă rog și cred că Vă veți interesa și mai înainte la Minister despre chestia mea, fiind aceasta o condiție de sănătate personală a mea și de întreținere a familiei.

Nu aș vr[e]a să ascund că mult îmi pare bine de ocazia să Vă cunosc personal.

Cu mult respect, Vasile TUTOVEANU

P.S. Plecînd la București un coleg al meu [,i] trimit aci alăturat[ă,] în copie, petiția mea, care va fi înaintată de către Secretariat Ministerului de Justiție. V.T."

(Hotărît lucru, textul "petiției"

citade, chiar dacă poartă un caracter oarecum secundar, însoțind răvașul adresat lui I. Pelivan, venit din partea unui "coleg" de aceeași profesie, pe care o practicasă și el, între 1907 și 1917, la Bălți, textul acesta merită a fi reprodus integral, într-o lucrare despre trecutul de luptă al unui basarabean tipic, care a avut de înfruntat grele condiții, de neînviat, atît pînă la 1918, cît și după Marea Unire, act pe care îl vedem în reluare și care se efectuează treptat, chiar dramatic, în multe sensuri...)

"Domnule Director General,

Subsemnatul Vasile Tutoveanu, licențiat în drept, prin petiția din 18 aprilie a.c., înregistrată la nr. 4125, am solicitat postul de ajutor de judecător în ocolul rural Șabo, județul Cetatea Albă. În ziua de 21 aprilie [...] cu nr. 3200 [...] petiția mea a fost înaintată domnului Ministru de Justiție, căruia m-am prezentat personal [...] obținînd următorul răspuns: fiindcă la judecătoria ocolul Șabo funcționează deja un judecător basarabean, eu ca basarabean nu pot fi numit în postul de ajutor de judecător, conform unei deciziuni ministeriale, care n-ar permite funcționarea în aceeaș[i] judecătoria a doi basarabeni, domnul ministru exprimîndu-și în același timp regretul că eu n-am făcut studiile în Țară.

Cu onoare Vă rog să binevoiți a aduce la cunoștința domnului ministru că actul istoric al Unirii neamului fiind îndeplinit fără condițiuni și deosebiri, cînd ar trebui să fie uitat trecutul diferitelor provincii, o asemenea deciziune ministerială lovește în sentimentul național-moral și intelectual al generației românești din provincii[le] de astăzi, care nu numai că nu poate fi numită răspunzătoare pentru trecut [...] făcînd școala în limba rusă, ci [...] după cum se vede și din istoricul familiei noastre, a încercat să aducă în această privity jertfele ei.

Terminînd în anul 1866 seminariul teologic din Ismail, tatăl meu, preot în comuna Colibași, la trecerea ținutului acestuia sub ruși [...] în anul 1878, pe primii doi copii ai săi nu i-a dat în școli rusești, ci a așteptat sau să se întoarcă România, sau să se deschidă școli românești. Rezultatul

însă a fost trist, frații mei au rămas oameni fără școală și pînă azi. Cît despre mine [...] țin să arăt că, terminînd seminariul teologic din Chișinău în anul 1909 și voind să intru la Universitatea din Iași, am fost oprit de la aceasta de moșul meu, fratele mamei, căruia [...] absolvind seminariul "Veniamin Costachi" de la Socola în anul 1879, nu i s-a recunoscut de ruși dreptul de școală făcută în limba română.

Cu toate acestea, mi-am păstrat sufletul român. Terminînd, în anul 1915, Universitatea din Kiev, cînd mi s-a oferit post în justiție în Polonia, pentru ca să devin acolo un rusificator [...] necunoscînd limba polonă [...] am refuzat, și pentru că n-am putut ocupa un post în Basarabia [...] din cauza avizului guvernatorului [...] învinovățîndu-mă de separatism [...] pentru răspîndirea în satul natal a revistei "Cuvînt moldovenesc", am preferit să iau un loc printre coloniile românești din Cherson, unde am și fost ales [...] în timpul căderii regimului asupritor [țarist?], reprezentant în consiliile [sovietele] comunale [...] de populația românească [...] deopotrivă cu reprezentanții ucraineni.

Așa fiind [...] Vă rog, domnule director general, să binevoiți a aduce aceasta la cunoștința domnului ministru și a stăruii pentru reparațiunea nedreptății care ne lovește pe noi, basarabeni, prin decizia ce împiedică numirea a doi basarabeni în aceeaș[i] judecătoria.

Primiți, Vă rog, domnule director general, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Vasile TUTOVEANU

Anul 1921, maiu 30
comuna Colibași, județul Cahul"

Andrei EȘANU
Valentina EȘANU
Chișinău

UN IMPORTANT FOR ȘTIINȚIFIC ÎN CAPITALĂ TURCIEI

În zilele de 4-8 octombrie 1999 la Ankara și-a desfășurat lucrările cel de al XIII-lea Congres de istorie turco-otomană. Forul științific de nivel mondial, dedicat jubileului de 700 de ani de la fondarea Imperiului Otoman, a întrunit peste 400 de osmaniști din Japonia, India, S.U.A., Franța, România, Germania, Grecia, Bulgaria, Rusia, Israel, Iran, Azerbaidjan, Georgia, Moldova etc., deosebit de mare fiind numărul participanților din Turcia. De organizarea Congresului s-a ocupat Asociația Istoricilor Turci, sub conducerea lui Yusuf Halacoglu. Reuniunea și-a desfășurat lucrările sub egida președintelui țării Suleyman Demirel.

Ședințele propriu-zise ale forului au avut loc în șase saloane, rapoartele și comunicările fiind prezentate paralel. Formula aceasta a permis cercetătorilor să asiste la lucrările saloanelor, în funcție de interes.

Spectrul problemelor abordate de participanții la congres s-a dovedit a fi deosebit de vast, incluzând istoria Imperiului Otoman, de la întemeierea sa, sfârșitul sec. al XIII-lea, până la dispariție, în 1923.

De o largă asistență s-a bucurat comunicarea decanului de vîrstă a istoriografiei turcești Halil Inalcik, unul dintre cei mai mari istorici osmaniști ai contemporaneității. Un amplu și interesant raport a prezentat cunoscutul turcolog și osmanist român Mihai Maxim, care a făcut o trecere în revistă a istoriografiei românești, de la Dimitrie Cantemir pînă în prezent, cu privire la istoria Imperiului otoman, menționînd că știința istorică româ-

nească este una dintre cele mai puternice și mai bogate istoriografii turco-otomane din Europa.

Din multiplele aspecte care au fost examinate la Congres ținem să evidențiem pe cele privind unele probleme de istorie politică și militară, de expansiune teritorială a Imperiului Otoman în Asia, Europa și Africa, precum și urmările concret-istorice, survenite după cuceririle otomane. În acest sens, au suscitât atenția comunicările unor istorici din Europa de sud-est, în special din România, Grecia, Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Iugoslavia, comunicările avînd în obiectiv istoria politică, etnică și confesională a popoarelor din această zonă în condițiile dominației otomane pe parcurs de cîteva secole. Cercetătoarea greacă Evanghelia Balta a subliniat că multiplele probleme și greutăți, de care se ciocnesc popoarele din această arie geografică, au fost generate de stăpînirea otomană, de răspîndirea forțată de către autoritățile turco-otomane a religiei mahomedane. Unii istorici turci, însă, au încercat să prezinte societatea otomană ca pe o casă a păcii, în care domina toleranța religioasă și armonia conform dreptului islamic.

O altă serie de rapoarte, între care și cel al semnatarilor acestei informații, a fost consacrată relațiilor bilaterale și multilaterale ale Imperiului Otoman cu mai multe popoare de pe cele trei continente. Astfel, cercetătorul tătar S. Alișev a tratat problema legăturilor Imperiului Otoman cu hanatele Cazan și Astrahan, pînă la căderea acestora sub dominația rusă (1552-1556), iar istoricul georgian G. Alasania a prezentat aspecte din istoria relațiilor osmano-georgiene ce țin, în special, de configurația frontierelor dintre cele două țări, de-a lungul evului mediu. Comunicarea noastră a avut drept obiectiv controversata problemă a stabilirii raporturilor politico-diplomatice tributare dintre Imperiul Otoman și Țara Moldovei, în anii '50 ai sec. al XV-lea, eveniment care a marcat, într-un anumit fel, întreaga istorie ulterioară a relațiilor dintre cele două părți. Condițiile deosebit de dificile generate de

războaiele fratricide din anii '30-'50 ai secolului respectiv, reclamau, după părerea noastră, o singură soluție realistă – de a accepta pacea impusă de sultanul Mehmed – susținută de sfatul reprezentanților tuturor păturilor nobiliare, în frunte cu voievodul țării, precum și de înaltul cler. Acest pas diplomatic i-a permis Țării Moldovei să-și păstreze, pentru un timp, independența și integritatea teritorială.

Raportul academicianului Dan Berindei a adus mai multă lumină asupra evenimentelor politice din Valahia anului 1848. Raportorul a accentuat cu o deosebită claritate că Imperiul Otoman, care, de altfel, nu trata cu simpatie evenimentele din Țara Românească, a intervenit și a participat la înăbușirea revoluției, alături de trupele rusești, mai mult sub presiunea diplomației țariste. Iar revoluția de la 1848 din Valahia a purtat, în cea mai mare măsură, un caracter antițarist.

Istoricii din Ucraina, Israel, Tunisia ș.a. s-au referit la moștenirea culturală otomană în spațiile actuale ale acestor țări.

Pornind de la faptul că țările române, pe parcursul evului mediu și al epocii moderne, s-au aflat în calea multor peregrini și solii rusești, care mergeau din Rusia spre Constantinopol și mai departe, spre locurile sfinte din Orientul Apropiat, precum și datorită faptului că cele două mari imperii, otoman și țarist, timp de secole, au avut interese speciale la nord de Dunăre, în arhivele rusești s-au precipitat un număr mare de documente de epocă referitoare la istoria relațiilor dintre ruși și otomani, precum și la interesul pe care îl manifestau aceștia față de Moldova și Muntenia. Astfel, cercetătorul rus N. Rogojin, în raportul său, a încercat să prezinte o caracteristică sumară a unui asemenea fond de documente, acumulate în Departamentul soliiilor (Posolschii prikaz) din Moscova. O altă cercetătoare din Rusia, Svetlana Oreșcova, a vorbit despre un valoros dosar (care numără peste 900 de file) din epoca lui Petru cel Mare, păstrat în arhivele rusești. Acesta include informații expediate din capitala

Imperiului Otoman la Petersburg de către ambasadorul Rusiei Piotr Tolstoi. În special s-a pus problema editării, cel puțin parțiale, a acestui interesant dosar care, se prea poate, conține și informații referitoare la țările române. Precum se știe, solul rus l-a cunoscut la Istanbul pe Dimitrie Cantemir, iar, în timpul campaniei de la Prut a lui Petru I, P. Tolstoi mai continua să se afle acolo în misiune diplomatică.

La Congres au mai fost abordate probleme, legate de cultura, arta și civilizația otomană în general, de rolul puterii armate, al islamului și al familiei, al reformelor tanzimatului ș.a.

Tezele rapoartelor și ale comunicărilor au fost publicate în volumul "Bildiri Ozetleri. XIIIth Turkish Congress of History. 4-8 ekim 1999. Ankara", Ankara, 1999, 194 p.

"ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ A FOST ȘI ESTE DE NIVEL MONDIAL"

Dialog: Andrei EȘANU, membru cor. al A.Ș.M. – Mihai MAXIM, director al Centrului de Studii Turco-Otomane din București

– *Stimate domnule profesor Mihai Maxim, Vă cunoaștem drept cel mai mare osmanist și turcolog din știința istorică românească contemporană, apreciat în plan european și mondial. Cum ați reușit să atingeți o asemenea performanță?*

– Mai întâi, nu știu dacă performanța este chiar așa cum se afirmă. În orice caz, dacă am reușit ceva, faptul acesta se datorează unor factori și împrejurări. Mai întâi de toate, am avut norocul să prind o perioadă, deși comunistă, totuși favorabilă activității științifice și care a oferit anumite posibilități de afirmare. După venirea lui N. Ceaușescu la condu-

cere în România, prin '65-'67, oricît ar fi de ciudat, s-a făcut o mare deschidere către Turcia și istoria Imperiului Otoman în special. Mai întîi, am fost trimis să studiez în Azerbaidjan. După aceea, întors la Facultatea de Istorie a Universității din București, am avut norocul să fiu remarcat de către academicianul Emil Condurache, pe atunci secretar general al Asociației internaționale de studii sud-est-europene, care avea o Comisie internațională de studiere a arhivelor otomane și care, între altele, avea menirea să sprijine tinerii turcologi în specializarea și lucrul lor în arhivele turcești. Prin urmare, am avut fericitul prilej de a obține o mică bursă și de a merge la studii în Turcia, unde m-am aflat cîțiva ani în șir. Concomitent, însușind limba turcă, făceam revista presei pentru consulatul român de la Istanbul. Și, în schimbul acestui serviciu, eram cazat acolo gratuit. Apoi, m-a ajutat mult și profesorul Halil Inalcik de la Universitatea din Ankara, cunoscut istoric turc. Pe scurt, cu anumite întreruperi, am stat trei ani în Turcia, din 1969 pînă în 1972. A fost o perioadă destul de fertilă, o perioadă în care am lucrat sub îndrumarea profesorului Inalcik. Mi-am pregătit, sub conducerea Domniei sale, doctoratul, pe care l-am susținut la București, conducător fiindu-mi profesorul Mihai Berza, discipol al marelui istoric Nicolae Iorga. În ce mă privește, mă consider deopotrivă discipol al celor doi istorici. Dacă profesorul Halil Inalcik mi-a asigurat pregătirea turcologică și m-a ajutat să-mi organizez activitatea de cercetare în arhivele medievale ale Imperiului Otoman, apoi M. Berza, care, repet, era din marea școală a lui Nicolae Iorga, era un nume distinct în școala românească de istoriografie cu renume mondial, mi-a călăuzit pașii în marea istorie universală și mi-a dat o bună pregătire metodologică.

În activitatea științifică de toate zilele m-a preocupat constant ceea ce se numește *esența* lucrurilor. Într-o lume care devine din ce în ce mai aglomerată și mai zbuciumată, în care sîntem copleșiți de un număr tot mai

mare de probleme, de griji, trebuie să ținem cont, înainte de toate, de esența fenomenelor ce ne împresoară, adică e necesar să conștientizăm ce scop avem în viață, ce urmărim în meseria noastră și așa mai departe. Această permanentă "stare de veghe" m-a ajutat foarte mult să țin cumpăna drept și să nu mă risipesc. Unul dintre secretele reușitei mele este munca zi de zi, dar niciodată, evident, nu reușim să realizăm întocmai proiectele propuse. Vă amintesc un caz, paradoxal, la prima vedere: Enescu, marele George Enescu, înainte de moarte mărturisea că viața lui a fost o catastrofă. Oare noi, urmașii, nu apreciem viața lui drept o mare reușită?

– *Vă rugăm să ne vorbiți despre activitatea Dumneavoastră științifică și didactică.*

– În 1985, împreună cu alți colegi, am pus bazele Centrului de Studii Otomane la Facultatea de Istorie a Universității din București. În toți acești ani, am creat condițiile necesare ca instituția să funcționeze ireproșabil și permanent, aceasta fiind formula noastră de supraviețuire sub regimul Ceaușescu. Efortul nu a fost zadarnic, dar, accentuez, a fost nevoie de o voință de fier: am ținut ședințele în fiecare lună, la aceeași oră și în aceeași sală, ani de-a rîndul, indiferent că afară ploua, ningea. Chiar imediat după ce a fost răsturnat Ceaușescu, în ianuarie 1990, cînd situația era așa de tulbure, noi am convocat ședința Laboratorului de Studii Otomane, căutînd să respectăm întru totul programul. Rezultatul activității acestui Laborator de Studii Otomane, transformat ulterior în Centru de Studii Otomane, care are deja 15 ani, este apariția unei tinere și viguroase școli române de turcologie, în spirit european. Mai toți doctoranzii mei și-au făcut studiile și la Istanbul. Fiecare se specializează într-un anumit domeniu: numismatică, drept, mentalități ș.a.m.d. În consecință, am avut marea satisfacție să constat că profesorul Halil Inalcik a considerat apariția acestei școli ca un pas decisiv în evoluția studiilor turcologice din România și ca exemplu de urmat și pentru alte țări. Pentru că,

din păcate, sînt țări cu personalități în osmanistică, dar care, la un moment dat, au rămas fără tineri. Vă dau un exemplu: recent, un centru științific din Roma, ne-a trimis cîțiva tineri pentru doctorat. Mi s-a propus să-i ajut la valorificarea arhivelor din Veneția, pentru că italienii, cu formidabila lor tradiție științifică în domeniul orientalisticii, nu mai au astăzi osmaniști. Căci, în această țară, cei care trebuiau să formeze osmaniști nu i-au format. Au lucrat mai mult sau mai puțin pentru ei. Nu vreau să învinuiesc pe nimeni, dar asta este situația. Or, vai de profesorul care nu are discipoli. Aș mai adăuga: vai de profesorul al cărui elev nu-l depășește. Trebuie să ai discipoli, care, mîine, să te întreacă. Desigur, nu este plăcut să fii depășit, dar suprema satisfacție este dureros de frumoasă.

– *Știam că sînteți profesor la Universitatea din București. Acum aflăm că sînteți și profesor la Istanbul. Am vrea să ne vorbiți despre cursurile pe care le predați și despre interesul studenților și al doctoranzilor turci față de istoria relațiilor româno-otomane, față de cultura și civilizația românească în general.*

– Sincer vorbind, colaborarea la Universitatea din Istanbul nu-mi dă mare satisfacție, pentru că sistemul instructiv-educativ din Turcia, întreg sistemul organizării învățămîntului, nivelul studenților, al absolvenților de liceu este extrem de redus; îmi lipsește tensiunea, efervescența intelectuală de la Universitatea din București. Apoi, nu sînt preocupat doar de relațiile româno-otomane, ci fac și gramatică românească, fac și civilizație românească, în ansamblu. Rezultatul activității mele la Universitatea din Istanbul, pe termen lung, este apariția în perspectivă a unei echipe, aș vrea să sper a unei școli de cercetători româniști de prim rang, în osmanistica mondială, în studierea relațiilor româno-otomane. Absolvenți, dar și profesori de la alte facultăți și universități din Turcia, încep să vină la cursurile mele și nutrim speranța că în curînd vom avea istorici turci, care să cunoască limba română, literatura română de specialitate și

documentele românești la care se adaugă și formidabilul lor avantaj de a avea, la ei acasă, fabuloasele arhive otomane. Ei vor putea aduce contribuții importante la cercetarea relațiilor româno-otomane. Deci, în perspectivă, efortul acesta merită să fie făcut și atunci cînd vom avea un anumit număr de româniști în Turcia, mai ales specializați în istoria relațiilor româno-otomane, personal voi fi extrem de satisfăcut.

– *Ați lucrat mult în arhivele otomane, unde, probabil, v-a însoțit bucuria unor descoperiri senzaționale.*

– Partea cea mai frumoasă a aflării mele în Turcia este studiul în arhivele turcești, fapt pentru care m-am bucurat mult în momentul cînd am fost numit profesor la Universitatea de la Istanbul. Pentru această secție de limbă, istorie și civilizație românească, care urma să fie deschisă la Universitatea din Istanbul, Liviu Maior, profesor de la Cluj, ministrul învățămîntului de atunci, a propus să fie trimis un istoric. Și Domnia sa a zis să mergă acolo cel ce vă vorbește. Astfel, iată sînt 4 ani și ceva de cînd mă aflu la Istanbul și cea mai mare fericire a mea este să lucrez în arhivele turcești, de unde am adunat foarte multe lucruri interesante privind relațiile româno-otomane. Am masa mea la arhive; acolo stabilesc relații cu turcologii din toată lumea. Pe scurt, nicăieri nu mă simt mai bine ca la acea masă, cînd aștept cu emoție să văd ce va conține dosarul cutare. De exemplu, cînd am găsit, într-un dosar, numirea lui Mihai Viteazul în scaunul Țării Românești, am trăit o emoție foarte puternică. Apoi, am găsit alt registru, care conținea exact aceeași numire, în aceeași termeni. Vă dați seama că am fost în culmea fericirii, cînd am descoperit defterul cu averile confiscate ale lui Constantin Brîncoveanu. O săptămîină am fost aproape bolnav de emoție. Am și răcit, căci n-am mai fost atent, traducînd acest document, că afară se făcuse frig și ploua... Pentru un istoric, important este să nu uite esențialul: datoria lui e să lucreze în arhive și să adune documente inedite. Sigur, poți oferi lucruri noi și ca interpretare, și trebuie

să facem acest lucru, dar întâi și întâi istoricul trebuie să pună în circulație documente inedite. Din păcate, constat cu regret acest fapt, în ultimii ani se publică foarte mult, dar când răsfoiești lucrările respective, descoperi că nu prea sînt noutăți, ceea ce este foarte grav. Eu am un principiu: nu țin nici o comunicare, indiferent că e de natură științifică, festivă etc., dacă nu propun ceva nou. Nu trebuie să publici, dacă nu ai un respect pentru meseria de cercetător istoric.

– *Ce va prezenta revista de studii româno-otomane, la elaborarea căreia lucrați?*

– Revista se numește "Româno-Turcică". Nu este o replică la revista "Turcică", ce apare cu atîta succes în Franța, ci, pur și simplu, semnifică faptul că publicația e concentrată pe probleme de istorie româno-otomane. Totodată, ea este continuarea Caietelor Laboratorului de Studii Otomane, din care au apărut doar două numere, pentru că aceste Caiete, chiar dacă au avut și unele studii în limbi străine, elaborate încă în perioada de tristă amintire (ceaușistă), în condiții foarte grele, nu am avut posibilitate să le publicăm pentru străinătate și în străinătate. Deci, ambiția noastră este să ieșim în lume și cu o revistă de largă circulație și care va fi redactată în mai multe limbi. Am vrea ca turcologii români, la reuniunile internaționale, peste tot unde merg în lume, să cunoască foarte bine limbile străine, să cunoască foarte bine izvoarele și deci să nu aibă complexe. Nu trebuie să uităm un lucru: noi venim dintr-o țară, care a dat lumii pe Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga, pe un mare filozof al istoriei, care a fost A.D. Xenopol. Nici o țară sud-est europeană nu are o istoriografie ca a noastră; prin numele de primă mărime, istoriografia românească a fost și este o istoriografie de nivel european, adică mondial, pentru că, în fond, centrul cercetărilor istorice mondiale rămîne încă în Europa.

– *Vă rugăm să Vă referiți și la raportul Dumneavoastră prezentat la Congresul al XIII-lea de istorie turco-otomană, care a trezit aici, la Ankara,*

fără exagerare, un mare interes.

– La acest Congres am prezentat, ca invitat special, cum s-a făcut pentru fiecare țară, cercetările de istorie otomană din România. Numai că, dacă au fost găsite anumite calități în raportul meu, aceasta se datorează faptului că eu nu am vrut să prezint o simplă bibliografie, doar fapte seci, ci mi-am propus să abordez niște probleme, să atrag atenția asupra a ceea ce înseamnă în concepția mea studiile otomane și ce înseamnă să fii osmanist în condițiile de astăzi. De asemenea, am vorbit despre calitățile unui osmanist de ultimă oră și despre exigențele pe care le impune timpul. Este important să știm care sînt marile teme aflate în vizorul nostru de cercetare; care trebuie să fie metodologia de lucru etc. Or, asupra acestor chestiuni mai urmează să reflectăm. În orice caz, la fiecare reuniune internațională continuu să susțin, că noi, istoricii, trebuie să facem interdisciplinaritate, trebuie să muncim în echipă. Aceste deziderate reclamă unirea eforturilor noastre. Și încă ceva: a trecut vremea marilor congrese, am mai spus-o și cu altă ocazie. Mai utile, cred, sînt reuniunile de stricță specialitate, așa cum medicii fac numai în unele domenii. Consider că problemele, fenomenele istorice cercetate trebuie să fie urmărite, examinate din cît mai multe puncte de vedere. Un exemplu în acest sens ar fi tema Mării Negre. Dacă noi am urma metodologia lui Fernand Braudel, Marea Neagră otomană ar trebui analizată din punct de vedere geografic, economic, comercial, mental, literar-folcloric ș.a. În consecință, în loc de un simplu inventar al schimburilor comerciale, vom avea o lume, un univers, adică vom avea cu totul altceva, – o civilizație și atunci aceasta va constitui un suport pentru ceea ce înseamnă legăturile de cooperare din zona Mării Negre în epoca respectivă.

– *Vă mulțumim pentru că ați acceptat acest dialog. Vă doresc mari succese și forță de creație!*

George CONSTANTIN

DESPRE LIMITELE ȘI PUTEREA MAJORITĂȚII POLITICE*

2. LEGITIMITATEA MAJORITĂȚII ȘI COMUNICARE

2.1. O scurtă analiză privind legitimitatea majorității politice

Este deja un truism faptul că orice majoritate a fost inițial o minoritate. Dar ceea ce este interesant este faptul că orice minoritate devenită majoritate "uită" instantaneu toate supliciile la care a fost supusă și toate "cruzimile" legii atunci când încă nu devenise ceea ce este acum. Acest fapt este, într-o oarecare măsură explicabil dacă avem în vedere că orice sistem tinde să-și păstreze structura și legile de funcționare și că, în acest sens, are oroare și repulsie de tot ceea ce i-ar putea modifica starea. Dacă lupta unei minorități poate fi privită cu îngăduință și admirație pentru că luptă de pe poziții inegale, lupta majorității nu-și poate găsi cu prea mare ușurință susținători sau admiratori, chiar în condițiile în care se află pe vârful valului, adică în forma ei de manifestare cea mai progresistă și generoasă. Societatea umană a trebuit să cunoască în repetate rînduri situația majorității redevenită minoritate pentru a înțelege că într-un exercițiu democratic real nu este nici bine și nici moral ca forța unei majorități să fie

prea mare astfel încît să nu-i pese de forțele aflate în minoritate. O astfel de situație nu conduce decît la o tiranie, o dictatură a majorității. Forța pe care ți-o dă în orice situație o majoritate de esență sau una conjuncturală nu este prin sine suficientă și necesară pentru a deține "adevărul" și "binele" social. Această forță este prin sine chiar mai periculoasă decît existența unei minorități relativ apropiate ca putere, și acest lucru deoarece, prin sine ea poate submina din interior și eroda forța majorității care ajunge ușor la aroganță și cinism, săpîndu-și astfel propria-i decădere.

Din nefericire, societatea umană și gînditorii politici din toate timpurile confundă democrația cu dictatura majorității. Ori, așa cum am văzut, faptul că o formațiune devine într-un interval istoric majoritară și deci majoritate, nu o face în mod automat și deținătoarea adevărurilor sociale și istorice, nu o îndrituiește, ca în numele acestei majorități, să facă orice. Democrația autentică și reală este în echilibru, în opoziția unor structuri relativ egale ca forță, deoarece, așa cum pacea este menținută prin echilibrul forțelor militare, așa și democrația se realizează printr-un echilibru de forțe politice. Orice modificare, într-un sens sau altul, devine periculoasă pentru exercițiul democrației și, în ultimă instanță, pentru adevărata majoritate pe care o reprezintă poporul. Există deci, o majoritate reală, autentică, care este poporul, majoritate care, prin natura și structura sa, nu poate accede nicicînd la guvernare și, există majoritățile relative, reprezentate de formațiunile politice ajunse, în urma votului universal (popular), la guvernare. În cadrul acestor majorități relative se pot disocia, cel puțin, două tipuri: majoritate relativă adevărată și majoritate relativă falsă. Al doilea tip este acea majoritate ajunsă la guvernare prin compromis politic sau, chiar fals politic și, care nu-și poate realiza coordonatele programului politic în numele căruia s-a prezentat la alegeri (nu avem în

* Continuare. Începutul în "L.R." nr. 11, 1999.

vedere aici cauzele obiective: conjunctură politică și economică internațională defavorabilă, războaie sau calamități naturale, etc.), în timp ce prima este o majoritate relativă adevărată pentru că își poate desfășura, în toate planurile vieții economice, sociale, politice și culturale, coordonatele programului pentru care a fost investită ca majoritate.

În acest sens, majoritățile relative nu sînt, prin ele însele, majorități, ci ele exprimă, la un moment dat, acceptul pe care îl dă majoritatea reală programului său de guvernare. Observăm, din această primă expunere, cît de importantă este menținerea echilibrului politic între majoritatea și minoritatea politică. În menținerea acestui echilibru, în afară de maturitatea politică, valoarea individuală a componentilor, gradul de implicare (de acedere) a majorității reale (poporul) la guvernare, un rol hotărîtor, determinant îl are sistemul instituțiilor dreptului. Dreptul constituțional este cel care, în ultimă instanță, poate limita puterea majorității, în sensul nediscreționarității acesteia, și poate asigura cadrul realizării practice a strategiilor majorității prin normele de organizare și funcționare a instituțiilor fundamentale într-un stat, prin legea fundamentală și prin controlul respectării acesteia.

Pînă a ajunge la guvernare și imediat după accesul la guvernare orice majoritate relativă este adevărată. Modul în care își realizează programul o poate transforma într-o majoritate relativă falsă. În acest context, normele de drept constituțional sînt fundamentale în sensul că niște norme prea permissive ar permite majorității relative să devină o majoritate rea, iar în cazul unor norme prea restrictive, ar putea aduce prejudicii programului majorității care, devenind de nerealizat, poate forța majoritatea politică relativă să devină falsă fără voia ei.

În această lumină, normele de drept constituțional devin cauză obiectivă a transformării unei majorități relative într-o majoritate falsă sau adevărată.

2.2. Condiții ale sistemului dreptului ca sistem al comunicării

Pe fondul implementării în producție și viața socială a cuceririlor științifice, a cîștigat teren convingerea după care problema de tradiție a reflecției sociale, cea a "vieții bune", nu s-ar mai pune azi în termenii de dreptate, libertate, egalitate etc., ci în termeni de structură, informație, funcție etc. S-ar putea, în același timp părăsi, fiind depășit de complexitatea vieții, conceperea societății ca mediu comunicativ și de interacțiuni bazate pe reciprocitate, în favoarea conceperei ei ca sistem de funcții și roluri. O abordare structural-funcțională (tehnocratică) ar lua de acum, în mod justificat, locul abordării etico-politice. Dacă "viața bună" ar fi tradusă integral în limbajul abordării structural-funcționaliste, atunci problemele conviețuirii oamenilor ar fi reduse, teoretic și practic, la problemele tehnice ale stăpînirii unor obiecte, iar oamenii ar deveni obiect al prelucrării tehnice. Dar, deosebirea dintre oameni și obiecte nu trebuie estompată, cu atît mai puțin, redusă. În locul abordării oamenilor ca obiecte, propunem abordarea lor ca parteneri de dialog.

Structura relațiilor unei societăți depinde de ce relații folosesc instituțiile statale la un anumit moment dat, deci ea – structura relațională – depinde de cadrul instituționalizat. Relațiile sociale cristalizează un "nucleu instituțional" ce stabilește o formă determinată a "integrării sociale". Cînd ea este periclitată se pune în pericol identitatea societății. În acest context, teza obiectivității necondiționale a dreptului nu rezistă, însă alături de limbaj, dreptul are un rol hotărîtor în rezolvarea "problemelor practice" și raționalizarea interacțiunilor sociale. Dreptul în sine nu prezintă semnificație de rang filosofic decît prin raportare la planul axiologic al sistemului etico-politic. Experiența sistemului dreptului este de natură

comunicativă, dialogică și se obiectivează în cadrul instituțional.

Sensul este o categorie centrală în sistemul științelor sociale în general, precum și în sistemul cunoașterii și acțiunii. Sensul (imprimarea sa) științelor sociale de complexitate înaltă nu se poate asigura decât printr-o "comunicare nedistorsionată" (termenul îi aparține lui J. Habermas). Formalizarea limbajului, în general, a înregistrat eșecuri pentru că acesta nu se lasă formalizat. Răspunsul la această problemă nu stă atât în formalizarea limbajului, cât în folosirea sistemului dreptului ca limbaj formalizat. Dreptul dispune de structuri, scheme și operatori, astfel încât poate răspunde cel mai bine ideii de comunicare. Importanța dreptului în sistemul comunicării este atât de mare astăzi încât, înainte de a cunoaște limba unei țări este necesar să-i cunoști sistemul juridic. Ideea unei limbi universale este realizabilă prin limbajul dreptului care tinde tot mai mult spre uniformizare sau spre structuri similare, logic echivalente. Dreptul tinde să devină astfel pentru științele sociale ceea ce este matematica pentru științele tehnice.

În această problemă a comunicării, sistemului juridic, ca sistem deschis, îi revine rolul de mediator (factor unificator, limbă universală) prin care se realizează legătura dintre partid (forța politică) și națiune. Același limbaj (sistemul juridic) reglementează, ordonează și ajută comunicării între partide dar și între acestea și celelalte forme instituționalizate sau nu. De aceea juristul nu este numai persoana care veghează ca "legile și normele" să fie respectate, ci el este chemat să adapteze continuu "limbajul juridic al normelor", astfel încât acesta să fie pretabil comunicării eficiente și transparente dintre forța politică și națiune. Un stat fără norme este ca un organism fără sistem nervos, deci imposibil, iar un stat cu un sistem de drept deficitar este ca un organism bolnav. Comunicarea fiind defectuoasă, comenzile și răs-

punsurile la comenzi vor fi deficitare.

Un sistem juridic sănătos, în viziunea noastră, trebuie să satisfacă următoarele cerințe fundamentale:

a) să asigure o comunicare corectă și eficientă în ambele sensuri (atât de la forța politică majoritară către celelalte forțe, organisme și indivizi, cât și de la acestea către ea);

b) să fie un sistem deschis, capabil să se adapteze rapid și permanent în funcție de stimulii externi, suficient de puternic, în același timp, pentru a nu permite anumitor stimuli negativi să-l afecteze (să fie un sistem deschis selectiv);

c) să fie un sistem relativ independent care să aibă puterea păstrării echilibrului între majoritatea și minoritatea politică (știut fiind faptul că o forță politică majoritară tinde spre acumularea puterii discreționar, și astfel spre dezechilibru);

d) să fie suficient de liber pentru a permite și facilita accesul la comunicare, și astfel la justiție, fiecărui individ dar, în același timp suficient de restrictiv pentru a nu permite încălcarea normelor sale sub nici o formă;

e) să fie subordonat permanent ideilor de bine, echitate, justiție, comunicare și echilibru.

Anton BORȘ
Chișinău

O MARE RUȘINE CUPRINSĂ ÎNTRE DOUĂ COPERTE FRUMOS PICTATE

Odată, o tânără doamnă, cu veleități de scriitoare, i-a solicitat lui Bernard Shaw un aviz. Celebrul dramaturg și eseist englez, după ce a luat cunoștință de manuscrisul prezentat, i-a răspuns "scriitoarei" că opul nu poate fi publicat. Atunci tânăra doamnă ar fi replicat: – Bine, maestre, dar D-voastră nu ați citit textul pînă la capăt, fiindcă, iată, eu am lipit ușor cîteva pagini care așa și au rămas nedezlipite. – Înțeleg, doamnă, urmă răspunsul, dar ca să ne convingem că oul e clocit nu e de neapărată trebuință să-l scormonim pînă la fund.

Acum, să trecem direct la subiect. Recent la Editura "КИИ" din Kiev (dacă în genere există o asemenea editură) a apărut, între două coperte frumos ilustrate, o carte (dacă ceea ce cuprind două coperte poate fi numit totdeauna *carte!*) intitulată **Dicționar român-rus și rus-român**, cu un tiraj de 10000 de exemplare. Autorul și alcătuitorul (автор-составитель), așa cum se recomandă dumnealui, este E. Alexandrescu (e mai degrabă un pseudonim), avîndu-l ca responsabil pentru ediție pe Vahtanghișvili I. N. – un nume de familie georgian (mă rog, responsabil de ediție poate fi oricine: un nipon, să zicem, sau un zimbabwian, un burundez etc., cu o singură condiție: să cunoască bine ambele limbi). Atenționăm cititorul că toate datele informative sînt prezentate numai în limba rusă și că această îngrămădire de cuvinte și forme lexicale stîlcite se pretinde a fi *справочное издание*.

Totodată, vom nota din capul locului că prima parte, intitulată **Dicționar român-rus**, este cam de două ori mai mică, mai redusă ca volum (162 de pagini) față de partea

a doua, **Dicționar rus-român** (348 de pagini). Lista cuvintelor românești cuprinde cel mult 10 (zece) mii de vocabile (cuvinte-titlu sau leme). În timp ce în lista cuvintelor rusești au fost incluse peste 15 mii de unități lexicale, numărul total de cuvinte din ambele liste ajungînd la cel mult 25 (douăzeci și cinci) mii de unități. Prin urmare, cifra de 50000 (cincizeci de mii!), indicată cu aldine pe copertă și în una dintre cele trei propoziții ale "prefetei", nu este altceva decît o minciună sfruntată. Astfel, acești făcători de dicționare (Marin Preda vorbea despre "făcătorii de articole") *înșală*, în cel mai deșăntat și nerușinat mod, buna-credință a cititorului. Ca să vezi, precupeții de la Piața Centrală și de aiurea sînt incomparabil mai onești: oricum, la un kilogram ei nu te *fraieresc* tocmai cu o jumătate de kilogram! Ar fi prea de tot. Dar uite că obrazul acestor "cultivatori de limbă", preinși umaniști, s-a dovedit a fi mult prea gros. Nu zicem ba. S-a lucrat. Dar cum? Se vede cît colo că peste adevărații lexicografi s-au abătut niște agėamii, niște cîrpati, cărora ar fi trebuit să le spună cineva un categoric "În lături!" Cine ar fi putut s-o facă, dacă astăzi, mai mult ca oricînd, banu-i la putere?!

Ce mai tura-vura! – vor exclama unii – basarabenii pleacă în străinătate după o bucată de pîine, iar un deștept încearcă să predice în deșert despre niște dicționare. Nu, domnilor, cine și-a uitat limba maternă, acela nu are Patrie. Limba este primul atribut național al unui popor.

Să ciocnim, totuși... oul. În nota introductivă, scrisă literalmente *din trei propoziții*, observăm numaidecît cel puțin 6 (șase!) greșeli elementare (ca să nu le spunem enormități lingvistice). Se vede că atît domnul (sau doamna?) E. Alexandrescu (un nume frumos românesc, să-l rostim pe șoptite, ca nu care cumva să ne audă Poetul), cît și georgianul cu pricina sînt rău certați cu limba română și cea rusă. Chiar la o primă aruncătură de ochi, vom constata că greșeliile de tot soiul (gramaticale, lexicale, ortografice, de traducere, de selectare a cuvintelor, de tehnică lexicografică etc.) *mișună la fiecare pas*.

Iată ce și cum scriu autorul-alcătuitor și responsabilul pentru edi-

ție: "... c) gramatica *scută* (corect: *scurtă*) a limbii *românești* (corect: a limbii *române* sau *românești*). Prezența ediției se adresează persoanelor care *vreau* (corect: *vor*) *să perfecționează* (corect: *să-și perfecționeze*) *cunoștința* (corect: *cunoașterea* sau *cunoștințele*) *proprie* de limba română" (p. 1). Oare nu e clar că niște străini vor să-i învețe carte pe niște "nevrednici" basarabeni și astfel să-i facă de ocară în fața celor peste treizeci de milioane de români și a întregii lumi? E nevoie, domnilor *ne-stimați* cititori, să mergem mai departe cu exemplele? Credem că e nevoie, pentru că a fi jefuit de 20-30 de lei încă nu înseamnă aproape nimic în comparație cu *osînda* pe care îi va aduce-o cititorului alolingv în străduința sa de a cunoaște "bine" limba română. Nu e cazul să umplem aici zeci de pagini cu exemple spicuite din "proaspătul" dicționar. Și totuși să pornim de la simple fapte de limbă. Autorul se vede, de exemplu, că nu are idee despre așa-zisa cratimă, întrucât vom întâlni de zeci de ori următoarea ortografiere: ни к чему не годны (corect: годный) – *nui* bun de nimic; дескать – *zicese*; жалеть – *ai* părea rău; забивать голову кому-либо – *ai* face cuiva capul calendar; это еще ничего! – asta încă *nui* nimic!; вздумать – *ai* trece prin cap; не место – *nui* loc; это мое дело – *astai* treaba mea; вернись обратно – *întoarcete*; в подобном случае – *întrun* (= în) astfel de caz; автобuz пронес нас – autobuzul *nea* dus; не беда – *nui* nimic; одним ударом двух зайцев убить – a prinde doi iepuri *dintro* dată; родиться под счастливой звездой – a se naște *întro* zobie (= zodie) bună etc.

La zeci de substantive atît în partea românească, cît și în cea rusească, autorul indică greșit genul: adverb sm. (adică adverbul e de genul masculin), aforism sm., amor sm., septembrie sn. (unica lună care pentru dl E. Alexandrescu e de genul neutru), buton sn. (și se dă exemplul: *butoni* de manșetă), ciment sm., climat sm., cuțit sm., defileu sm., dezacord sm., dictat sm., sumedenie sm... etc. Același tablou apare și în partea rusească: арготехника sm., администрация sm., иголка sn., волос sn., заминка sn., индюшка sm.,

бетон sn., заколка sn., композитор sn., кожанка sn., книжка sn., клякса sn., кличка sn., кислота sn., лайнер sn., первоклассник sn., англичанин sf. (!), карточка sn., исповедь sn., гидростанция sm., запятая sn., заговорщик sn. etc. La substantivele care posedă ambele genuri este indicat unul singur, cel masculin: зевака sm. (trebuie adăugat și sf.), traducerea fiind incorect ortografiată *gurăcască* (corect: *gură-cască*), заика sm. (scris greșit зайка, care înseamnă *iepurăș*, și nu *bîlbîit*).

În ceea ce privește tranzitivitatea, intransitivitatea și reflexivitatea verbului atestăm aceeași bîlbăieală: mențiunile gramaticale *vt.*, *vi.*, și *vr.* (mențiunile de domeniu și cele stilistice figurează, în fond, doar în lista abrevierilor) sînt utilizate alandala. Exemple pot fi aduse cu duiumul: a călători *vt.*, a clasifica *vi.*, a cimentă *vi.*, a deceda *vt.*, a decădea *vt.*, a demisiona *vt.*, a claxona *vt.* etc. La verbul *a suspîna* (scris greșit *a suspîna*) e dat și un exemplu: *a suspîna un examen* (?). În fine, este absolut greșit cînd nu indicăm toate valențele gramaticale ale verbului. Astfel, cînd scriem, de exemplu, a ascunde *vt.*, a așeza *vt.* etc., fără a preciza că această serie de verbe pot fi și reflexive, și cînd traducem respectiv *прята́ться* și *сади́ться*, punem într-o mare încurcătură pe alolingvul neinițiat, care nu știe că asemenea verbe sînt utilizate și cu pronumele reflexiv se. Firește că traducerea adecvată ar fi: *a ascunde (прята́ть)*; *a se ascunde (прята́ться)* etc., fără însă a lua în considerație, aici, relațiile lexicogramaticale ce se stabilesc între verbele de tipul *a obține (добы́ться)*. Spre regret, asemenea cazuri încurcate abundă de la un capăt la altul al dicționarului. Este adevărat că în secțiunea rusească apare doar abrevierea *v.* (= verb, în fond inutilă, fiindcă orice cititor știe (sau va însuși în mod rapid) că *писать*, *ходить*, *петь*, *играть* etc. sînt verbe. Important ar fi să cunoaștem dacă verbul respectiv este tranzitiv (переходный) sau intransitiv (непереходный) și, la fel, trebuie să știm dacă verbul rusesc are aspect perfectiv ori imperfectiv sau, mult mai rar, și unul și altul, pentru a nu repeta, în foarte multe cazuri,

aceeași traducere. Limba rusă are peste 20000 de verbe (față de aproximativ cele 8000 din limba română). În legătură și cu acest fapt se pune problema listei de cuvinte. În acest sens, dl E. Alexandrescu a făcut multă risipă de hîrtie și cerneală: în loc să alăture verbul cu aspect perfectiv pe lîngă verbul cu aspect imperfectiv (sau invers), care în majoritatea lor covîrșitoare reprezintă perechi de forme verbale și au (cam) aceleași sensuri, autorul nostru a prezentat ambele forme (de multe ori aflate în ordinea imediat alfabetică), astfel dublînd inutil traducerea. Exemplele sînt mai mult decît numeroase: *выдержать* – a rezista, a suporta, a îndura, a lăsa să se învechească și *выдерживать* – a rezista, a suporta, a îndura, a lăsa să se învechească; *запутать* – a încurca, a încîlci, a complica și *запутывать* (care se află chiar alături de *запутать*) – a încurca, a încîlci, a complica; *загибать* – a îndoi, a sufleca, a coti și *загнуть* a îndoi, a sufleca, a coti etc. Cel mai mare neajuns al acestor traduceri e faptul că, în majoritatea lor absolută, nu sînt ilustrate cu exemple, ceea ce imprimă dicționarului un caracter de schelet; și asta cu atît mai mult că toate semnificațiile cuvintelor polisemantice sînt delimitate *nu* prin cifre, cum se procedează just în mod tradițional, ci prin punct și virgulă, lucru care complică nespus de mult consultarea dicționarului, mai ales atunci cînd în cadrul aceluiași sens apar echivalente semantice, despărțite tot prin punct și virgulă de un cu totul alt înțeles al cuvîntului dat: *взять* – a lua; a cuceri; a prelua; a captura; a apuca; a cuprinde; a lua; a o apuca; a necesita; a cere; *идти* – a merge; a se duce; a veni; a sosi; a pleca; a ieși; a se răspîndi; a trece; a se scurge; a fi în curs; a se desfășura; a avea loc; *уходить* – a pleca; a se duce; a scăpa; a evita; a fugi (de); a pleca (din); a părăsi; a se scurge; a trece; a se cufunda; a se adînci (?). Așa sînt tratate toate verbele polisemantice (*уходить, вести, вступать, действовать, вносить* etc.) și celelalte părți de vorbire. Caracterul de schelet al acestui dicționar se manifestă pregnant în modul de tratare a multor prepoziții: *de* (c; co, из; om);

la (в; на; к; у; по; при; о); *e* (în; la; pe; de; cu); *k* (spre; către; la; pe la; de; în jurul; pentru; față de; din); *za* (dincolo de; după; peste; în (la) spatele; în urma; în timpul; în cursul; pentru; la; pe; cu; în; în locul; drept; după). Și nici un exemplu! Poftim, domnilor, alegeți după placul inimii, dacă, desigur, cunoașteți... limba română și cea rusă.

Registrul de cuvinte îl vom lăsa în pace, pentru că nu vom căpăta un răspuns plauzibil, nu vom afla care au fost criteriile de selectare a cuvintelor sau a lemelor. Urmărind însă mai atent lista de vocabule, vom observa, evident, lipsa multor cuvinte neaoșe al căror loc a fost ocupat de unități lexicale din domeniul diferitelor terminologii, internaționalisme – toate fiind departe de scopul acestui mic dicționar: *cosinus* (*sinus* e lipsă!), *abajur*, *electron*, *colhoz*, *colhoznîc* (?), *comunism*, *comunist*, *electron*, *fonem*, *materialism*... dar, să zicem, a implementa, a sponsoriza, a computeriza, a marginaliza și multe altele, tot neologisme, n-au încăput în scoarțele, frumos pictate, ale dicționarului. Registrul cuvintelor rusești, de asemenea, este presărat cu lexeme de tipul: *коллективизация, оппортунизм, материализм (исторический și философский), капиталистический, капиталист, капитализм* etc. Unele internaționalisme, cum ar fi, de exemplu, *математический, электрический*, sînt ilustrate cu 6-7 exemple, lucru absolut inutil, pentru că în toate exemplele aduse figurează echivalentele *matematic* și *electric*. În așa fel, volumul dicționarului este umflat nejustificat. Un dicționar de mici proporții trebuie să se călăuzească de o maximă a strămoșilor noștri: *non multa, sed multum*.

În ceea ce privește traducerea, care este ceva mai puțin defectuoasă decît tehnica lexicografică, E. Alexandrescu s-a inspirat, era de așteptat, din dicționarele apărute relativ nu demult în România și Republica Moldova, în *Bibliografie* însă sînt indicate niște denumiri de dicționare cam vetuste, cum ar fi, de exemplu, **Русско-румынский словарь** redactat și editat la Moscova de M. V. Serghievski și X. A. Martîșevskaia în 1942, **Русско-молдавский сло-**

варь, editat tot la Moscova (1954), avându-l în fruntea redactorilor pe Andrei T. Borșci. Despre dicționarele apărute după 1960 autorul nu are știre. E puțin probabil ca E. Alexandrescu să fie un arierat incorigibil. Mai curînd s-a urmărit un alt scop, cum ar fi spus I. L. Caragiale, "curat murdar": să inducă în eroare pe cititorul credul. Timpuri trecute, domnilor!

Defectele acestui dicționar constau nu numai în lipsa de echivalență semantică a unei lungi serii de cuvinte, ci și, mai ales, în sumedenia de năstrușnicii, rar întîlnite în dicționarele apărute anterior. Nici în epoca lui I. D. Ceban nu se întîlneau asemenea bizarerii.

Am parcurs cîteva pagini disparate și ne-am ciocnit de *sute de cazuri* abracadabrante, pe unele dintre care le-am semnalat mai sus. Cu permisiunea cititorului, mai înșirăm aici și pe următoarele: acolo: ce faci acolo? *myga* (?); altfel adj. (corect: adv.) иначе; по-иному; amator sm. (corect: adj.); cerce (corect: cerc) de artiști amatori; amicițe (corect: amiciție); arar¹ sn. (corect: arat); arar² adj. (corect: arat); arid sm. (corect: arici); praăucția (corect: producția atinge); diferență sf. (tradus greșit prin verb – дифференцировать); suveran adv. (?) суверенный; școlăriță adj. (?) школьный; учебный; șort sn., трусики (?); ștampia (?); ținut sn. край (?); a viscoli vi. мести (?); voluptos (corect: voluptuos); a zice vt. говорить (сказать?); авторучка sf. loc (?) резервор; балл sm. grad; notă (punct?); величина admirabil (?); вербовать... (unde-i a racola?); верность fidelitate; вестник sm. (unde-i monitor?); домашние вещи lucrurilor (?); влажность umezeală (?); внизу pred. (?) în josul; внутри adv. în interiorul (?); во prep. vezi (ce?); вода apa (corect: apă); водный de apa (corect: de apă); водоем bazin de apa (corect: de apă); дождь cădere de apă (corect: de apă); возвращать (unde-i a restitui?); воздух sm. ușor (?); воздушный aer (corect: de aer); волейболист sm. jucător (?); во-первых mai întîi; стрелянный-воробей *vuple* (?) bătrîna (vulpoi?) вследствие (unde-i în consecință?); вступить a se **su** (?); всходить a încolța (?); а доспи (?); выпускник (unde-i absolvent?); нефтяная вышка sondă de țite (?); глядеть a

da spre (?) trebuia: despre geamuri ș.a. С новым годом! La mulți ani! (?); дальный lungă (?); дамский портной croitor de dame (?) etc.

Autorul-alcătuitor ne prezintă și o "scută" gramatică a limbii "românești" în care persistă aceleași greșeli din corpul dicționarului. Între altele, el spune că la substantivele feminine "относятся названия плодов" (p. 445). Cine cunoaște ce înseamnă cuvîntul плод în limba rusă va gîndi că într-adevăr cuvintele românești *măr, castravete, strugure, pepene, cartof* etc. sînt de genul feminin. Adresarea *Doamnelor* e tradusă Госпожи, și nu Дамы. Vorbește despre prepoziția datoriti (p. 455); verbul *a ierta* la ind., prezent., pers. II, pl. este iertăți; el și ei *iertă*; de la a expedia el expedib; eu *vînd* (p. 476); verbul *ă* vrea (p. 481), noi așteptarăm (p. 487), noi vom *cînta* (p. 481); ești, este îmbrăcată (p. 501); pînă cînd (p. 506). În genere semnele diacritice pentru literele *ă, â, î, î, ț, ș* sînt încurcate pe întreaga întindere a dicționarului. Ce-ar însemna toate acestea, mai ales pentru un alolingv?

Mărturisim că timp de peste 4 decenii am colaborat la întocmirea diferitelor tipuri de dicționare (explicative, bilingve, terminologice, semantice ș.a., unele dintre care zac ani în șir în safeurile editurilor), fără a avea vreo pretenție de mare specialist în ale lexicografiei, dar un dicționar ca cel recenzat în paginile acestea încă nu am văzut.

Cert este faptul că aprigii "cultivatori de limbă" ar putea fi depistați, să zicem, de un Sherlock Holmes, un Maigret, un Colombo sau chiar un Alexei. Ei și? vor întreba unii. Și vor avea dreptate, pentru că nimeni, dar absolut nimeni (inclusiv catedrele de limbă, Asociația Editurilor "Noi", Institutul de Lingvistică al Academiei, Ministerul Educației și Științei) nu va schimba situația, fiindcă astăzi la mijloc stă banul, el este atotputernic.

Mai există, însă, Măria sa Cititorul, care, fiind tentat să-și procure această maculatură intitulată pretențios "spravocinoe izdanie", nu se va grăbi, credem, să plătească 20-30 de lei (preț liber, vînzare liberă, înșelătorie liberă!).

O tempora, o mores!

Ana BANTOȘ
Chișinău

CU CĂRȚILE PE FAȚĂ

Există mai multe feluri de a defini poezia, două dintre care le vom aminti aici pentru diferența criteriilor puse la bază. Alexandru Mușina, autor a mai multor studii și eseuri despre post-modernism, consideră că poezia se face așa cum se face arborele cotit, iar poetul Adrian Popescu este de părere că poezia autentică se scrie dintr-o stare de epuizare a ființei, a relațiilor cu lumea.

Un volum de versuri, apărut de curând la Chișinău, la editura Agenției Moldpres, **Pod în Balcani**, semnat de Mircea Vaida-Voevod, confirmă cea de a doua opinie. Scrisă în perioada aflării autorului în zona de conflict din Balcani, unde, în calitate de ziarist, timp de zece ani a cunoscut "pe viu" tragedia din Kraina și realitățile dure din Bosnia-Herțegovina, Kosovo, Skopje, Podgorița, Tirana, cartea vizează niște adevăruri "pe care numai gândul le poate auzi, vedea și scrie", gânduri rămase dincolo de întrebările și răspunsurile ziaristului.

Umbra războiului a fluturat și deasupra noastră, cu o putere de amenințare mai mică sau mai mare, noi însă, făcând abstracție de acest fapt real, continuăm să discutăm antrenant despre poezie, cum este, cum poate fi, cum va fi, în timp ce în altă parte poezia se scria după "regula" unei realități neinventate, a unei realități în care comunicarea cu Dumnezeu părea anulată:

În Balcani, pe un drum minat
m-am întâlnit cu Bunul
Dumnezeu,
părea greu, de spate adus,
despre sînge și moarte i-am spus,
"Nema problema!" a rostit de sus
(Nema problema).

Viziunea de apocalipsă consemnată pe un ton aparent neutru se

încheagă într-un fel de cotidian halucinant: *Preaslăvite și sfînt împărat, / ceva e putred în Balcani, / miroase a hoit de mai mulți ani. / Am văzut în sate așteptînd la porți / oameni care știam că sînt morți, / prunci nenăscuți în pîntec de mume / rugîndu-ne să nu vină pe lume.*

Mistificarea principiilor sfinte, convertirea neamului în sclavi, resemnarea celui incapabil de a se opune cinismului și cruzimii, greu transmisibile în limbajul specific ziaristicii, se revarsă în șuvoiul unor versuri cu gust amar: *Pleacă-ți grumazul, române / Și ce-ți mai rămîne / decît un gust amar.*

Blagianului (era să scriu blajinului) "paradis în destrămare" aici îi ia locul un paradis pierdut, în care *primejduit e sfîntul Munte Athos*, iar *Cristos plînge amar, umilit în icoane.*

Berzele cu filfîit de îngerii ce animă amurgul, trecînd în straturi paralele deasupra mărilor unde nu-i pămînt și nici popas, sînt asemuite vieților oamenilor: *În straturi paralele / de zbor – sînt viețile.*

Pe alocuri, poezia se constituie după un criteriu similar cu cel textualist, cu deosebirea că în poemele lui Mircea Vaida-Voevod filele asamblate fac parte din diverse capitole ale propriei sale vieți reale convertită într-un "proces" al sincerității:

... jur pe un paltin trăsniț din
Făget că mi-e dor
de tata, așa cum îl așteptam în
copilărie
să se întoarcă din închisoare.
Îmi pasă și urăsc perchezițiile
domiciliare,
dosarele mele de cadre și ziua
nefastă
cînd fratele meu coborî în
mormînt
(Dumineci faste).

Ludicului obișnuit aici îi ia locul gravitatea unui joc diabolic al destinului:

Lunetistul din munți își caută
prada:
la Sarajevo – sîrbul ocăște un
musulman sau un croat,
musulmanul – un sîrb sau un
croat,
croatul – un sîrb sau un
musulman.
În Kosovo:

**albanezul ochește un sîrb,
sîrbul ochește un albanez.**

(*Lunetistul din munți*).

O poezie rezultată dintr-o atmosferă bîntuită de duhul morții nu poate fi altfel decît întoarsă cu fața spre Cel de Sus, așa cum se întîmplă și în cazul dat. De precizat însă, că pe fundalul morții în poemele sumbre ale autorului clujean are loc desacralizarea. Este prezent un timp al lui Irod și al unui Dumnezeu amnezic, adormit în sîngele unui curcubeu peste Serbia: *Cristos e răstignit și din rîni îi curge sînge roșu plebeu*. Mersul este invers decît ar trebui să fie în mod normal: nu înspre lumină, ci spre Asii mistice de unde nu-i întoarcere, nici drum.

Din alternarea stărilor de groază cu beatitudinea visată rezultă accentuarea primelor. Iar străfulgerarea dureroasă a liniștii, a respirației pașnice a iubitei fac loc nevoii unui nou început, pe care personajul liric îl citește în ciudat amestecatele ecouri ale adierii de vînt, ale respirației izvorului, ale vuietului de clopot despărțit pentru totdeauna de schitul din Balcani transformat în moloz.

Duhul pribeag de schit ortodox din versurile lui Mircea Vaida-Voevod țintesc răceala și indiferența de care se lasă tot mai mult contaminat omul modern. Acest lucru îl menționăm și la ceremonia de lansare a prezentului volum, ce a avut loc la salonul "EuroFotoArt" din Chișinău, în timp ce descopeream printre fotografiile amplei și inspiratei expoziții din aceeași încăpere, imaginea unei modeste biserici țărănești din lemn, datînd din sec. al XVIII-lea*. Întîmplarea face să cunosc acest sfînt lăcaș din satul Hiliuți, Bălți, unde, împreună cu familia am mers de nenumărate ori și am văzut cu cîtă evlavie se închină în fața lui sătenii cînd merg să-și pomenească răposatii. Vechi, sprijinit în propte, avînd crucea înclinată, de te miri cum de se mai ține, acest altar, aproape prăbușit, dar care își mai așteaptă restauratorii, se aseamănă mult cu sufletul omului de azi, copleșit de uitarea de sine. Către acesta se îndreaptă, printre ruinele indescriptibile ale războiului, și scriitorul Mircea

*Imaginea bisericii menționate este reproducă pe prima copertă a revistei.

Vaida-Voevod, închinîndu-i ofranda unor versuri memorabile:

**Închide ochii,
intră ușor ca un tors de felină
în gîndul meu femeie lină,
sîntem un nor
pe cerul verii vast,
te-mbrățișez în vînt
pe-azurul cast,
spre sud alunecînd.**

**Prin ochii noștri Domnul
privește-n fiecare dimineată
ce-au ars, ce-au prăpădit
demențial nerozii
dihorii nopții și Irozii.
Au șters un sat, grădinile
și lanul.**

**Trupul de nor aș vrea să
mi-l arunc
ofrandă pămîntului prădat,
un plîns de prunc
trezește-n zori Balcanul.**

**Uităm că sîntem nori,
îmbrățișați mai strîns,
sfărmați în stropi,
plouăm cu lacrimi mari
de plîns**

(*Ofrandă*).

Ziaristului, aflat în misiune de serviciu, nici timpul și nici condițiile nu-i permit să zăbovească în fața tuturor dezastrelor cîte se întîmplă într-un spațiu numit succint "de conflict". Scriitorul, însă, nu poate trece indiferent pe lîngă "caierul de ură" din zonă.

**Mă tem de pierderea amintirilor,
ce-aș mai fi fără ecoul lor, mărturisește autorul.**

Aflați cu decenii în urmă în centrul vieții publice, scriitorii în ultimul timp sînt marginalizați tot mai evident de către crainici, reporteri etc. **Pod în Balcani** este o dovadă a concurenței rezonabile pe care poetul Mircea Vaida-Voevod i-o face ziaristului din el. Căci anume scriitorul nu a putut trece indiferent pe lîngă altarul prăbușit din sufletul contemporanului marcat de absența relației cu lumea la acest sfîrșit de mileniu.

... Mileniu care, încheindu-se își dă cărțile *pe față*: unele, axate pe relația cu limbajul sînt copii (copii) ai (ale) cărților, altele sînt "copii ai războiului".

Radu ROTARU
lași

ION POPESCU-SIRETEANU: DE DRAGOSTE*

Prezență discretă în lumea cărturarilor împătimiți ai maicii noastre — Limba Română — profesorul dr. Ion Popescu putea fi bănuț că ar mai ascunde ceva și iată că acum bănuiala s-a adevărit: în spatele făpturii sale calme, de o civilitate academică, undeva, cu delicatețe retras — îl descoperim pe poetul Ion Popescu-Sireteanu. Mai mult, omul acesta, cu care n-am reușit să mă cert cu adevărat nicidecum, pe care nu l-am auzit niciodată vorbindu-i de rău pe alții, vine acum cu o carte pe care așază titlul **De dragoste**. Un demon criticastru îmi tot dă ghes: "La ce bun poezia în vremi sărace"? Și se mai izmenește Nefîrtate: ce poate scrie un discipol de-al profesorului Philippide, un arheolog al cuvintelor, în fine, un benedictin de bibliotecă, care se preumblă cu sfială respectuoasă prin "memoria limbii române", care — întors la obârșii — scrie despre vatra de istorie și cultură românească a Siretului, care a bătut sate și sate ale Moldovei și — mai ales — ale binecuvîntatei Bucovine în căutarea tezaurului toponimic?" Astfel "pornit" asupra d-sale, gata să-l cert "cu crivățul vorbei mele", expresia nichitastănescului, mi-au atras atenția două versuri:

Vom năvăli curînd în trecut
Ca-ntr-o grădină fără stăpîn
(Curînd).

M-a fulgerat frumusețea lor și mi-am amintit că, fiind copii, chiar năvăleam — "hoarde" superbe, agile — prin livezile bieților gospodari plecați pe la hotar la lucru. Aceste versuri mi-au dezvăluit o cheie secretă către mult prea ascunsul poet siretean: aha! e Timpul, e "atacul diligenței" de la Radu Stanca citire, e "spaima de marele" din Lancrăm încă simțită...

Și uite, așa și așa,
Au trecut veri după veri,

* Volum apărut la Editura Augusta din Timișoara, în anul 1999, și prezentat în cadrul unei "Seri bucovinene" la Casa Pogor din Iași.

Toamne au curs după toamne,
Cu roade, cu frunze bolnave și ploi.
Încă un cerc și încă o cruce,
Încă un val uriaș și un țârm.
Ies din mine încet și mă sfârm
Și ochii nu mai știu încotro s-o apuce
(Și uite...).

Mie însumi certare făcînd pentru o vinovată grabă, mi-am strunit bine arcul, mi-am ascuțit săgeți veninoase și am căutat cu înrîcnenată criticie să vînez asonanțe, să subliniez gros și roșu stîngăcii, să exult la cutare doctă, filologică, rimă rară, dar m-a învins definitiv — molcomita tristețe răsărind — fire umile de iarbă — sufletului — printre rînduri:

În noaptea aceea a sufletului
Căutam insula
Spre care nu bătea nici un vînt.
Stele jucau printre nouri
Și nici un semn
Nu prevestea
Sfîrșitul călătoriei

(Insula).

Dar lovitura de grație mi-am primit-o de acolo de unde s-a iscat și făptura ionpopescului cel siretean — de la Mănăstioara, din lacrima tăcută a Bucovinei, de pe lîngă leagănul lui Labiș:

Fără tine-s codru troienit,
Ori sînt numai val fără de mare;
Sufletul tînjește bîntuit
De vîntoase pururi călătoare...
(Bucovinei).

Și mi-am rupt arcul și săgețile și în părăsire le-am lăsat pentru a-mi ridica degetul, cu care să-mi opresc o biată uscată lacrimă în amintirea bunicului meu, al ionpopescului și al domniilor voastre:

Bunicul cînd trăgea să moară
Avea puținul lui comînd.
Că a fost tras mereu pe sfoară
Și a trăit mai mult flămînd.

Doamnelor și domnilor, avan ne-a mai păcălit academic — profesoralul doctor filolog de Ion Popescu! El a fost, este și va fi mereu numai Sireteanu.

Ion POPESCU-SIRETEANU
Iași

POEMA UNIRII

S-o-ntoarce Basarabia acasă,
Va reveni și mîndra Bucovină,
Deși vrăjmașul încă nu le lasă,
Nu vrea să fie țara mea deplină.

La Putna Ștefan stă în rugăciune,
Se roagă Rareș în picturi murale,
Mihai Viteazul și acum ne spune
Pohta cea mare a Măriei Sale.

Stă domnul Tudor gata cu pandurii,
Iar Cuza pune țării Tricolorul.
Fug din Ardeal la Budapesta furii;
La Alba-Iulia merge-ntreg poporul!

Străinul vrea de-a pururi să ne frîngă,
Să schimbe el peceteile domnești,
Ca doina mea în veci de veci să plîngă
Pe toate-aceste-ntinderi românești.

S-o-ntoarce Basarabia acasă,
Va reveni frumoasa Bucovină!
Ieșiți, români, să le deschidem cale
Să intre-n marea patriei grădină.

Răpite de la vatra părintească,
Supuse la suplicii fără seamă,
Ele-au păstrat lumina românească
Ascunsă-n doina blîndă ca o mamă.

Călcînd pre moarte ca Isus Hristos,
Am mai păstrat izvoare nepătate.
Ieșiți, români, să le primim frumos,
Să fim alături frate lîngă frate!

Trag clopote la Nistru și-n Carpați,
La Argeș cîntă preoți de-nviere...
Hai, fraților, să fim de-a pururi frați,
Cînd patria la sînul ei ne cere!

MISIUNE DIPLOMATICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA. 1993-1997

Acesta este titlul cărții care va apărea în curînd la Editura POLIROM din Iași.

Cartea este scrisă de domnii Marian ENACHE, fost ambasador la Chișinău și Dorin CIMPOEȘU, diplomat în cadrul Ambasadei României în Republica Moldova.

Ambii au fost martori ai evenimentelor importante care au avut loc în Republica Moldova în perioada menționată, ceea ce-i conferă lucrării o valoare deosebită.

Prin demersul lor, autorii au dorit să facă cunoscute în mediile din România realitățile politice, economice și de altă natură din Republica Moldova și să contribuie la apropierea dintre cele două state.

Cartea este scrisă cu obiectivitate și echilibru, iar prin anexele variate și bogate care o completează reprezintă o frescă vie a evoluțiilor deosebit de complexe din Republica Moldova din perioada analizată.

Autorii intenționează să lanseze lucrarea la Chișinău, manifestare la care au bucuria să invite toți prietenii, precum și pe cei interesați de lucrarea în cauză. Propunem atenției cititorilor noștri CUVÎNTUL ÎNAINTE la carte semnat de academicianul Dan BERINDEI.

Domnul Marian Enache a ocupat timp de patru ani funcția de ambasador al României în Republica Moldova. Împreună cu domnul Dorin Cimpoeșu a realizat o carte-bilanț, intitulată cu modestie **Misiune diplomatică în Republica Moldova**. De fapt, nu este vorba doar de niște însemnări și constatări ale unui ambasador, ci de o mărturie vie a unor realități complexe urmărite cu atenția specialistului, în curs de patru ani și unele cercetate chiar într-un proces evolutiv cuprinzînd perioade anterioare și posterioare anilor 1993-1997. Cartea mai are și meritul unei implicări sufletești. Domnii Enache și Cimpoeșu nu s-au aflat la Chișinău doar într-o misiune diplomatică, ci ei s-au aflat *ca români* într-un spațiu românesc, vremelnice înstrăinat în anumite privințe. Este o carte scrisă cu obiectivitate și echilibru, larg informată, dar este scrisă și cu inima, ceea ce îi conferă un merit în plus.

Cele patru părți ale lucrării: *Ô pagină de istorie; Marile probleme ale Republicii Moldova; Relațiile geopolitice ale Republicii Moldova și Dinamica reformei economice și sistemul partidelor politice din Republica Moldova* oferă autorilor cadrul necesar abordării multiforme ale problemelor tinerei Republici Moldova, iar cititorilor – o imagine complexă, ceea ce duce implicit la o comprehensiune mai profundă a realităților acestei părți din spațiul românesc, care își trăiește din 1812 dramele unei înstrăinări ce n-au putut determina, cu toate acestea, distrugerea etnică a românității zonei, deși s-a încercat și se mai încearcă încă – din păcate stăruitor – să se acopere o reală etnicitate românească printr-o "perdea" moldovenească, susținută interesat de anumite forțe exterioare.

Prinsă între doi vecini – Ucraina și România, dar continuînd să resimtă puternic prezența directă sau insidioasă a Moscovei, Republica Moldova, confruntată cu problemele tranziției și cu un ansamblu de probleme economice, este sfișiată între opțiuni contradictorii, căutînd a se afirma ca o entitate de sine stătătoare, acceptată ca atare, în circumstanțele actuale de România, dar cu mult mai puțin de Rusia. Ieșirea din Imperiu, de care însă este încă legată pe plan economic, dar și politic, simțindu-i încă “răsuflarea rece”, confruntarea dintre moldovenism și românismul “noului val”, liderii politici în Moldova independentă – de la Mircea Snegur la Petru Lucinschi – ca și evoluția politică internă în ansamblul ei, mai ales în perioada în care domnul Enache a funcționat în calitate de ambasador, sînt tratate în prima parte a cărții.

În cea de-a doua, sînt înfățișate “marile probleme” ale Republicii Moldova, cele mai arzătoare și cele mai delicate, de la chestiunea Transnistriei, “cap de pod” al Rusiei, declarată de Duma Federației Ruse în 1995 “zonă de interes strategic” la dramatica odisee a lui Ilie Ilașcu ori la tratatul din 1990 moldo-rus, care este considerat pe drept cuvînt “un document depășit”. Capitolele acestei părți a lucrării înfățișează sechelele și urmările vechii dominații sovietice și apoi ale celei succesoare, ruse.

În partea a treia, sînt analizate relațiile cu Federația Rusă, cu Ucraina, cu Comunitatea Statelor Independente și cu România. Deosebit de interesant este capitolul relațiilor dintre cele două state românești, urmărite la toate nivelurile de la cel diplomatic – negocierile pentru tratatul de bază și evidența acordurilor dintre cele două țări, la cel economic și la cel cultural (însurate semnificativ sub definiția “comunității de civilizație românească”). În lucrare se regăsesc un șir de probleme care se referă la relațiile celor două state românești, de la “podul de flori”, la “relațiile speciale”, la spațiul cultural și spiritual comun ori la Mitropolia Basarabiei. Reiese o dramatică stăruință de regăsire și de împlinire, în pofida unor complicații evidente mai ales în domeniul economic, dar și în ciuda sechelelor unei apăsătoare dominații sovietice de o jumătate de veac, prezente încă și în domeniul mentalităților.

Ultima parte a cărții este dedicată reformei economice în Republica Moldova, stadiului și problemelor ei, ca și unei analize și prezentări a sistemului partidelor politice, înfățișate succesiv cu detalii interesante și utile.

Bogate și variate anexe îmbogățesc și justifică demersul autorilor și dau totodată o vie imagine a evoluțiilor deosebit de complexe din Republica Moldova și se constituie într-un valoros ansamblu de izvoare privind istoria contemporană a românilor.

Cartea domnilor Marian Enache și Dorin Cimpoeșu reprezintă o realizare din cele mai de seamă, în ceea ce privește cunoașterea realităților Republicii Moldova, dar și privind înțelegerea locului pe care ea îl ocupă, la acest sfîrșit de mileniu, ca și a acțiunilor și politicii României față de statul-frate de peste Prut, autorii făcînd variate și interesante constatări și sugerînd evoluții. Este o lucrare binevenită, utilă și necesară, iar alcătuitoarii ei merită felicitări și elogii.

Tamara COTOMAN
Chișinău

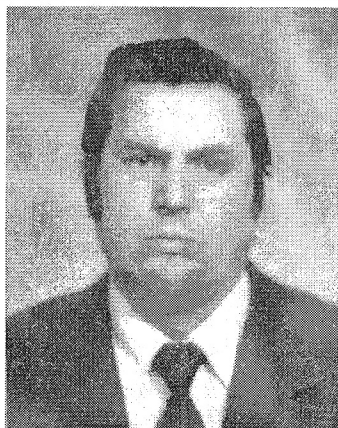
LUMINA CE SE ÎNTREZĂREȘTE

Proaspăt scoasă de sub teascurile Tipografiei Centrale, cartea **Mîndria și speranța noastră**, semnată de Vasile MELNIC, doctor în filologie, profesor universitar, șeful catedrei de limba latină și terminologie medicală la Universitatea de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu" din Chișinău, autor a peste 200 de lucrări științifice în domeniu, însumează cercetările științifice și luările de poziție în presa republicană ale unui cărturar și cetățean conștient de locul și rolul limbii române în dezvoltarea societății noastre. Drept motto servesc versurile lui Grigore Vieru: *Mai bun noroc și-avere/ Mai mare eu nu am/ Decît în suflet graiul/ Acestui pașnic neam*, care, de fapt, este și crezul de-o viață al dlui Vasile Melnic.

Cele 18 articole înmănunchate în primul capitol intitulat "*Limba vechilor cazanii...*" reprezintă un studiu științific bine argumentat. Iată doar cîteva titluri: "Graiurile și unitatea limbii române"; "Dialecte teritoriale și dialecte sociale (opinii și constatări)"; "Sinonimia lexicală dialectală"; "Terminologia medicală în limba română (constatări și opinii)" etc.

Cel de-al doilea compartiment – "*Vom fi afît, cît vom vorbi/ Această limbă strămoșească*" (N. Dabija) – cuprinde lucrări publicistice despre limba română și despre multiplele probleme ce derivă din situația în care se află ea la est de Prut. Semnificative în acest sens sînt articolele: "Chiriași în propria țară"; "Sindromul înstrăinării de neam"; "Vorbește capitala limba de stat?" ș.a.

Urmează compartimentul "*Comemorări. Aniversări*" cuprinzînd schițe, creionări despre viața și activitatea marilor oameni de cultură și știință ca: Petru Movilă, Andrei Mureșanu, B.-P. Hasdeu, Leca Morariu, precum și a contemporanilor noștri: Nicolae Corlăteanu, Ion Ciocanu, Ion Ciornii ș.a.

Cartea este însoțită de o serie de fotografii, crîmpeie din viața și activitatea savantului, pedagogului, omului de știință Vasile Melnic.

Coperta volumului a fost executată în albastru și alb. De ce tocmai aceste două culori? Însuși autorul explică: "... albastrul e culoarea cerului, culoarea speranței; albul este ceva luminos, lumina ce se întrezărește".

Apărută în ajunul împlinirii de către autor a unei frumoase vîrste, lucrarea constituie un jalon important al unei biografii de creație îngemănate cu destinul limbii române pe pămîntul Basarabiei.

Evenimentul editorial și jubileul profesorului universitar Vasile Melnic au întrunit în ziua de 3 octombrie 1999 la Casa Limbii Române un public select, printre care și personalitățile: Nicolae Corlăteanu, Ion Melniciuc, Anatol Eremia, Gheorghe Ghidirim, Anatol Ciobanu, Ion Ciocanu, Ana Bantoș, Leo Bordeianu, Anatol Codru, Serafim Belicov, parlamentarul Ion Dediu, colegii dlui V. Melnic de la Universitatea de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu", vestiți medici, rude, prieteni etc.

Colegiul redacțional al revistei "Limba Română" se asociază aprecierilor activității prodigioase a colegului nostru, făcute cu această ocazie, și îi dorește omului de știință, de cultură și înflăcărătului patriot, prof. univ. dr. Vasile Melnic multă sănătate, noi forțe creatoare, păstrarea spiritului tineresc în abordarea și tratarea problemelor ce îi apar în cale, păstrarea rîvnei cu care se află într-o permanentă stare de veghe la hotarul basarabean – dureros, dar fertil – al limbii române.

ÎNTRE SPERANȚĂ ȘI IZBÎNDĂ

Noi sîntem acasă, noi creăm destinul nostru. Porțile casei noastre sînt deschise tuturor oamenilor de orice nație, de orice limbă, de orice religie, tuturor celor care vin cu inima deschisă să se împărtășească la luminile acestei culturi, ale acestei civilizații.

Valeriu RUSU

De mai bine de un an de la întemeiere, Casa Limbii Române din Chișinău, Centru de cultură și asistență didactică, s-a impus ca o veritabilă citadelă a spiritualității naționale. Deși își desfășoară activitatea în condiții financiare precare, Centrul continuă cu perseverență să existe, mai mult, la solicitarea locuitorilor și prin deciziile primăriilor județene în Ungheni și Căușeni au fost create două filiale ale acesteia. Iar pe data de 21 noiembrie 1999 în satul Jora-de-Jos, județul Orhei, sub patronajul cunoscutului om de afaceri Anatol Josanu, originar din localitate, a fost pusă temelia unei alte filiale (deschiderea urmează să aibă loc pe data de 31 august 2000). La ceremonie au participat: Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, Alexandru Bantoș, directorul Casei Limbii Române de la Chișinău, redactor-șef al revistei "Limba Română", Nicolae Dabija, redactor-șef al publicației "Literatura și arta", scriitorii Grigore Vieru, Ana Bantoș și Vlad Olărescu, slujitori ai bisericii, artiști, intelectuali, pedagogi, elevi, săteni.

Pentru viitor se preconizează crearea unei rețele de astfel de centre care, sub conducerea Casei Limbii Române de la Chișinău, vor lucra la îndeplinirea dezideratelor comune: revenirea la valorile culturale naționale printr-o mai bună cunoaștere a limbii și literaturii române, a tradițiilor și obiceiurilor populare, a istoriei adevărate a acestor ținuturi; prin descoperirea și promovarea talentelor în literatură și alte domenii; prin educarea unui spirit de demnitate națională, a unei gândiri eliberate de vechile clișee, inoculate ani de-a rîndul într-un proces de nivelare a conștiințelor în devenire.

Fără îndoială că activitatea Casei Limbii Române din Chișinău și a filialelor sale a fost și este susținută de Primăria municipiului Chișinău, în persoana dlui Primar General Serafim Urecheanu. Cu sprijinul Primăriei, la Centrul de cultură și asistență didactică din capitală a fost posibilă organizarea unor cursuri de însușire a limbii de stat pentru alogeni, care au menirea să contribuie la procesul de integrare a alogenilor în viața socială și culturală a statului, iar prin aceasta să atenueze suspiciunile și eventualele conflicte între minoritățile naționale și populația băștinașă. În anul curent circa 1500 de cetățeni ai capitalei vor audia cursurile de limba română care vor fi subvenționate parțial de către Primăria municipiului Chișinău. De asemenea, se mai prevede organizarea unor cursuri de perfecționare lingvistică pentru vorbitorii de limba română. În acest sens, în cadrul Centrului a fost constituită Catedra de limba și literatura română în frunte cu domnul Ion

Melniciuc, doctor în filologie, cunoscut și apreciat pedagog și filolog. Membrii Catedrei, specialiști recunoscuți în domeniu, au elaborat concepția și programul de activitate a catedrei. La una dintre ședințele recente, membrii catedrei au examinat și aprobat **Cursul de lecții pentru studierea aprofundată a limbii române și Cursul intensiv de limba română pentru alolingvi**. Ambele cursuri urmează să fie editate pe parcursul anului 2000 și puse la dispoziția tuturor doritorilor de a însuși repede și temeinic limba de stat. Începînd cu ianuarie curent catedra va iniția, totodată, **Cursuri de reciclare la limba română** (cu concursul specialiștilor de înaltă calificare din Republica Moldova și România) pentru cadre didactice, editori, ziariști, crainici, redactori de la radio și TV etc. În prezent are loc constituirea grupelor de auditori. Cei interesați se pot adresa la tel. 23.87.03. De asemenea, în timpul cel mai apropiat, pentru funcționarii din administrația publică, oameni de afaceri și politicieni vor fi organizate **Cursuri de cultură a comunicării** cu genericul "Arta de a vorbi în public". Începînd cu luna martie la Casa Limbii Române se vor organiza cursuri intensive de secretariat și birotică.

Menționăm că toate proiectele acestei instituții sînt alcătuite în colaborare cu dl Valeriu Rusu, șeful Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și Română de la Universitatea Provence din Aix-en-Provence (Franța), președintele de onoare și unul dintre fondatorii și susținătorii Casei Limbii Române. Domnia sa, a pregătit deja un manual de limba română pentru alolingvi în două volume: *Cuvinte și imagini* și *Limbă, literatură, civilizație*, editat la Chișinău de către revista "Limba Română". Anunțăm cititorii că manualele pot fi procurate la Casa Limbii Române.

Pentru facilitarea muncii profesorilor, studenților, elevilor și a specialiștilor din diferite domenii, Casa Limbii Române posedă un bogat și variat fond de carte românească, ce conține literatură privind istoria limbii, metodică predării ei, dicționare enciclopedice și explicative, de neologisme, de sinonime, istoria literaturii române, istoria poporului român de la origini pînă în prezent, literatură etnografică, geografică etc. Biblioteca funcționează zilnic de la 9⁰⁰ la 17⁰⁰.

În afara preocupărilor didactice, Centrul este deschis pentru multiple și diverse manifestări culturale. De la inaugurare, aici au avut loc numeroase lansări de revistă și de carte. De aici au pornit spre cititori revistele "Limba Română", "Revistă de Lingvistică și Știință Literară", "Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria", antologia bilingvă *Echos poétique de Bessarabie*, realizată, sub conducerea lui Valeriu Rusu, de Seminarul de traduceri "M. Eminescu" de la Universitatea din Provence. Coordonator: Alexandru Bantoș, editura Știința, Chișinău, 1998; *Antologia literaturii și artei din comunitățile românești*, vol. I – *Banatul iugoslav, Voivodina în patru prieteni*, casetă bibliofilă cuprinzînd volumele: *Metagalaxia minoritară* de Slavco Almăjan, *Cămașa de rigoare* de Ioan Baba, *Europoeme* de Pavel Gătăianțu și *În zodia bordeiului* de Vasile Barbu; *Les mots d'or roumain* de Cătălin Bordeianu, Iași; *Atelier* de Ioan Sabin Ștefănuță, București; *Întîmplarea mirării* de Anatol Codru, *Mircea Druc și lupta cu*

ultimul imperiu de Viorel Patrichi, *Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul* de Nicolae Măzcaș, *Cetății de pe Nistru* de Al. Husar, Gh. Gonta și S. Dimitriu-Chicu, *Mîndria și speranța noastră* de Vasile Melnic, *Eu și lumea* de Alexei Marinat, *Cu gîndul la o lume între două lumi* de Al. Usatiuc-Bulgăr; expoziții de pictură ale artiștilor consacrați, cît și ale tinerilor începători; întâlniri cu lingviști, personalități marcante din țară și de peste hotare: Eugen Coșeriu, Valeriu Rusu, Constantin Ciopraga, Dan Mănuacă, Coriolan Brad ș.a.

Preocupările Casei Limbii Române sînt legate de cele ale revistei "Limba Română". Astfel, pe 15 ianuarie 1999 a avut loc inaugurarea cenaclului revistei "Limba Română" și premiera laureatilor concursului de creație al revistei. La zece ani de la adoptarea legislației lingvistice, Casa Limbii Române, împreună cu colegiul de redacție al revistei "Limba Română", a pregătit un program special care a inclus: lansarea cărților *Zborul frînt al limbii române* de Ion Ciocanu, *Cultura comunicării* de Alexei Palii, *O cronică a Basarabiei 1995-1999* de Mircea Radu Iacoban; Conferința științifică internațională "Memorie culturală și continuitate în mileniul trei", organizată de Ministerul Culturii din Republica Moldova, Centrul Național de Creație Populară, Academia de Științe a Republicii Moldova, Comitetul Național al Republicii Moldova pentru UNESCO, Primăria municipiului Chișinău; un vernisaj de artă fotografică al lui Tudor Iovu cu genericul 1989; masa rotundă cu tema "Moldova între descălecat și întemeiere"; simpozionul științific "Un deceniu al speranțelor...", continuare a chestionarului "Zece ani de la adoptarea legislației lingvistice", inițiat de revista "Limba Română" nr. 6-8, 1999, care a adoptat o Declarație adresată Președinției, Parlamentului și Guvernului Republicii Moldova. Participanții la simpozion, importanți oameni de știință și cultură din Republica Moldova, au cerut întreprinderea unor acțiuni menite să creeze un cadru juridic adecvat pentru funcționarea de facto a limbii de stat.

Cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la nașterea poetului Mihai Eminescu, cei interesați pot participa la un șir de prelegeri de eminescologie, ținute de specialiști din Chișinău și din Țară. La lecțiunea din 17 noiembrie 1999 Vasile Vasilache și Em. Galaicu-Păun au prezentat cărțile lui Petru Creția *Testamentul unui eminescolog*, București, editura Humanitas, 1998, Eugen Lungu *Poeți de pe vremea lui Eminescu (Junimiștii)*, ed. a II-a, Chișinău, editura Cartier și o casetă din patru volume *Opera poetică a lui Eminescu*, Chișinău, editura Cartier. O amplă acțiune va avea loc la Casa Limbii Române și pe 15 ianuarie a.c. De ziua marelui nostru poet va fi lansată o nouă carte despre creația lui Mihai Eminescu semnată de cunoscutul eminescolog Theodor Codreanu, iar în cadrul cenaclului revistei "Limba Română" va avea loc o întâlnire cu autorii publicației chișinăuene.

Prin activitatea sa, prin spirit, prin zbaterea și arderea sufletească a unor oameni care au cititor-o și o animează, prin persistența și dorința de a exista în ceasuri de mari prăbușiri, Casa Limbii Române este a noastră, a tuturor luptătorilor pentru eterna și statornica idee de dăinuire a neamului.

M. CRISTIAN
Preluare din ziarul
"Capitala", nr. 2, 2000.

Andrei MOLDOVEANU
Chişinău

SCRABBLE

Scrabble este un “joc de cuvinte”, un excelent exercițiu pentru memorie și îmbogățirea vocabularului. A fost inventat de americanul Alfred Mosher Butts în anul 1931. După al doilea război mondial ajunge în Europa, iar în 1972 are loc Campionatul mondial al țărilor francofone. Ziarul “Le Figaro” și revistele de mare tiraj (“Le Monde”, “L'Express”, “Paris Match” etc.) au rubrici de Scrabble

și organizează concursuri. Mai mult de 50% din francezi joacă Scrabble! În România acest joc se practică din 1982 (București, Sibiu, Sf. Gheorghe, Piatra-Neamț). Primele campionate de Scrabble în Moldova au avut loc în anii 1990-1993.

Despre acest joc admirabil am mai scris cu alte ocazii în unele publicații din Chișinău. Acum vreau să-l prezint exigenților cititori ai revistei "Limba Română" în speranța unei colaborări de durată.

Scorul jocului este de a alcătui cuvinte cu punctaj cît mai mare, folosind, pe de o parte, valoarea literelor, iar pe de altă parte, pătrățelele cu primă – 61 la număr! Pentru a juca Scrabble, avem nevoie de o tablă cu 225 de pătrățele (vezi fig. 1) și de un săculeț cu 100 de fise, care pot

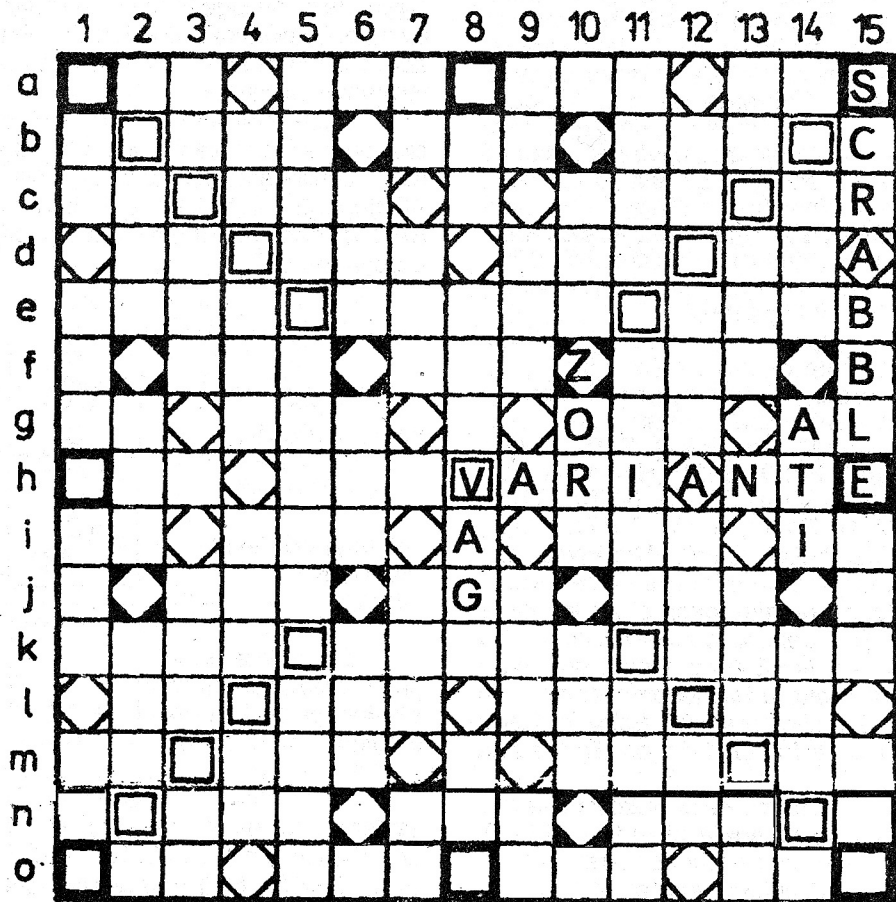

Figura nr. 1. Tabla de joc.

Figura nr. 2

Figura nr. 3

fi ușor confecționate de oricine. Tabla de joc (din placaj, carton ori hîrtie) are forma unui pătrat de 15x15, unde fiecare pătrățel are latura de 2 cm. După cum se vede în fig. nr. 2, unele pătrățele sînt colorate. Acestea sînt cu primă, multiplicînd valoarea literelor sau a cuvîntelor care se află pe ele. Există două sisteme de marcare: unul liniar și celălalt prin culori. Fiecare pătrățel are coordonatele determinate pe orizontală de o literă (de la "a" la "o"), iar pe verticală de o cifră (de la 1 la 15). Pe tablă sînt 24 de pătrățele care dublează valoarea literelor, 12 care triplează valoarea literelor plasate pe ele, 17 care dublează valoarea cuvîntului, 8 care triplează valoarea cuvîntului, dacă o literă a acestuia se află pe un astfel de pătrățel. Însă pătrățelele cu primă dublează sau triplează valoarea literei sau cuvîntului numai atunci cînd litera sau cuvîntul este plasat pentru prima dată pe tablă.

Fișele sau jetoanele sînt pătrate cu latura de 1,8 cm (vezi fig. nr. 3). Literele alfabetului au valoare și frecvență după cum urmează: A – 1 punct (11 fișe), B9(2), C1(5), D2(4), E1(9), F8(2), G9(2), H10(1), I1(10), J10(1), L1(4), M4(3), N1(6), O1(5), P2(4), R1(7), S1(5), T1(7), U1(6), V8(2), X10(1), Z10(1). Două piese sînt albe (puteți imprima pe ele capul unui clown), numite jokeri și au valoarea ZERO. Jokerii în schimb pot înlocui oricare literă doriți. Odată depus pe tablă, jokerul își menține semnificația pînă la sfîrșitul jocului. Valoarea literei se scrie în colțul de jos din dreapta fișei.

La formarea cuvîntelor nu se ține cont de semnele diacritice (ă, î, ș, ț). Dacă avem nevoie de literele "ă", "î", "ș" ori "ț", putem folosi "a", "i", "s" ori "t". În jocul Scrabble sînt acceptate

3 dicționare DEX (Dicționarul explicativ al limbii române), DLRM (Dicționarul limbii române moderne) și DOOM (Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române). Se admite orice cuvînt din aceste dicționare, la orice formă gramaticală corectă (substantive declinate, verbe conjugate, interjecții, numerele etc.) În toate partidele și genurile de probleme de Scrabble se admit depuneri de 1-7 litere, astfel încît toate cuvintele să se lege între ele cel puțin cu o literă a cuvîntului nou-format. Sînt acceptate următoarele modalități de formare a cuvîntelor:

a) prelungirea unui cuvînt deja existent pe tablă, plasînd litera înainte sau în continuarea acestuia: la cuvîntul AC depunînd în față litera B obținem BAC, iar dacă depunem litera T după C obținem ACT.

b) prin
intersecare MAT;

R
MAT
C

c) prin alipire
AC – AN;

AC
AN

d) prin plasarea perpendiculară pe un cuvînt existent pe tablă, prelungindu-l cu o literă.

M
A
ACT

e) prin plasarea paralelă, pe orizontală ori verticală, condiția fiind ca literele adiacente să formeze cuvinte corecte.

ACASA
TARAN

Literele unei depuneri, citite de la stînga la dreapta ori de sus în jos, se plasează pe o singură linie sau coloană și trebuie să fie legate între ele prin litere deja existente pe tablă.

Dacă jucătorul a reușit să plaseze toate cele șapte litere, se spune că a realizat un "Scrabble" și primește un premiu de 50 de puncte. Primul cuvînt pe care îl depunem (începînd jocul) poate avea 2,3,4,5,6 ori 7 litere, și, în mod obligatoriu trebuie să intersecteze pătrățul central h8. Prima depunere merită puțină atenție. Ce depunere se poate face avînd la dispoziție următoarele 7 litere: "G", "M", "A", "P", "O", "R" și "R"? (AR, RAR, PAR, GROPAR etc.). Desigur, ideal este să realizăm un Scrabble. Vom depune, de exemplu, cuvîntul din 7 litere PROGRAM, apoi vom calcula punctajul și vom înscrie corect depunerea. Sînt 2 variante: cuvîntul se plasează pe orizontala "h" ori pe verticala "8". Presupunem că prima literă a acestui cuvînt va trece prin centrul tablei "h8" adică depunerea cuvîntului PROGRAM se va situa pe orizontala h. Așa cum cuvîntul a ocupat, pentru prima dată, 2 pătrățele cu primă (h8 și h12) punctajul se va calcula în felul următor: $(2+1+1+9+2+1+4) \times 2 + 50 = 20 \times 2 + 50 = 90$ (puncte). Pe scurt înscrierea trebuie să fie făcută astfel:

1. h8 – PROGRAM – $20 \times 2 + 50 = 90$ (Plasînd cuvîntul pe verticala 8h vom obține același rezultat). 1.8h – PROGRAM – $20 \times 2 + 50 = 90$. Asemenea înscrieri se fac după fiecare depunere.

O PROBLEMĂ SCRABBLE INTEGRAL PENTRU CITITORI

Au fost extrase următoarele 23 de litere: AAAABEEFFIIJORRRR-SSTTU. Din aceste litere formați cuvinte și plasați-le pe tabla de Scrabble, folosind regulile expuse mai sus. Notați fiecare depunere și calculați punctajul. Dacă ați obținut un rezultat mai mare de 200 de puncte, vă rugăm să ne trimiteți răspunsul. Desigur, așteți multe întrebări. De aceea vă propunem o problemă asemănătoare, însoțind-o cu unele lămuriri.

Avem 21 de litere: AAAAA-

BBCEGIILNORRSTVZ. Prima depunere, adică primul cuvînt, care numai decît trebuie să treacă prin centrul tablei, trebuie să aibă cel mult 7 litere. De pildă, cuvîntul VARIANT îl plasăm pe orizontala h. Începutul cuvîntului (litera V) poate ocupa orice pătrățe de la h2 pînă la h8. Avem 7 variante, însă e mai bine să ne oprim la h8. Prin urmare, poziția cuvîntului va fi h8. Observăm că acest cuvînt trece prin 2 pătrățele cu primă (h8 și h12). Calculăm valoarea cuvîntului $8+1+1+1+2+1+1=15$. Dublăm valoarea cuvîntului $15 \times 2 = 30$. Adăugăm premiul de 50 de puncte $30 + 50 = 80$. Depunerea se expune într-o tăbliță:

Nr.	Poziția	Cuvinte formate	Punctaj
1	h8	VARIANT=15X2+	
		50=80	80
2	14g	AȚI=3	3
3	g14	AL=2	2
4	15a	Scrabble=275;	
		VARIANTE 15x3=45	320
5	10f	ZOR=32	32
6	8h	VAG=18	18

Atenție! Am fi putut depune acest cuvînt din centru pe verticala 8 și am fi obținut același număr de puncte. În acest caz, poziția cuvîntului ar fi fost 8h. Ca să nu aveți penalizări, trebuie să calculați corect punctele obținute la fiecare depunere și să indicați exact poziția cuvintelor. A doua depunere este AȚI, a treia – AL (vezi tăblița). A patra depunere e FOARTE PREȚIOASĂ!

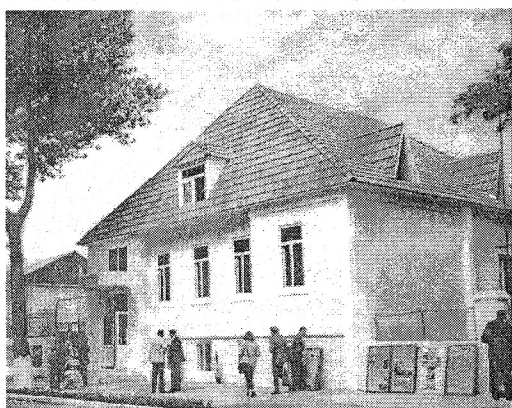
Depunem Scrabble, folosind litera L din depunerea a treia. Obținem 2 cuvinte: SCRABBLE și VARIANTE. Pentru primul cuvînt avem: $25 \times 3 \times 3 = 25 \times 9 + 50 = 275$ de puncte, iar pentru VARIANTE – 45 de puncte. Aceste 21 de litere pot da și un rezultat mai bun.

Așteptăm răspunsurile dvs.

LITERATURĂ

Dan Ștefănescu, *Inițiere în Scrabble*, București, 1989.

Dorina Arhip, Dan Ursuleanu, *Dictionar de Scrabble. Cuvinte din 2,3 și 4 litere*, București, 1989.

CASA LIMBII ROMÂNE

organizează cursuri
de studiere aprofundată a limbii române
pentru funcționari din administrația publică,
conducători de organizații și instituții,
contabili, oameni de afaceri ș.a.
Profesori universitari, specialiști
cu o bogată experiență
de muncă pedagogică
îi vor ajuta pe audienți să însușească
RAPID și EFICIENT
vorbirea și scrierea corectă,
să utilizeze adecvat limbajul profesional.
Relații la tel. 23.87.03.

O GAZETĂ PENTRU TOȚI – MOLDOVA SUVERANĂ

“Moldova Suverană” apare de peste 75 de ani și este cel mai vechi ziar din republică.

Se difuzează pe toate continentele. E citit de toți – de la țăran la academician. Mulți se abonează la el ani în șir.

“Moldova Suverană” pledează pentru un stat de drept, pentru creșterea bunăstării poporului și pentru respectarea drepturilor omului, oglindește sistematic evenimentele politice, economice și culturale din republică și de peste hotare.

Abonamentele pot fi perfectate la toate oficiile poștale din Republica Moldova (î.S. “Poșta Moldovei”, tel.: 22-01-02) și în localul S.A. “Moldpresa” (mun. Chișinău, str. Mitropolitul Varlaam, nr. 77, tel.: 22-44-15, 22-49-40, 22-63-23).

LIMBA ROMÂNĂ

ANOTIMPURILE ...

Paul BUCIUTA (Rompres)
Mihai POTĂRNICHE (Moldpres)

Sighetul Marmăției, Maramureș.